

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

О.В. Гетманцев, Я.А. Одовічена,
В.В. Анатійчук, Т.В.Осадчук

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
Навчально-методичний посібник

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2024

УДК
Б

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія
Федьковича
(протокол № від 2024 року)

Рецензенти:

Щербак С.В. доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та публічного управління Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка

Кройтор В.А. професор, доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ.

О.В. Гетманцев, Я.А. Одовічена, В.В. Анатійчук, Т.В. Осадчук. Цивільне процесуальне право: навч.-метод. пос. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 276.
ISBN

Навчальний посібник підготовлений відповідно до робочої програми навчального курсу дисципліни «Цивільне процесуальне право» для спеціальності 081 «Право» та є завершеним навчальним виданням, необхідним і достатнім для повного вивчення курсу.

Для проведення практичних занять з студентами юридичних факультетів з дисципліни «Цивільне процесуальне право».

УДК

ISBN

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2024
© Гетманцев О.В., Одовічена Я. А.,
Анатійчук В.В., Осадчук Т.В. 2024

ЗМІСТ

Передмова.....	
Робоча програма курсу.....	
Теми та зміст лекційних занять.....	
Теми та зміст практичних занять, завдання, задачі.....	
Практичні завдання.....	
Рекомендації до виконання практичних завдань.....	
Змістовий модуль 1. Загальна частина цивільного процесуального права.....	
Тема 1. Загальні положення цивільного процесуального права.....	
Тема 2. Принципи цивільного судочинства.....	
Тема 3. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин.....	
Тема 4. Учасники справи.....	
Тема 5. Судове представництво.....	
Тема 6. Інші учасники судового процесу.....	
Тема 7. Цивільна юрисдикція.....	
Тема 8. Докази та доказування.....	
Змістовий модуль 2. Особлива частина цивільного процесуального права.....	
Тема 9. Процесуальні строки.....	
Тема 10. Судові виклики та повідомлення.....	
Тема 11. Судові витрати.....	
Тема 12. Заходи процесуального примусу.....	
Тема 13. Позовне провадження.....	
Тема 14. Наказне провадження.....	
Тема 15. Окреме провадження.....	
Тема 16. Перегляд судових рішень.....	
Тема 17. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах і рішень інших органів	

(посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень.....

Тема 18. Відновлення втраченого судового провадження

Тема 19. Визнання та виконання рішень іноземних судів.

Судові доручення про надання правової допомоги.....

Методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни.....

ПЕРЕДМОВА

На сьогодні як ніколи актуальне питання про подальше підвищення ефективності судового захисту у порядку цивільного судочинства. Усестороннє і повне вивчення питань, пов'язаних із судовим захистом у цивільному судочинстві прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави і суспільства необхідне для того щоб визначити наскільки зміст судового захисту в Україні відповідає міжнародним стандартам.

Питанням судового захисту в цивільному судочинстві присвячено чимало наукових праць. Незважаючи на це, у науці цивільного процесуального права і у судовій практиці залишаються окремі питання і положення, які потребують дослідження та вирішення. Актуальними та важливими залишається чимало питань, пов'язаних з особливостями розгляду окремих категорій цивільних справ, перегляду судових рішень, виконавчого провадження, провадження за участю іноземних осіб.

Указане видання з цивільного процесуального права дасть можливість для студентам ретельніше вивчати і засвоювати теоретичний та практичний матеріал з указанного нормативного курсу. Студенти будуть мати можливість отримувати необхідні знання щодо застосування нормативно-правових актів, практики Верховного Суду, практики Європейського суду з прав людини та судів загальної юрисдикції із вирішення цивільних справ. Завдяки цьому вони набудуть уміння вирішувати практичні ситуації, правильно відшукувати необхідний нормативний матеріал, висловлювати й аргументувати власну правову позицію, складати процесуальні документи з конкретної цивільної судової справи, що важливо для майбутнього юриста.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО»

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

а) дати студентам такі **знання та розуміння** у предметній галузі (сфері) цивільного процесуального права:

➤ форм і способів захисту цивільних прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави і суспільства;

➤ цивільного судочинства як форми здійснення правосуддя в цивільних справах;

➤ поняття і співвідношення понять «цивільне процесуальне право», «цивільний процес», «цивільне судочинство»;

➤ поняття мети і завдань цивільного судочинства;

➤ доступності правосуддя і права на справедливий судовий розгляд;

➤ значення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та її застосування в цивільному судочинстві;

➤ загальних положень цивільного процесуального права як галузі права;

➤ понять і видів джерел цивільного процесуального права України;

➤ понять і системи засад (принципів) цивільного судочинства;

➤ понять, ознак цивільних процесуальних правовідносин та їх суб'єктів;

➤ суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин;

➤ види учасників судового процесу;

➤ понять і видів цивільної юрисдикції;

➤ доказування та доказів у цивільному процесі;

➤ значення і види процесуальних строків;

➤ сутті та значення судових витрат;

➤ види провадження та стадій в цивільному судочинстві;

- провадження з перегляду судових рішень у порядку цивільного судочинства;
- виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб);
- провадження у справах щодо рішень третейських судів і міжнародних комерційних арбітражів;
- відновлення втраченого судового провадження;
- визнання та виконання рішень іноземних судів;

б) виробити у студентів такі **когнітивні вміння** у предметній сфері цивільного процесуального права:

- орієнтуватись у системі нормативно-правових актів, які визначають порядок здійснення судочинства в цивільних справах;
- застосовувати норми Конституції України як норми прямої дії;
- аналізувати та застосовувати джерела цивільного процесуального права;
- використовувати і роз'яснювати судову практику ЄСПЛ і національну судову практику в цивільному судочинстві;
- здійснювати аналіз застосування та реалізації принципів цивільного судочинства;
- визначати процесуальне становище учасників судового процесу;
- правильно визначати цивільну юрисдикцію;
- здійснювати доказову діяльність у цивільному судочинстві з окремих категорій цивільних справ;
- обчислювати процесуальні строки, застосовувати правовий порядок їх зупинення, продовження та поновлення;
- правильно вираховувати судові витрати в цивільному судочинстві;
- вживати заходи процесуального примусу в суді;
- визначати особливості та процесуальний порядок розгляду справ у позовному провадженні;
- виділяти процесуальні особливості розгляду цивільних справ у порядку наказного провадження;
- визначати особливості судового розгляду цивільних справ у порядку окремого провадження;

- розрізняти компетенцію судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій при розгляді цивільних справ;
- конкретизувати підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або винятковими обставинами;
- аналізувати процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах;
- деталізувати судовий контроль за виконанням судових рішень національних судів і виконання рішень іноземних судів;

в) навчити студентів таким **практичним навичкам** у предметній сфері цивільного процесуального права:

- застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права;
- володіти методами вибору форм і способів захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави при здійсненні правосуддя в цивільних справах;
- аргументувати свою думку при відповіді на питання навчальної дисципліни, спираючись на положення чинного процесуального законодавства;
- практичного застосування положень Цивільного процесуального кодексу України та інших джерел цивільного процесуального права при виконанні практичних завдань;
- застосування до виконання практичних завдань (ситуацій) категорійно-понятійного апарату теорії цивільного процесуального права;
- при формулюванні власної позиції щодо конкретної життєвої ситуації та її вирішення в порядку цивільного судочинства, обґрунтовано використовувати юридичну термінологію;
- самостійно складати письмових заяв учасників справив цивільному судочинстві;
- володіти навичками щодо складання відповідних заяв у справах різних проваджень;

➤ вирішувати конкретні ситуаційні задачі в порядку цивільного судочинства.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є:

– євроінтеграційні процеси та їх вплив на судову форму захисту прав та інтересів особи в порядку цивільного судочинства в Україні;

– відповідність цивільного процесуального законодавства і судової практики у цивільних справах міжнародно-правовим стандартам судового захисту;

– сучасна роль і значення судової практики у підвищенні ефективності судового захисту в Україні;

– сучасні доктринальні підходи у розумінні основних положень цивільного процесуального права;

– основні підходи у формуванні поняття та змісту інститутів цивільного процесуального права;

– сучасні підходи до розуміння й утвердження понять і категорій у науці цивільного процесуального права;

– основні принципи, доктринальні положення, джерела цивільного процесуального права, окремі поняття, терміни, визначення, дефініції, юридичні категорії та інститути загальної та особливої частини цивільного процесуального права;

– вплив практики ЄСПЛ і практики національних судів на встановлення процесуальних особливостей розгляду та вирішення справ у порядку цивільного судочинства: з урахуванням виду цивільного судочинства; питання стадійності цивільного судочинства; визначення процесуального статусу учасників судового процесу; види доказів у судовому процесі та процесуальний порядок їх залучення до судового процесу; поняття, зміст та види судових рішень; процесуальні особливості здійснення позовного, наказного та окремого провадження; процесуальні особливості перегляду судових рішень; процесуальні особливості виконанням судових рішень у цивільних справах та здійснення контролю за їх виконанням;

– Європейська конвенція про захист прав людини й основоположних свобод та її застосування в цивільному судочинстві;

- застосування практики Європейського суду з прав людини та Верховного Суду України в цивільному судочинстві;
- рішення Конституційного Суду та Верховного Суду України щодо надання офіційного тлумачення практичного застосування норм цивільного процесуального права.

Основними **завданнями** вивчення студентами дисципліни «Цивільне процесуальне право» є:

- формування наукового світогляду з основоположних питань цивільного процесуального права та цивільного судочинства;
- опанування студентами основоположними ідеями, теоріями, концепціями з питань цивільного процесу;
- формування у студентів умінь самостійно аналізувати та оцінювати судову практику в цивільних справах з позицій наукових доктрин та основних засад (принципів) цивільного судочинства;
- вироблення у студентів основних навичок і вмінь оформлювати одержані результати з указаної дисципліни в есе, наукові повідомлення, доповіді, реферати, наукові огляди;
- опанування студентами основами категорійно-понятійного апарату з цивільного процесуального права;
- засвоєння студентами змісту положень Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколів до неї;
- вивчення прецедентної практики ЄСПЛ у сфері тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року і протоколів до неї яка стосується цивільного судочинства;
- досягнення глибокого розуміння студентами природи і змісту процесуальної діяльності суду і учасників судового процесу у сфері здійснення правосуддя в цивільних справах;
- підготовка до практичної діяльності кваліфікованих фахівців-процесуалістів і формування їх творчої особистості;
- формування у студентів системи науково-теоретичних та практичних знань з цивільного процесуального права;

- засвоєння суті цивільно-процесуальних правових категорій, змісту правових інститутів;
- навчання розумінню конкретного змісту норм цивільного процесуального законодавства та вмінь їх тлумачити та застосовувати;
- оволодіння навичок самостійної практичної роботи з нормативно-правовими актами, тлумачення їх та правильного застосування норм при вирішенні конкретних справ;
- набуття навичок розробки конкретних пропозицій щодо вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства.

2. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Цивільне процесуальне право» **студент буде знати та розуміти:**

- основні поняття та категорії цивільного процесуального права як галузі права, правової науки і навчальної дисципліни;
- методи вивчення цивільного процесуального права та судової практики;
  - елементи структур навчальної дисципліни;
  - джерела вивчення цивільного процесуального права;
  - процесуальні особливості порядку розгляду та вирішення цивільних справ у різних видах проваджень у цивільному судочинстві;
- стан наукової розробки актуальних питань науки цивільного процесуального права;
- предмет, метод в систему цивільного процесуального права;
  - види джерел цивільного процесуального права;
  - принципи цивільного судочинства;
  - поняття та значення цивільних процесуальних правовідносин, їх місце у механізмі правового регулювання;
- правовий статус суду й учасників судового процесу, їх процесуальні права й обов'язки;
  - процесуальний порядок звернення до суду за захистом;
  - процесуальний порядок оскарження судових рішень;

- процесуальні питання, які пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах і рішень інших органів;
- процедуру визнання та виконання рішень іноземних судів;
- практику застосування цивільного процесуального законодавства;
- перспективні та основні напрямки розвитку цивільного процесуального законодавства, його адаптації до міжнародних стандартів здійснення правосуддя з цивільних справ.

Студент буде уміти:

- вільно володіти базовим категорійно-понятійним апаратом доктрини цивільного процесуального права;
- формулювати необхідні положення, узагальнення, оцінки, висновки та практичні рекомендації під час аналізу ходу та результатів застосування доктрини цивільного процесуального права;
- захищати за допомогою доктрини і принципу верховенства права суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин;
- застосовувати набуті знання щодо доктрини цивільного процесуального права і принципу верховенства права у повсякденній практичній професійній діяльності;
- аналізувати прецедентну практику ЄСПЛ у сфері тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї;
- орієнтуватися в чинному цивільному-процесуальному законодавстві;
- правильно тлумачити та застосовувати норми цивільного процесуального законодавства;
- використовувати дані науки цивільного процесуального права для виконання практичних завдань;
- аналізувати юридичні факти, які є підставами виникнення, зміни та припинення цивільних процесуальних правовідносин;
- складати проекти цивільних процесуальних документів;

- на основі аналізу нормативно-правових актів, що регулюють цивільні процесуальні відносини, давати характеристику цивільному судочинству;
- характеризувати джерела цивільного процесуального права в різні історичні періоди;
- аналізувати характерні риси сучасного цивільного процесуального права, виходячи з розуміння генези цивільного судочинства України в різні історичні часи;
- аргументувати власну точку зору та прийняття рішень стосовно конкретних життєвих ситуацій.

Загальні компетентності:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності;
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- здатність бути критичним і самокритичним;
- здатність працювати в команді;
- здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);
- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;
- цінування та повага різноманітності та мультикультурності;

- здатність працювати автономно;
- здатність до міжособистісної взаємодії;
- здатність працювати в міжнародному контексті;
- здатність планувати та управляти часом;
- визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і обов'язків.

Фахові компетентності:

- здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему;
- цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи;
- здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини;
- здатність застосовувати норми та інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права;
- здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України;
- здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право;
- здатність застосовувати правові принципи та доктрини;
- здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин;
- здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти;
- здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції;
- здатність до критичного та системного аналізу правових явищ;
- здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно

до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації;

➤ здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування;

➤ здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення;

➤ знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права;

➤ розуміння природи правової культури та здатність діяти у відповідності з нею;

➤ знання основ медіації, переговорів та арбітражу, інших альтернативних засобів вирішення конфліктів та здатність застосовувати їх;

➤ розуміння природи правничої аргументації та здатність її застосовувати.

Програмні результати навчання:

➤ визначати переконливість аргументів у процесі оцінки задалегідь невідомих умов та обставин;

➤ знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини;

➤ проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел;

➤ знати та розуміти основи права Європейського Союзу;

➤ давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю;

➤ оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему;

➤ складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами;

➤ застосовувати інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права;

➤ вільно спілкуватись державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології;

- мати базові навички риторики;
- доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло;
- знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права;
- вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні технології і бази даних;
- працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань команди;
- застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи;
- пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів;
- виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки;
- готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях;
- надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях;
- здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання;
- формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми;
-
- пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту;
- належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності;
- демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права;
- застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки;

➤ застосовувати під час вирішення правових казусів прецедентну практику ЄСПЛ, європейського суду справедливості, інших європейських та міжнародних судів та вітчизняну судову практику.

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3.1. Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні	
Денна	3	5	8	240	45	75	н/п	н/п	120	н/п	екзамен
Заочна	3	5	8	240	10	16	н/п	н/п	214	н/п	екзамен

3.2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (3 КУРС)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	денна форма					Заочна форма					
	у сь ого	у тому числі				у сь ого	у тому числі				
		л	п р	і н д	с.р.		л	п р	л а б	і н д	с. р.
Змістовий модуль 1.											
Загальна частина цивільного процесуального права											
Тема 1. Загальні положення цивільного процесуально го права	14	2	4	н / п	8	20	1	1	н / п	н / п	18
Тема 2. Принципи цивільного судочинства	12	2	4	н / п	6	16	1	1	н / п	н / п	14
Тема 3. Суд як суб'єкт цивільних процесуальни х правовідноси н	9	1	2	н / п	6	8	н/ п	н/ п	н / п	н / п	8
Тема 4. Учасники справи	20	4	6	н / п	10	18	1	1	н / п	н / п	16
Тема 5. Судове представництв о	10	2	2	н / п	6	9	н/ п	1	н / п	н / п	8

Тема 6. Інші учасники судового процесу	5	1	2	н / п	2	4	н/ п	н/ п	н / п	н / п	4
Тема 7. Цивільна юрисдикція	5	1	2	н / п	2	7	н/ п	1	н / п	н / п	6
Тема 8. Докази та доказування	16	2	4	н / п	10	18	1	1	н / п	н / п	16
Разом по модулю 1	9 1	1 5	2 6	н / п	5 0	1 0 0	4	6	н / п	н / п	9 0
Змістовий модуль 2.											
Особлива частина цивільного процесуального права											
Тема 9. Процесуальні строки	7	1	2	н / п	4	7	н/ п	1	н / п	н / п	6
Тема 10. Судові виклики і повідомлення	7	1	2	н / п	4	6	н/ п	н/ п	н / п	н / п	6
Тема 11. Судові витрати	8	1	3	н / п	4	8	1	1	н / п	н / п	6
Тема 12. Заходи процесуально го примусу	8	1	3	н / п	4	7	н/ п	1	н / п	н / п	6
Тема 13. Позовне провадження	30	8	1 0	н / п	12	29	1	2	н / п	н / п	26
Тема 14. Наказне провадження	12	2	4	н / п	6	12	1	1	н / п	н / п	10

Тема 15. Окреме провадження	20	4	6	н / п	10	20	1	1	н / п	н / п	18
Тема 16. Перегляд судових рішень	26	6	8	н / п	12	22	1	1	н / п	н / п	20
Тема 17. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень	16	2	4	н / п	10	12	1	1	н / п	н / п	10
Тема 18. Відновлення втраченого судового провадження	8	2	4	н / п	2	11	н/ п	1	н / п	н / п	10
Тема 19. Визнання та виконання рішень іноземних судів. Судові доручення	7	2	3	н / п	2	6	н/ п	н/ п	н / п	н / п	6

про надання правової допомоги											
Разом по модулю 2	1 4 9	3 0	4 9	н / п	7 0	1 4 0	6	1 0	н / п	н / п	1 2 4
УСЬОГО	2 4 0	4 5	7 5	н / п	1 2 0	2 4 0	1 0	1 6	н / п	н / п	2 1 4

3.1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ (4 КУРС, СФН, 7 СЕМЕСТР)

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні	
Денна	4	7	5	150	30	45	н/ п	н/ п	75	н/ п	екзамен
Заочна	4	7	5	150	6	10	н/ п	н/ п	134	н/ п	екзамен

3.2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (4 КУРС, СФН, 7 СЕМЕСТР)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	денна форма					Заочна форма					
	у сь ог о	у тому числі				ус бо го	у тому числі				
		л	п р	ін д	с. р.		л	п р	л а б	ін д	с. р.
Змістовий модуль 1. Загальна частина цивільного процесуального права											
Тема 1. Загальні положення цивільного процесуального права	10	2	2	н/ п	6	14	1	1	н/ п	н/ п	12
Тема 2. Принципи цивільного судочинства	7	1	2	н/ п	4	7	н/ п	1	н/ п	н/ п	6
Тема 3. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин	4	1	1	н/ п	2	4	н/ п	н/ п	н/ п	н/ п	4
Тема 4. Учасники справи	12	2	4	н/ п	6	16	1	1	н/ п	н/ п	14
Тема 5. Судове представництво	5	2	1	н/ п	2	4	н/ п	н/ п	н/ п	н/ п	4
Тема 6. Інші учасники судового процесу	4	1	1	н/ п	2	4	н/ п	н/ п	н/ п	н/ п	4

Тема 7. Цивільна юрисдикція	5	1	2	н/ п	2	4	н / п	н / п	н / п	н/ п	4
Тема 8. Докази та доказування	1 0	2	2	н/ п	6	14	1	1	н / п	н/ п	1 2
Разом по модулю 1	5 7	1 2	1 5	н/ п	3 0	6 7	3	4	н / п	н/ п	6 0
Змістовий модуль 2.											
Особлива частина цивільного процесуального права											
Тема 9. Процесуальні строки	5	1	2	н/ п	2	4	н / п	н / п	н/ п	н/ п	4
Тема 10. Судові виклики і повідомлення	5	1	2	н/ п	2	4	н / п	н / п	н/ п	н/ п	4
Тема 11. Судові витрати	5	1	2	н/ п	2	5	н / п	1	н/ п	н/ п	4
Тема 12. Заходи процесуального примусу	5	1	2	н/ п	2	4	н / п	н / п	н/ п	н/ п	4
Тема 13. Позовне провадження	2 0	4	6	н/ п	1 0	17	1	2	н/ п	н/ п	1 4
Тема 14. Наказне провадження	7	1	2	н/ п	4	8	н / п	н / п	н/ п	н/ п	8
Тема 15. Окреме провадження	1 2	2	4	н/ п	6	12	1	1	н/ п	н/ п	1 0
Тема 16. Перегляд судових рішень	2 0	4	6	н/ п	1 0	14	1	1	н/ п	н/ п	1 2

Тема 17. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень	6	1	2	н/ п	3	9	н / п	1	н/ п	н/ п	8
Тема 18. Відновлення втраченого судового провадження	4	1	1	н/ п	2	4	н / п	н / п	н/ п	н/ п	4
Тема 19. Визнання та виконання рішень іноземних судів. Судові доручення про надання правової допомоги	4	1	1		2	2	н / п				2
Разом по модулю 2	93	18	30	н/ п	45	83	36	н/ п	н/ п		74
ВСЬОГО	150	305	45	н/ п	75	150	66	10	н/ п	н/ п	134

3.3. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назва теми
1	<p>Загальні положення цивільного процесуального права:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття цивільного процесуального права. Предмет, метод і система цивільного процесуального права.</i> 2. <i>Співвідношення понять: "цивільне процесуальне право", "цивільний процес", "цивільне судочинство".</i> 3. <i>Джерела цивільного процесуального права.</i> 4. <i>Форми і способи захисту цивільних прав, свобод чи законних інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави і суспільних інтересів.</i> 8. <i>Поняття, мета і завдання цивільного судочинства.</i> 9. <i>Види проваджень і стадії у цивільному судочинстві.</i>
2.	<p>Принципи цивільного судочинства:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття, ознаки і система принципів цивільного судочинства.</i> 2. <i>Зміст принципів закріплених у цивільному процесуальному законодавстві.</i> 3. <i>Принципи інститутів цивільного процесуального права. Правові аксіоми в цивільному судочинстві.</i>
3.	<p>Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Склад суду.</i> 2. <i>Правовий статус судді і присяжних у цивільному судочинстві.</i> 3. <i>Відводи і самовідводи в цивільному судочинстві.</i> 4. <i>Поняття та суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин: поняття та класифікація.</i> 5. <i>Зміст і об'єкт цивільних процесуальних правовідносин.</i>
4.	<p>Учасники справи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Склад учасників справи. Поняття, види, ознаки, права та обов'язки.</i> 2. <i>Сторони в цивільному процесі: поняття, ознаки, права та обов'язки.</i>

	<p>3. <i>Співучасть у цивільному судочинстві: поняття, підстави, значення, види.</i></p> <p>4. <i>Заміна неналежної сторони в цивільному процесі: поняття, умови, наслідки. Залучення співвідповідача.</i></p> <p>5. <i>Цивільне процесуальне правонаступництво: поняття, підстави, види.</i></p>
5.	<p>Треті особи в цивільному судочинстві:</p> <p>1. <i>Треті особи в цивільному судочинстві: поняття, види, процесуальне становище.</i></p> <p>2. <i>Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.</i></p> <p>3. <i>Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.</i></p>
6.	<p>Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб:</p> <p>1. <i>Суб'єкти звернення до суду: поняття, підстави, форми участі в процесі, ознаки, значення, процесуально-правовий статус.</i></p> <p>2. <i>Правові підстави участі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.</i></p> <p>3. <i>Підстави і форми участі органів державної влади та місцевого самоврядування.</i></p> <p>4. <i>Завдання і форми участі прокурора в цивільному процесі.</i></p> <p>5. <i>Участь у судовому процесі фізичних та юридичних осіб, які можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб.</i></p>
7.	<p>Судове представництво:</p> <p>1. <i>Представництво в цивільному судочинстві: поняття, значення, підстави, види.</i></p> <p>2. <i>Представництво інтересів особи законними представниками.</i></p> <p>3. <i>Представництво юридичних осіб.</i></p> <p>4. <i>Особи, які можуть бути представниками.</i></p> <p>5. <i>Особи, які не можуть бути представниками.</i></p>

	<p>6. Повноваження процесуального представника та документи, що їх підтверджують.</p> <p>7. Право на вторинну безоплатну правову допомогу.</p>
8.	<p>Інші учасники судового процесу:</p> <p>1. Поняття, ознаки та види інших учасників судового процесу.</p> <p>2. Особи, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення в цивільному процесі.</p> <p>3. Особи, які сприяють суду в розгляді цивільної справи.</p>
9.	<p>Цивільна юрисдикція:</p> <p>1. Поняття та значення цивільної юрисдикції.</p> <p>2. Види юрисдикції. Критерії розмежування судової юрисдикції.</p> <p>2. Предметна та суб'єктна юрисдикція.</p> <p>3. Інстанційна юрисдикція.</p> <p>4. Територіальна юрисдикція (підсудність).</p> <p>5. Цивільна юрисдикція справ позовного, наказного та окремого провадження.</p> <p>5. Правові наслідки недотримання правил юрисдикції справи.</p>
10.	<p>Докази та доказування:</p> <p>1. Поняття та мета судового доказування.</p> <p>2. Стадії процесу доказування.</p> <p>2. Поняття, значення та види судових доказів.</p> <p>3. Предмет доказування у цивільній справі.</p> <p>4. Підстави звільнення від доказування.</p> <p>5. Належність, допустимість, достовірність і достатність доказів.</p> <p>7. Правила оцінки доказів судом.</p> <p>8. Витребування доказів судом. Судові доручення щодо збирання доказів.</p> <p>9. Огляд доказів за їх місцем знаходження, огляд доказів, що швидко псуються.</p> <p>10. Забезпечення доказів.</p> <p>11. Характеристика засобів доказування: показання свідків, письмові докази, речові докази, електронні докази, висновок експерта.</p>

11.	<p>Процесуальні строки.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття, значення та види процесуальних строків.</i> 2. <i>Обчислення процесуальних строків.</i> 3. <i>Зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків.</i>
12.	<p>Судові виклики і повідомлення:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття та види судових повісток.</i> 2. <i>Зміст судової повістки про виклик і оголошення про виклик у суд.</i> 3. <i>Порядок вручення судових повісток.</i> 4. <i>Розиук відповідача.</i>
13.	<p>Поняття та види судових витрат:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття, значення та види судових витрат.</i> 2. <i>Судовий збір та особливості його сплати.</i> 3. <i>Витрати, пов'язані з розглядом судової справи.</i> 4. <i>Розподіл судових витрат між сторонами.</i>
14.	<p>Заходи процесуального примусу:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття, сутність та види заходів процесуального примусу: попередження, видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідженням судом, привід, штраф.</i> 2. <i>Процесуальний порядок застосування заходів процесуального примусу.</i>
15.	<p>Позовне провадження в цивільному судочинстві:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття та ознаки позовного провадження.</i> 2. <i>Поняття та елементи позову. Види позовів.</i> 2. <i>Право на позов та право на подання позовної заяви.</i> 3. <i>Захист інтересів відповідача проти позовних вимог.</i> 4. <i>Письмові заяви учасників справи.</i> 5. <i>Відкриття провадження у справі.</i> 6. <i>Підготовче провадження.</i> 7. <i>Врегулювання спору за участю судді.</i> 8. <i>Забезпечення позову в цивільному судочинстві: поняття, підстави і види. Зустрічне забезпечення.</i> 9. <i>Розгляд справи по суті.</i> 10. <i>Фіксування судового процесу.</i>

	<p>11. Ускладнення під час розгляду та вирішення цивільної справи.</p> <p>12. Поняття та види судових рішень. Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення. Способи усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив.</p> <p>13. Поняття та види ухвал суду.</p> <p>14. Розгляд справ у порядку спрощеного провадження.</p> <p>15. Загальна характеристика заочного розгляду справи.</p> <p>16. Особливості позовного провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх витребування.</p>
16.	<p>Наказне провадження в цивільному судочинстві:</p> <p>1. Поняття та особливості наказного провадження.</p> <p>2. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ.</p> <p>3. Підстави та порядок звернення із заявою про видачу судового наказу.</p> <p>4. Процесуальний порядок видачі та зміст судового наказу.</p> <p>5. Скасування судового наказу.</p>
17.	<p>Окреме провадження в цивільному судочинстві:</p> <p>1. Поняття та особливості окремого провадження.</p> <p>2. Процесуальний порядок розгляду та вирішення справ окремого провадження.</p> <p>3. Розгляд справ про зміну правового статусу фізичних осіб.</p> <p>4. Розгляд справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення.</p> <p>5. Розгляд справ про відновлення чи визнання неоспорюваних прав.</p> <p>6. Розгляд справ про примусове здійснення певних правових дій.</p>
18.	<p>Провадження з перегляду судових рішень. Апеляційне провадження: загальні положення. Касаційне провадження: загальні положення. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами:</p> <p>1. Поняття, мета та завдання апеляційного провадження.</p>

	<p>2. <i>Право на апеляційне оскарження, строки та порядок його реалізації.</i></p> <p>3. <i>Форма, зміст та порядок подання апеляційної скарги.</i></p> <p>4. <i>Стадії апеляційного провадження.</i></p> <p>5. <i>Повноваження суду апеляційної інстанції.</i></p> <p>6. <i>Види, зміст та порядок ухвалення рішень апеляційним судом.</i></p> <p>7. <i>Поняття, завдання та мета касаційного провадження.</i></p> <p>8. <i>Право на касаційне оскарження та порядок його реалізації.</i></p> <p>9. <i>Форма, зміст та порядок подання касаційної скарги.</i></p> <p>10. <i>Порядок та межі розгляду справи судом касаційної інстанції.</i></p> <p>11. <i>Повноваження суду касаційної інстанції.</i></p> <p>12. <i>Рішення та ухвали суду касаційної інстанції за результатами перегляду судових рішень.</i></p> <p>13. <i>Поняття та підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами та виключними обставинами.</i></p> <p>15. <i>Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.</i></p>
19.	<p>Виконавче провадження стосовно судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень:</p> <p>1. <i>Поняття та значення виконавчого провадження.</i></p> <p>2. <i>Негайне виконання судових рішень.</i></p> <p>3. <i>Звернення судових рішень до виконання.</i></p> <p>4. <i>Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання.</i></p> <p>5. <i>Зупинення виконання судового рішення.</i></p> <p>6. <i>Поверот виконання судового рішення.</i></p> <p>7. <i>Судовий контроль за виконанням судових рішень.</i></p>
20.	<p>Процесуальний порядок відновлення втраченого судового провадження:</p> <p>1. <i>Право на звернення до суду із заявою про відновлення втраченого судового провадження.</i></p>

	<i>2. Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження.</i>
21.	<p>Процесуальний порядок визнання та виконання рішень іноземних судів. Судові доручення про надання правової допомоги:</p> <ol style="list-style-type: none"> <i>1. Визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду що підлягає примусовому виконанню.</i> <i>2. Визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.</i> <i>3. Визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.</i> <i>4. Провадження у справах про надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів.</i>

3.4. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назва теми
1.	<p>Поняття цивільного процесуального права як галузі. Сфера цивільного процесу. Цивільне судочинство як процесуально-правова форма здійснення правосуддя в цивільних справах:</p> <ol style="list-style-type: none"> <i>1. Предмет, метод і система цивільного процесуального права. Функції цивільного процесуального права.</i> <i>4. Джерела цивільного процесуального права.</i> <i>5. Форми і способи захисту цивільних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.</i> <i>6. Поняття, мета і завдання цивільного судочинства.</i> <i>7. Види проваджень і стадії у цивільному судочинстві..</i>
2.	<p>Принципи цивільного судочинства. Види принципів цивільного судочинства:</p> <ol style="list-style-type: none"> <i>1. Поняття й ознаки принципів цивільного судочинства.</i> <i>2. Система принципів цивільного судочинства.</i> <i>3. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права</i>

	<p><i>4. Конституційні принципи</i></p> <p><i>5. Принципи закріплені в законодавстві про цивільне судочинство</i></p> <p><i>6. Принципи інститутів цивільного процесуального права</i></p>
3.	<p>Суд як суб'єкт цивільного процесу:</p> <p><i>1. Склад суду. Правовий статус судді в цивільному судочинстві. Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві.</i></p> <p><i>4. Відводи і самовідводи у цивільному судочинстві</i></p>
4.	<p>Учасники справи. Сторони в цивільному судочинстві:</p> <p><i>1. Склад учасників справи. Процесуальні права та обов'язки учасників справи.</i></p> <p><i>2. Поняття та ознаки сторін, їх процесуальні права та обов'язки.</i></p> <p><i>3. Співучасть у цивільному судочинстві.</i></p> <p><i>4. Заміна неналежного відповідача. Залучення співвідповідача.</i></p> <p><i>5. Цивільне процесуальне правонаступництво: поняття, підстави, види.</i></p>
5.	<p>Треті особи в цивільному судочинстві: поняття, види, підстави участі в судовому процесі:</p> <p><i>1. Поняття та види третіх осіб у цивільному процесі.</i></p> <p><i>2. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.</i></p> <p><i>3. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.</i></p>
6.	<p>Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб:</p> <p><i>1. Суб'єкти звернення, підстави участі в цивільному судочинстві.</i></p> <p><i>2. Форми участі в процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.</i></p> <p><i>3. Процесуально-правовий статус органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.</i></p>

7.	<p>Представництво в цивільному судочинстві: поняття, підстави, види, повноваження судового представника:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття та види представництва.</i> 2. <i>Особи, які можуть бути представниками. Особи, які не можуть бути представниками.</i> 3. <i>Повноваження процесуального представника та документи, що їх підтверджують.</i> 4. <i>Право на вторинну безоплатну правову допомогу.</i>
8.	<p>Інші учасники судового процесу в цивільному судочинстві:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття та ознаки інших учасників цивільного судочинства.</i> 2. <i>Особи, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення в цивільному процесі.</i> 3. <i>Особи, які сприяють суду в розгляді цивільної справи.</i>
9.	<p>Цивільна юрисдикція та її види:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття і види цивільної юрисдикції.</i> 2. <i>Предметна та суб'єктна юрисдикція.</i> 3. <i>Інстанційна юрисдикція.</i> 4. <i>Територіальна юрисдикція (підсудність).</i> 5. <i>Підстави та порядок передачі справи з одного суду до іншого.</i>
10.	<p>Доказування і докази в цивільному судочинстві. Обов'язок доказування і подання доказів. Докази і засоби доказування в цивільному судочинстві:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття доказування в цивільному судочинстві.</i> 2. <i>Поняття доказів у цивільному судочинстві.</i> 3. <i>Предмет доказування.</i> 4. <i>Обов'язок доказування і подання доказів до суду.</i> 5. <i>Підстави звільнення від доказування.</i> 6. <i>Належність, допустимість, достовірність і достатність доказів.</i> 7. <i>Правила оцінки доказів судом.</i> 8. <i>Витребування доказів судом. Судові доручення щодо збирання доказів.</i> 9. <i>Огляд доказів за їх місцем знаходження, огляд доказів, що швидко псуються.</i>

	<p>10. <i>Забезпечення доказів.</i></p> <p>11. <i>Характеристика засобів доказування: показання свідків, письмові докази, речові докази, електронні докази, висновок експерта.</i></p>
11.	<p>Процесуальні строки. Порядок обчислення, початок перебігу і завершення процесуальних строків. Зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття, значення та види процесуальних строків.</i> 2. <i>Обчислення процесуальних строків.</i> 3. <i>Зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків.</i>
12.	<p>Судові виклики і повідомлення:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття та види судових повісток.</i> 2. <i>Зміст судової повістки.</i> 3. <i>Порядок вручення судових повісток.</i>
13.	<p>Поняття та види судових витрат:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття, значення та види судових витрат в цивільному судочинстві.</i> 2. <i>Судовий збір та особливості його сплати.</i> 3. <i>Витрати, пов'язані з розглядом судової справи.</i> 4. <i>Розподіл судових витрат між сторонами.</i>
14.	<p>Заходи процесуального примусу: підстави і процесуальний порядок застосування:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття, сутність та види заходів процесуального примусу.</i> 2. <i>Порядок застосування заходів процесуального примусу.</i>
15.	<p>Позовне провадження в цивільному судочинстві:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття та елементи позову. Види позовів.</i> 2. <i>Право на позов.</i> 3. <i>Поняття та особливості позовного провадження.</i> 4. <i>Письмові заяви учасників справи.</i> 5. <i>Відкриття провадження у справі.</i> 6. <i>Підготовче провадження.</i> 7. <i>Врегулювання спору за участю судді.</i> 8. <i>Забезпечення позову в цивільному судочинстві: поняття, підстави і види. Зустрічне забезпечення.</i> 9. <i>Розгляд справи по суті.</i>

	<p>10. Фіксування судового процесу.</p> <p>11. Ускладнення під час розгляду та вирішення цивільної справи.</p> <p>12. Поняття та види судових рішень. Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення. Способи усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив.</p> <p>13. Поняття та види ухвал суду.</p> <p>14. Розгляд справ у порядку спрощеного провадження.</p> <p>15. Загальна характеристика заочного розгляду справи.</p> <p>16. Особливості позовного провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх витребування.</p>
16.	<p>Наказне провадження в цивільному судочинстві:</p> <p>1. Поняття та особливості наказного провадження.</p> <p>2. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ.</p> <p>3. Підстави та порядок звернення із заявою про видачу судового наказу.</p> <p>4. Процесуальний порядок видачі судового наказу.</p> <p>5. Зміст судового наказу.</p> <p>4. Порядок скасування судового наказу.</p> <p>5. Порівняння судового наказу із судовим рішенням.</p>
17.	<p>Окреме провадження в цивільному судочинстві:</p> <p>1. Поняття та ознаки окремого провадження в цивільному судочинстві.</p> <p>2. Процесуальний порядок розгляду та вирішення справ окремого провадження.</p> <p>3. Розгляд справ про зміну правового статусу фізичних осіб.</p> <p>4. Розгляд справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення.</p> <p>5. Розгляд справ про відновлення чи визнання неоспорюваних прав.</p> <p>6. Розгляд справ про примусове здійснення певних правових дій.</p>
18.	<p>Провадження з перегляду судових рішень. Апеляційне провадження: загальні положення. Касаційне провадження: загальні положення. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами:</p>

	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття, мета та завдання апеляційного провадження.</i> 2. <i>Право на апеляційне оскарження, строки та порядок його реалізації.</i> 3. <i>Форма, зміст та порядок подання апеляційної скарги.</i> 4. <i>Стадії апеляційного провадження.</i> 5. <i>Повноваження суду апеляційної інстанції.</i> 6. <i>Види, зміст та порядок ухвалення рішень апеляційним судом.</i> 7. <i>Поняття, завдання та мета касаційного провадження.</i> 8. <i>Право на касаційне оскарження та порядок його реалізації.</i> 9. <i>Форма, зміст та порядок подання касаційної скарги.</i> 10. <i>Порядок та межі розгляду справи судом касаційної інстанції.</i> 11. <i>Повноваження суду касаційної інстанції.</i> 12. <i>Рішення та ухвали суду касаційної інстанції за результатами перегляду судових рішень.</i> 13. <i>Поняття та підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.</i> 14. <i>Поняття та підстави перегляду судових рішень за виключними обставинами.</i> 15. <i>Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.</i>
19.	<p>Виконавче провадження стосовно судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поняття та значення виконавчого провадження.</i> 2. <i>Негайне виконання судових рішень.</i> 3. <i>Звернення судових рішень до виконання.</i> 4. <i>Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання.</i> 5. <i>Зупинення виконання судового рішення.</i> 6. <i>Поверот виконання судового рішення.</i> 7. <i>Судовий контроль за виконанням судових рішень.</i>
20.	<p>Процесуальний порядок відновлення втраченого судового провадження:</p>

	<p>1. <i>Право на звернення до суду із заявою про відновлення втраченого судового провадження.</i></p> <p>2. <i>Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження.</i></p>
21.	<p>Процесуальний порядок визнання та виконання рішень іноземних судів. Судові доручення про надання правової допомоги:</p> <p>1. <i>Визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду що підлягає примусовому виконанню.</i></p> <p>2. <i>Визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.</i></p> <p>3. <i>Визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.</i></p> <p>4. <i>Провадження у справах про надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів.</i></p>

3.5. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Загальні положення цивільного процесуального права	8
2.	Принципи цивільного судочинства	6
3.	Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин	6
4.	Учасники справи	10
5.	Судове представництво	6
6.	Інші учасники судового процесу	2
7.	Цивільна юрисдикція	2
8.	Докази та доказування	10
9.	Процесуальні строки	4
10.	Судові виклики і повідомлення	4
11.	Судові витрати	4
12.	Заходи процесуального примусу	4
13.	Позовне провадження	12
14.	Наказне провадження	6
15.	Окреме провадження	10

16.	Перегляд судових рішень	12
17.	Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах і рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень	10
18.	Відновлення втраченого судового провадження	2
19.	Визнання та виконання рішень іноземних судів. Судові доручення про надання правової допомоги	2

Форми і методи навчання. Форми навчання – це проблемні й оглядові лекції, активні семінари, лабораторні заняття, ділові ігри, тренінги, заняття із застосуванням комп'ютерної та телекомунікаційної техніки, брифінги, квести, інтерактивні заняття (заняття дискусійна група, заняття з навчанням одних студентів іншими), інтегровані заняття, проблемні заняття, відеозаняття, прес-конференції, ділові ігри тощо.

Перевагу рекомендується віддавати продуктивним методам: проблемний виклад, частково-пошукові та дослідницькі методи, презентації, кейс-стаді, тренінги та ділові ігри, бесіди і дискусії, робота в інтернет- класі - електронні лекції, семінари, лабораторні роботи, дистанційні консультації та ін., спрямовані на активізацію і стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Використовується студентоцентризований, проблемно-орієнтований, діяльнісний, комунікативний, професійно-орієнтований, міждисциплінарний підходи до навчання.

Навчання здійснюється під час лекційних і практичних занять, факультативів, самостійної позааудиторної роботи (профільні предмети, спеціальні курси) з використанням сучасних інформаційних технологій навчання, консультацій з викладачами.

Для формувань умінь та навичок застосовуються такі методи навчання:

- **вербальні/словесні** (лекція, пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж);
- **наочні** (спостереження, ілюстрація, демонстрація);
- **практичні** (різні види вправлення, виконання графічних робіт, проведення експерименту, практики);
- **пояснювально-ілюстративний** або **інформаційно-рецептивний**, який передбачає пред'явлення готової інформації викладачем та її засвоєння студентами;
- **репродуктивний**, в основу якого покладено виконання різного роду завдань за зразком;
- **метод проблемного викладу**.

Методи, методики та технології: загальнонаукові і спеціальні методи пізнання правових явищ; методики правової оцінки поведінки чи діяльності індивідів і соціальних груп, ідентифікації правової проблеми та її вирішення на основі принципів права; цифрові технології.

4. МЕТОДИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

4.1. Методи оцінювання результатів навчання

Кумулятивний метод: 50 % майбутньої підсумкової оцінки з навчальної дисципліни студент набирає методом додавання балів, одержаних ним на кожному практичному занятті. Ще 50 % майбутньої підсумкової оцінки з навчальної дисципліни студент набирає під час комп'ютерного тестування по вирішенню ним кейсів з навчальної дисципліни.

4.2. Критерії поточного оцінювання знань студентів

<p>Усний виступ і виконання письмового завдання, під час практичного заняття, тестування з теми практичного заняття</p>	<p>Критерії оцінювання</p>
<p>5 балів</p>	<p>У повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання</p>
<p>4 бали</p>	<p>Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно виконав більшість тестових завдань</p>
<p>3 бали</p>	<p>У цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без</p>

	глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно виконав половину тестових завдань
2 бали	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно виконав меншість тестових завдань
1 бал	Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно виконав окремі тестові завдання
0 балів	Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не вирішив жодного тестового завдання

Доповнення виступу:

2 бали – отримують студенти, які глибоко володіють матеріалом, чітко визначили його зміст; зробили глибокий системний аналіз змісту виступу, виявили нові ідеї та положення, що не були розглянуті, але суттєво впливають на зміст доповіді, надали власні аргументи щодо основних положень даної теми.

1 бал отримують студенти, які виклали матеріал з обговорюваної теми, що доповнює зміст виступу, поглиблює знання з цієї теми та висловили власну думку.

Суттєві запитання до доповідачів:

2 бали отримують студенти, які своїм запитанням до виступаючого суттєво і конструктивно можуть доповнити хід обговорення теми.

1 бал отримують студенти, які у своєму запитанні до виступаючого вимагають додаткової інформації з ключових проблем теми, що розглядається.

Підготовка творчих завдань(есе, дайджест):

Есе – це самостійна творча робота, де у вільній формі висловлюються особисті думки на тему, передбачену Робочою програмою навчальної дисципліни. Головна мета есе – це самостійне розкриття студентом на підставі опрацьованого матеріалу теми, проблеми, питання.

Дайджест – це добір уривків з різних джерел на певну тематику. У форматі дайджестів можна зробити системний аналіз будь-якого теоретичного положення, розкрити різні погляди на будь-яку проблему, тему, питання та зробити узагальнюючі висновки.

2 бали отримують студенти, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх, коротко проаналізувати кожне з них і зробити ґрунтовні узагальнюючі висновки.

1 бал отримують студенти, які в цілому правильно виокремили основні положення кожного з джерел, але не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

(для 1-6 курсів)

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90-100)	відмінно
Добре	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
Задовільно	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незадовільно	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

5. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- проекти (наскрізні проекти; індивідуальні та командні проекти; дослідницько-творчі та ін.);
- аналітичні звіти;
- реферати;
- есе;
- презентації результатів виконаних завдань і досліджень;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- контрольні роботи;
- інші види індивідуальних і групових завдань.

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Поточний контроль проводиться на кожному практичному занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на практичних заняттях та набутих практичних навичок під час виконання індивідуальних завдань.

Формами підсумкового контролю є екзамен.

7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

7.1. Базова (основна)

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. Конституція України // Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Офіційне видання. К.: Українська правнича фундація, 1996. 64 с.

4. Закон України «Про судовий збір» № 3674 VI від 8 липня 2011 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3674_17/ 3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402 VIII від 2 червня 2016 р. URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402_19/

5. Закон України «Про виконавче провадження» № 1404 VIII від 2 червня 2016 р. URL:http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1404_19

6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

7. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12.06.2009 №2

URL:

https://zakononline.com.ua/documents/show/283201___283266

8. Практикум з цивільного процесуального права України : Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. За заг. ред. І.С. Ярошенко. К.: ВД Дакор, 2016. 348 с.

9. Цивільне процесуальне право: тестові завдання: навч.-метод. Посібник. За заг. ред. д.ю.н., завкафедри процесуального права О.В. Щербанюк. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 448 с.

10. Цивільне процесуальне право: казуси: навч.-метод. Посібник. Остафійчук Л.А., Татулич І.Ю., Цибуляк-Кустевич А.С., Щербанюк О.В. За заг. ред. д.ю.н., зав. кафедри процесуального права О. В. Щербанюк. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 88 с.

11. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: Вид. 2-ге. За заг. ред. М.М. Ясинка. Київ: Алерта, 2020. 810 с.

12. Цивільне процесуальне право України: підручник / В.М. Коссака, Р.Я. Лемик, Ю.В. Навроцька, С.В. Сенік; за заг. ред. В. М. Коссака. Харків : Право, 2020. 752 с.

13. Васильєв С.В. Енциклопедія цивільного судочинства: основні інститути та теоретичні засади. Київ: Алерта, 2021. 658 с.

14. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України. За заг. ред. д.ю.н. Н.Ю. Голубевої. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 840 с.

15. Теорія доказового права: науково-практичний посібник (монографія); за заг. ред. д.ю.н., проф., акад. Академії наук Вищої школи України М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021. 426 с.

16. Цивільне процесуальне право України: підручник. Вид. 2-ге, переробл. та допов.: у 2 т./ за загальною ред. д.ю.н., професора, академіка М.М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021. Т.1. 330 с.
<http://alerta.kiev.ua/2011-07-16-16-39-18/2011-07-23-13-21>

17. Методика і тактика участі адвоката в цивільному процесі: навч.-метод. посібник / Неля Савчин, Ірина Татулич. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 80 с.

18. Васильєв С.В. Звернення до суду: алгоритм процесуальних дій (господарська юрисдикція) :навчальний посібник. Київ: Алерта, 2021. 416 с.

19. Фурса С.Я., Фурса Є.І., Дика А.О. Спiр про право у цивiлістичному процесi: нотарiат, суд, виконавче провадження : монографiя. Київ: Алерта, 2021. 288 с. Серiя «Процесуальнi науки».

20. Зразки процесуальних документiв у цивiльному судочинствi: заяви, скарги, клопотання, вiдзови. Укладачi: Дмитро Журавльов, Сергiй Петков, Олексiй Дрозд, Валентина Дрозд. Вид-во: Центр навчальної лiтератури. 2021. 264 с.

21. Цивiльне процесуальне право України. Навчальний посiбник для пiдготовки до iспитiв. Укладач: І. Тетарчук. Вид-во: Центр навчальної лiтератури. 2021. 232 с.

22. Фурса С.Я., Фурса Є.І., Дика А.О. Спiр про право у цивiлістичному процесi: нотарiат, суд, виконавче провадження: монографiя. Київ: Алерта, 2021. 288 с. Серiя "Процесуальнi науки".

23. Цивiльне процесуальне право (Загальна частина): пiдруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафiйчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О. В. Гетманцева. Чернiвцi: Чернiвець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 408 с.

24. Цивiльне процесуальне право (Особлива частина): пiдруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафiйчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О. В. Гетманцева. Чернiвцi: Чернiвець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 240 с.

25. Примирнi процедури в цивiлістичному процесi: теорiя і практика (нотарiат, суд, адвокатура, виконавче провадження). Науково-практичний посiбник. (Серiя "Процесуальнi науки") / за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України С.Я. Фурси. К.: Алерта, 2022. 428 с.

26. Цивiльний процес: теорiя і практика. Концепцiї вчених з удосконалення законодавства про цивiльне судочинство. Монографiя. / за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України Фурси С.Я., докторки юридичних наук, професорки Бичкової С.С. Київ: Алерта, 2023. 640 с.

27. Цивiльний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: Вид. 3-тє, перероб. та доп. / За заг. ред.

д.ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України
М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2023. 860 с.

7.2. Допоміжна

1. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н.Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2021. 344 с.

2. Андронов І.В. Судові рішення в цивільному процесі України: монографія / А.І. Андронов. Одеса: Юридична література, 2018. 372 с.

3. Бобрик В.І. Диференціація цивільного судочинства: методологія, стан і перспективи: монографія / В.І. Бобрик. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 636 с.

4. Виконавче провадження: підручник / за ред. Н.Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2020. 460 с.

5. Васильєв С.В. Судовий розгляд окремих категорій цивільних справ: Навчальний посібник. Х.: Белкар-книга, 2018. 440 с.

6. Васильєв С.В. Енциклопедія цивільного судочинства: основні інститути та теоретичні засади. Київ: Алерта, 2021. 658 с.

7. Грабовська О.О. Теоретичні та практичні проблеми доказування у цивільному процесі України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 472 с.

8. Гетманцев О.В., Гетманцев М.О., Осіпова І. Процесуальні особливості доказування в масових (групових) позовах у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11 (297). С. 13-23.

9. Гетманцев О.В. Договірне регулювання у цивільному судочинстві. *Юридична Україна*. 2022. № 11. С. 6-11.

10. Гетманцев О.В. Збирання доказів у цивільному судочинстві. *Юридична Україна*. 2023. № 2. С. 14-19.

11. Гетманцев О.В. Імунітет суду в цивільному судочинстві як гарантія його незалежності. *Науковий юридичний електронний журнал*. 2023. № 6. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-pomeriv?id=163>

9. Ізарова І.О. Теоретичні засади цивільного процесу Європейського Союзу: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2015. 335 с.

10. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 708 с.

11. Кройтор В.А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики: монографія. Х.: Право, 2020. 672 с.

12. Настільна книга адвоката. Участь адвоката в цивільному судочинстві. Законодавство, постанови пленуму, узагальнення судової практики, інформаційні листи. Практичний посібник. К.: "Центр учбової літератури", 2020. 448 с.

13. Iryna Yuriyivna TATULYCH. Civil Proceedings During Quarantine. *European Journal of Law and Public Administration*. Vol. 7 No. 2 (2020) pp. 184-194.

14. Татулич І.Ю. Електронні докази як засіб доказування в цивільному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2020. №1. С. 215-219.
<http://repository.vsau.org/getfile.php/24731.pdf>

15. Татулич І.Ю. Врегулювання спору за участю судді – примирювальна процедура в цивільному судочинстві. *Modern achievements of EU countries and Ukraine in the area of law : Collective monograph*. Riga : Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2020. P. 2. 632 p. С. 565-583. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-63-1.32>

16. Татулич І.Ю. Новий підхід щодо процедури визнання фізичної особи недієздатною. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2021. № 64. С. 159-164. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.30>

17. Татулич І.Ю. Правове регулювання процедури усиновлення в Україні. *Legal science and education in Ukraine and EU countries: a paradigm shift : Collective monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2021. 488 p. С. 361-383. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-091-9-13>

18. Татулич І.Ю. Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною. *International scientific and practical conference «European potential for the development of legal science, legislation and law enforcement practice» : conference proceedings*, February 26–27, 2021. Wloclawek, Republic of Poland : «Baltija Publishing». 256 pages. С. 96-100. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-040-7-23>

19. Кондрат'єва Л.А. Правове регулювання самопредставництва юридичних осіб. International scientific and practical conference «European potential for the development of legal science, legislation and law enforcement practice» : conference proceedings, February 26–27, 2021. Wloclawek, Republic of Poland : «Baltija Publishing». 256 pages. С. 85-89. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-040-7-20>

20. Кондрат'єва Л. А. Самопредставництво юридичних осіб в суді згідно чинного законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2021. № 64. С. 128–132.

21. Татулич І.Ю., Савчин Н.М. Участь адвоката у справах окремого провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 112–116.

22. Татулич І.Ю. Правовий статус експерта з питань права в цивільному судочинстві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022 р. № 1. С. 66–71.

23. Татулич І.Ю., Остафійчук Л.А. До питання участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 111–115.

24. Татулич І.Ю. Інститут доказування у справах окремого провадження.

Collection of theses of scientific and methodical reports of scientific and pedagogical internship. February 7 – March 11, 2022. С. 19–25.

25. Кондрат'єва Л.А. Електронні докази в цивільному судочинстві в період воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 90–93.

26. Татулич І.Ю. Комунікація із судом в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 151–154.

27. Фурса Є.Є., Козяр-Скок Л.В. Окремі питання спадкування з іноземним елементом: консул, нотаріус, суд: Монографія. (Серія «Процесуальні науки»). К.: Алерта, 2017. 384 с.

28. Штефан О.О. Цивільно-процесуальний захист суб'єктивного авторського права: теорія, законодавство, судова практика: монографія / О.О. Штефан. Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. 544 с.

29. Штефан А.С. Вчення про механізм доказування у цивільному судочинстві: монографія / А.С. Штефан; НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ. К.: Інтерсервіс, 2018. 312 с.

30. Цюра В.В. Теоретичні питання інституту представництва в цивільному праві України: монографія / В.В. Цюра; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К.: ФОП Мельник А.А. 2016. 492 с.

8. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Додатково

(для контролю та самоконтролю роботи студента)

– <http://www.rada.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.

– <http://www.president.gov.ua>. – офіційний веб-сайт Президента України.

– <http://www.kmu.gov.ua> – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.

– <http://www.mvs.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.

– <http://www.court.gov.ua> – офіційний веб-портал судової влади України.

– <http://www.scourt.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховного Суду.

– <http://www.sbu.gov.ua> – офіційний веб-сайт Служби безпеки України.

– <http://www.gp.gov.ua> – офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.

– <http://www.minjust.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.

– <http://www.reyestr.court.gov.ua> – Єдиний державний реєстр судових рішень.

– <http://www.nbuv.gov.ua> – веб-сайт Національної бібліотеки України ім.В.І.Вернадського.

– <http://www.catalogue.nplu.org> – веб-сайт Національної парламентської бібліотеки України.

Додатково
(для контролю та самоконтролю роботи студента)
Розподіл балів, якіотримують студенти

Для прикладу (екзамен)

Поточне оцінювання (аудиторна та самостійна робота)																	Кількість балів	Сумарна к-ть балів		
Змістовий модуль №1									Змістовий модуль № 2											
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	50	100
3	3	4	3	2	3	4	3	2	2	2	3	2	2	2	2	3	2	3		

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Рекомендації до виконання практичних завдань:

При виконанні практичних завдань студент повинен керуватися рекомендаціями викладеними у Постанові Вищ. Палати ВС від 19 січня 2021 року у справі № 916/1415/19, а саме визначити:

- 1) з яких правовідносин виник спір (його галузева належність);
- 2) чи обраний спосіб захисту передбачений законом або договором;
- 3) чи передбачений законом або договором ефективний спосіб захисту порушеного права позивача;
- 4) чи є обраний позивачем спосіб захисту ефективний.

Отже, у розширеному вигляді, студент повинен уміти:

- 1) визначати характер правовідносин (їх галузеву належність) з яких виник спір;
- 2) з'ясовувати, чи має право особа, право якої порушено, оспорено чи невизнано звернутися до суду за захистом;
- 3) визначати, у якому виді провадження повинна розглядатися дана справа;
- 3) окреслювати законодавчу базу, що здійснює нормативно-правове регулювання відповідних правовідносин;
- 4) установлювати суб'єктний склад учасників справи з визначенням їх процесуального становища у цивільному судочинстві відповідно з нормами матеріального і процесуального законодавства;
- 5) установлювати, чи мало місце у даній ситуації порушення норм матеріального права;
- 6) визначати, як можна відновити порушене право (спосіб захисту).

Судовий захист повинен бути повним і забезпечити відсутність необхідності вжиття надалі додаткових засобів захисту.

Змістовий модуль 1

Загальна частина цивільного процесуального права

Тема 1

Завдання № 1

Не погоджуючись з ухвалою суду першої інстанції, позивач 09 липня 2019 р. подав апеляційну скаргу, в якій просить скасувати ухвалу Дарницького районного суду м. Києва від 17 травня 2019 р. і поновити строк на апеляційне оскарження. На підтвердження поважності причин пропуску строку на подачу апеляційної скарги посилається на те, що ухвалу про повернення позовної заяви він дізнався на прикінці червня 2019 р. з офіційного веб-ресурсу «Судова влада України». 25 червня 2019 р. представником подано заяву про ознайомлення з матеріалами справи, та в той же день була отримана копія ухвали від 17 травня 2019 р..

Поновлюючи позивачу строк на апеляційне оскарження ухвали Дарницького районного суду м. Київ від 17 травня 2019 р., в ухвалі від 22 липня 2019 р. по справі №753/6335/18 Київський апеляційний суд зазначив:

З матеріалів справи вбачається, що оскаржувана ухвала постановлена 17 травня 2019 р. (а.с. 19).

У матеріалах справи відсутні докази отримання позивачем копії ухвали Дарницького районного суду м. Києва від 17 травня 2019 року. Ураховуючи викладене, визначені позивачем причини пропуску строку на апеляційне оскарження ухвали Дарницького районного суду м. Києва від 17 травня 2019 р. є поважними.

Відповідно до ч.ч. 1-2 ст. 354 ЦПК України апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення.

Відповідно до п.2 ч.2 ст. 354 ЦПК України учасник справи, якому повний текст ухвали суду не було вручено у день її складання, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, якщо апеляційна скарга подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

У справі *Bellet v. France* Суд зазначив, що стаття 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права".

Як свідчить позиція Суду у багатьох справах, основною складовою права на суд є право доступу, в тому розумінні, що особі має бути забезпечена можливість звернутись до суду для вирішення певного питання, і що з боку держави не повинні чинитись правові чи практичні перешкоди для здійснення цього права.

Враховуючи викладене та виходячи з принципу верховенства права, положень статей 21, 22 Конституції України щодо непорушності конституційних прав особи, положень ст. 6 Конвенції, яка гарантує права особи на доступ до суду і справедливий розгляд його справи судом, та положень статей 3, 15 ЦК України, статей 2, 4, 5 ЦПК України щодо права особи на судовий захист цивільного права та інтересу, пріоритетність права особи на судовий захист цивільних прав та інтересів, у тому числі шляхом оскарження дій і рішень, суд приходить до висновку про поважність і достатність підстав для поновлення.

Запитання:

Розкрийте зміст понять «гарантії справедливого судочинства», «доступу до суду»?

Які завдання цивільного судочинства Ви знаєте?

На Вашу думку, що означає пріоритетність права особи на судовий захист цивільних прав та інтересів, у тому числі шляхом оскарження дій і рішень?

Чи правильне судове рішення постановив Київський апеляційний суд в даному випадку?

Завдання № 2

Верховний Суд України висловив свою правову позицію щодо визнання трудового договору недійсним:

Верховний Суд України в судовому засіданні Судової палати у цивільних справах 24 червня 2015 року прийняв постанову у справі № 6-530цс15 та сформулював правову позицію щодо визнання трудового договору недійсним.

Так, у постанові зазначено, що «..установивши наявність між сторонами оскаржуваного договору трудових правовідносин, які регулюються нормами трудового та спеціального законодавства, та факт укладення цього договору саме у зв'язку з існуванням трудових правовідносин, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що укладений договір не є правочинном у розумінні статті 202 ЦК України, на який поширюються передбачені нормами статей 203, 215 цього Кодексу загальні вимоги щодо чинності правочину та який може бути визнаний недійсним із передбачених ЦК України підстав.

Враховуючи, що відповідно до статті 21 КЗпП України, предметом трудового договору (контракту) є праця (трудова функція) особи, яка є об'єктом саме трудових правовідносин, які повною мірою врегульовані трудовим законодавством (зокрема статтями 3, 7, 9, 91, 44 КЗпП України) **положення ЦК України щодо умов дійсності правочину та правових наслідків недійсності правочину не підлягають застосуванню для регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з укладенням трудового договору (контракту)...».**

У постанові Верховного Суду України також зазначено, що ***встановлення підприємством, установою, організацією в межах своїх повноважень і за рахунок власних коштів у трудових договорах чи інших угодах додаткових, порівняно із законодавством, трудових чи соціально-побутових пільг для працівників, тобто які покращують їх становище, не може бути приводом для визнання таких умов недійсними.***

Аналогічні висновки Верховний Суд України навів у своєму рішенні від 8 вересня 2010 року (судова справа № 6-4684св10), зазначивши, що КЗпП України визначає правові підстави

припинення трудового договору, в тому числі й розірвання контракту, разом із тим нормами чинного трудового законодавства не передбачена можливість визнання трудового договору чи контракту недійсними з підстав, визначених статтями 203, 215 ЦК України, як і не передбачено правових підстав для визнання в судовому порядку незаконним призначення особи на відповідну посаду.

Постановою наведено й інші судові акти, але вже Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, з позицією аналогічного змісту щодо неможливості визнання трудового договору недійсним.

Зокрема, в судовому засіданні Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ встановила, що нормами трудового законодавства не передбачена можливість визнання трудового договору, контракту чи додаткової угоди до цього контракту недійсними в підстав, визначених ст.ст. 203, 215 ЦК України, як і не передбачено правових підстав для визнання в судовому порядку незаконним призначення особі винагороди за працю (ухвала від 14 листопада 2012 року, судова справа № 6-27092св12).

В ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 31 жовтня 2012 року (справа № 6-32851св12) зазначено таке:

- «...КЗпП України визначає правові підстави припинення трудового договору, в тому числі й розірвання контракту, разом із тим нормами чинного трудового законодавства не передбачена можливість визнання трудового договору чи контракту недійсними з підстав, визначених нормами цивільного законодавства, зокрема статтями 203, 215 ЦК України.

- За ст. 21 КЗпП України, контракт - це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою. У розумінні ст. 202 ЦК України такий контракт не є тим правочином, на який поширюються передбачені ст. 203 ЦК України вимоги чинності правочину та який може бути визнаний недійсним із передбачених ЦК України підстав...

- ... трудовий контракт і доповнення до нього не є правочинами в розумінні ст. 202 ЦК України, а тому застосування положень статей 203, 215 ЦК України до правовідносин, що склалися між сторонами, не ґрунтуються на нормах закону і є безпідставними...».

Запитання:

Про що було зазначено у правових позиціях Верховного Суду України щодо визнання трудового договору недійсним (знайдіть відповідь)?

Чи наведені правові позиції ВС України обов'язкові для виконання та застосування судами України при вирішенні аналогічних справ?

Чи має право ВС України здійснювати тлумачення нормативно-правових актів?

Завдання № 3

24 січня 2019 року позивач звернулася до Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська із позовом до відповідача про розірвання шлюбу, у зв'язку із тим, що спільне життя не склалося через різні погляди та сімейне життя. Шлюб був зареєстрований 17 березня 2007 року. Сторони мають малолітню дитину. З січня 2018 року вони проживають окремо, спільне господарство не ведуть.

У судові засідання сторони не з'явилися, подали до суду заяви, у яких просили справу розглядати без їх участі. Відповідач, у заяві, поданій до суду, не заперечував проти розірвання шлюбу.

Суд позов задовольнив; шлюб, зареєстрований 17 березня 2007 року Бабушкінським відділом реєстрації актів цивільного стану Дніпропетровського міського управління юстиції Дніпропетровської області, між сторонами (актовий запис № 133), – розірвав.

При ухваленні судового рішення суд керувався: Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року; Сімейним кодексом України; Законом України від 23 лютого 2006 року №3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»; постановою

Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»; рішенням Європейського суду з прав людини по справі «Валліанатос та інші проти Греції» від 07.11.2013 року (Заяви №№29381/09 та 32684/09); рішенням Європейського суду з прав людини по справі «Фернандес Мартінес проти Іспанії» (заява 56030/07) від 12 червня 2014 року.

Запитання:

Чи відповідають дії судді вимогам Цивільного процесуального кодексу України при ухваленні цього рішення?

Чи було порушення принципу верховенства права? Відповідь обґрунтуйте.

Чи було порушено суддею принцип пропорційності у цивільному судочинстві? Відповідь обґрунтуйте.

Чи було порушено суддею принцип змагальності сторін? Відповідь обґрунтуйте.

Чи мав суддя право при прийнятті рішення використовувати постанову Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11 та судову практику Європейського суду з прав людини? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 4

У місті Чернівці до адвоката звернувся громадянин Румунії з проханням про надання йому правової допомоги для реалізації ним права на судовий захист.

Він пояснив, що має бажання через суд повернути собі родинний маєток який належав його діду до 1940 року і знаходився в межах міста Чернівці. На підтвердження своїх прав на маєток, який складається з окремого двоповерхового будинку загальною площею – 320 кв. м., підсобних приміщення площею – 60 кв. м., земельної ділянки, на якій знаходилися вказані житловий будинок і підсобні приміщення, площею - 35 соток.

На підтвердження своїх прав він пред'явив документи про свій родовід і документи, видані його діду про належність

вказаного майна за часів панування на Буковині румунської влади.

У 1940 році увесь маєток було націоналізовано радянською владою.

Він вважає, що право власності на маєток його діда не зникло, а він є єдиним спадкоємцем свого діда на основі наявного у нього заповіту (румунською мовою), а отже, може претендувати на указане майно.

Запитання:

1. Яку відповідь, повинен надати адвокат громадянину Румунії на можливість ним здійснити права на судовий захист і право отримати такий захист?

2. Прокоментуйте ситуацію.

Завдання № 5

До адвоката звернулася подружня пара за консультацією.

Вони (дружина і чоловік) проживають разом із батьками чоловіка (мати, батько, неповнолітня рідна сестра чоловіка) у п'ятикімнатній квартирі, яка зареєстрована на батьків чоловіка. Батьки чоловіка вирішили виселити сім'ю свого сина із займаної ними окремої кімнати, пояснивши їхнім бажанням продати дану квартиру і за отримані від продажу кошти придбати двохкімнатну квартиру собі та дво кімнатну - рідній сестрі чоловіка.

Запитання:

Чи мають вони можливість захистити свої права на житлову площу та у який спосіб?

Завдання № 6

Сокуренко Володимир, перебуваючи офіційно за кордоном на роботі в Чехії, під час виробничої відпустки приїхав до себе до дому в Україну, і з'ясував, що у вхідних дверях його квартири поміняно замок, а отже, відкрити (та закрити) вхідні двері своєї квартири він не в змозі. Було з'ясовано, що квартиру продано дружиною за час перебування ним за кордоном на заробітках. Спочатку дружина визнала його в судовому порядку безвісно відсутнім, а згодом померлим. Переоформивши на себе квартиру

дружина продала її та після цього виїхала на ПМЖ до РФ, де начебто вже має нову сім'ю. З моменту продажу квартири пройшов один рік.

Іншого житлового приміщення Сокуренко не має. У майбутньому мін планує лишитися в Україні та започаткувати власний бізнес.

Дітей від шлюбу не має.

Запитання:

Чи має можливість Сокуренко захистити свої права та інтереси в даній ситуації?

Що Ви порадите Сокуренко?

Завдання № 7

Перебуваючи в гостях у свого двоюрідного брата в м. Хмельницькому, Думітру А.М. потрапив у автомобільну аварію внаслідок чого завдано шкоду його здоров'ю. Після проходження курсу стаціонарного лікування у м. Хмельницькому було визнано, що Думітру А.М. страждає душевною хворобою, а тому не може розуміти значення своїх дій і керувати ними. Головний лікар психіатрично-лікарняного закладу, куди був переведений потерпілий, звернувся до суду із заявою про визнання Думітру А.М. недієздатним і встановлення над ним опіки. У судовому засіданні Думітру Г.О. заявив, що його брат Думітру А.М. є громадянином республіки Молдова, а тому визнання його недієздатним повинно здійснюватися відповідно до законодавства республіки Молдова. Суддя який розглядав справу, пояснив, що, оскільки заявою про визнання Думітру А.М. недієздатним було порушено на території України, і він сам знаходиться на території України, тому потрібно керуватися ЦПК України, яке поширює свою дію на всіх осіб, у тому числі іноземців, що знаходяться на території України.

Запитання:

Чи законна вимога Думітру Г.О. (брата потерпілого)?

Чи правильно поступив суд?

Дайте оцінку діям судді. Вирішіть справу.

Тема 2. Принципи цивільного судочинства

Завдання № 1

05.02.2019 року Чернівецький апеляційний суд розглянув апеляційну скаргу громадянина В. на рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 26 листопада 2018 року в справі за позовом громадянки Н. до громадянина В. про стягнення аліментів у порядку письмового провадження.

Здійснення розгляду справи в порядку письмового провадження обґрунтовано таким: Суд апеляційної інстанції створив учасникам процесу належні умови для ознайомлення з рухом справи шляхом надсилання процесуальних документів та апеляційної скарги, а також дав сторонам строк для подачі відзиву. Крім того, кожен з учасників справи має право безпосередньо знайомитися з її матеріалами, зокрема з аргументами іншої сторони, та реагувати на ці аргументи відповідно до вимог ЦПК України. Бажання сторони у справі викласти під час публічних слухань свої аргументи, які висловлені нею в письмових і додаткових поясненнях, не зумовлюють необхідність призначення до розгляду справи з викликом її учасників.

Запитання:

Які засади (принципи) цивільного судочинства Вам відомі?

Розкрийте зміст принципу гласності та відкритості судового процесу та його повного фіксування технічними засобами.

Чи виправданий публічний розгляд справи у кожному з випадків:

а) рішення ЄСПЛ від 08 грудня 1983 року у справі «Axen v. Germany», заява №8273/78,

б) рішення ЄСПЛ від 25 квітня 2002 року «Varela Assalino contre le Portugal», заява № 64336/01)?

Чи є порушенням вимоги пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод НЕ проведення судом у цій справі публічного розгляду справи, коли фактичні обставини не є предметом спору, а питання права не становлять особливої складності?

Чи правильне рішення прийняв суд апеляційної інстанції в даному випадку? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 2

24 січня 2019 року позивач звернулася до Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська із позовом до відповідача про розірвання шлюбу, у зв'язку із тим, що спільне життя не склалося через різні погляди та сімейне життя. Шлюб був зареєстрований 17 березня 2007 року. Сторони мають малолітню дитину. З січня 2018 року вони проживають окремо, спільне господарство не ведуть.

У судові засідання сторони не з'явилися, подали до суду заяви, у яких просили справу розглядати без їх участі. Відповідач, у заяві, поданій до суду, не заперечував проти розірвання шлюбу.

Суд позов задовольнив; шлюб, зареєстрований 17 березня 2007 року Бабушкінським відділом реєстрації актів цивільного стану Дніпропетровського міського управління юстиції Дніпропетровської області, між сторонами (актовий запис № 133), – розірвав.

При ухваленні судового рішення суд керувався: Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року; Сімейним кодексом України; Законом України від 23 лютого 2006 року №3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»; постановою Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»; рішенням Європейського суду з прав людини по справі «Валліанатос та інші проти Греції» від 07.11.2013 року (Заяви №№29381/09 та 32684/09); рішенням Європейського суду з прав людини по справі «Фернандес Мартінес проти Іспанії» (заява 56030/07) від 12 червня 2014 року.

Запитання:

Чи відповідають дії судді вимогам Цивільного процесуального кодексу України при ухваленні цього рішення?

Чи було порушення принципу верховенства права? Відповідь обґрунтуйте.

Чи було порушено суддею принцип пропорційності у цивільному судочинстві? Відповідь обґрунтуйте.

Чи було порушено суддею принцип змагальності сторін? Відповідь обґрунтуйте.

Чи мав суддя право при прийнятті рішення використовувати постанову Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11 та судову практику Європейського суду з прав людини? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання № 3

При розгляді цивільної справи відкритої за позовом Таранова П. до спадкоємців про поділ житлового будинку, що належав спадкодавцю, суддя місцевого загального суду, якій розглядав справу, зробив одногодинну перерву для відпочинку.

Після закінчення перерви було проведено заміну судді-головуючого, який раптово захворів, а тому був відправлений до лікарні. Новий суддя спочатку вирішив питання про забезпечення позову в іншій справі, а потім продовжив розглядати справу про поділ житлового будинку, що є спільною власністю.

Запитання:

Чи мало місце в цих діях суддів порушення принципів цивільного судочинства?

Завдання № 4

У місцевому загальному суді слухалася справа за позовом Косенко О. до районної лікарні № 2 про відшкодування шкоди завданої здоров'ю позивачу внаслідок медичної помилки лікаря Ковченко Є. У судовому засіданні позивач Косенко О. заявив відвід судді Іващенко О. на тій підставі, що суддя також лікується у районній лікарні № 2, а тому знаходиться у певній залежності від відповідача.

Запитання:

Чи є підстави для задоволення клопотання?

Чи не порушується у цій ситуації принципи цивільного судочинства?

Завдання № 5

Працівник поліції Іванчук, працюючи дільничним інспектором, звернувся до суду з позовною вимогою про відкриття цивільної справи в суді про позбавлення батьківських прав Тащук С.М. і Тащук П.П. стосовно їх малолітнього сина Тащука Р.М. (5 років). У своїй позовній заяві дільничний інспектор Іванчук указав, що захищає інтереси малолітнього Тащука Р.М. і реалізує право на судовий захист передбаченого ст. 4 ЦПК, адже інших родичів у малолітнього Тащука Р.М. немає.

Також у позовній заяві ставилося клопотання про зйомку процесу на відеокамеру для використання матеріалів цивільної справи як доказу в матеріалах кримінального провадження відкритого щодо подружжя Тащук з підстав придбання, зберігання і реалізації наркотичної речовини.

Завдання:

Дайте оцінку ситуації з огляду на відповідність її принципам цивільного судочинства!

Завдання № 6

У місцевому загальному суді слухалася справа окремого провадження про усиновлення малолітньої дитини подружжям Шестаковими. У суді вони заявили клопотання, щоб справа слухалася відкрито. Окрім того, вони виявили бажання зняти процес на власну портативну відеокамеру.

Запитання:

Чи порушуються у даному випадку принципи цивільного процесу?

Як повинен поступити суддя у даній ситуації?

Завдання № 7

Громадянин К. звернувся до районного суду з позовом до редакції газети «Світоч» і автора статті М. про захист честі,

гідності та ділової репутації. У позовній заяві К. також указав вимогу про розгляд справи в колегіальному складі – 3 суддів, обґрунтовуючи це політичною значимістю справи та її складністю. Окрім того, було заявлено про необхідність перевірки суддів, які будуть розглядати справу, щодо причетності їх до політичних партій та громадських організацій.

Запитання:

Чи законні вимоги К.? Дайте їм оцінку з точки зору відповідності їх принципам цивільного процесуального права.

Завдання № 8

У судовому засіданні слухалася справа за позовом Потапова П.С. до Семенченка С.О. про відшкодування завданої шкоди дорожньо-транспортною пригодою у розмірі 27 250 гривень. На початку підготовчого провадження, позивач Потапов П.С. заявив клопотання про відкладення розгляду справи у зв'язку з необхідністю укласти договір про надання правових послуг з адвокатом Мищук Л.С., а також про витребування судом матеріалів кримінальної справи відносно Семенченко С.С.

Відповідач Семенченко С.С. заявив, що він бере участь у судовому процесі без адвоката, і якщо Потапов П.С. буде у процесі з представником – адвокатом, то це буде порушенням принципу рівності сторін. Щодо кримінальної справи, то вона була закрита за відсутністю складу злочину, тому матеріали кримінальної справи не можуть бути використані в цивільному процесі.

Запитання:

Як повинен поступити суддя, щоб не допустити порушення принципів цивільного судочинства.

Оцініть вимоги сторін з огляду їх відповідності принципам цивільного судочинства.

Завдання № 9

Федорчук і Петрухін звернулися до їх сусіда Машкова у багатопверховому будинку, який працює суддею місцевого

загального суду, з проханням вирішити спір між ними про право власності на гараж, що знаходиться у їхньому дворі.

Запитання:

Чи має право Машков розглянути цей спір і ухвалити у цій справі рішення?

Чи будуть порушені принципи цивільного процесуального права, якщо буде ухвалено рішення?

Завдання № 10

Сидорін звернувся до вас як юриста за консультацією: одноособово чи колегіально підлягає розгляду справа про усиновлення малолітньої дитини?

Завдання:

Дайте консультацію Сидоріну.

Завдання № 11

Під час розгляду цивільної справи за позовом Володько до Хандуріна про відшкодування шкоди, завданої дорожньо-транспортною пригодою, було з'ясовано, що суддя – Сандуляк і відповідач Хандурін колишні однокурсники, підтримують дружні стосунки і тепер: ходять у гості; під час відпусток відпочивають разом; ходять разом до спортивної секції з великого тенісу тощо.

Запитання:

Чи порушуються у даному випадку принципи цивільного судочинства?

Тема 3. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин

Завдання № 1

У провадженні судді Б. місцевого загального суду знаходилася цивільна справа за позовом М. до відповідача З. про визнання права власності на житловий будинок. Адвокат позивача, на його прохання, подав заяву про відвід судді на тій

підставі, що йому стало відомо зі слів свого довірителя (позивача) про наміри судді Б. після судового процесу придбати спірний будинок у свою власність та оселитися в ньому разом зі своєю сім'єю. Указані наміри суддя виношує вже більше п'яти років і не приховує їх реалізувати в майбутньому. Неодноразово суддя пропонував відповідачу в справі продати цей будинок йому, але за нижчою ціною, ніж та, яку він хоче. Під час перерви судового розгляду і вирішення справи на пряме питання адвоката адресоване судді про його наміри стосовно спірного будинку, суддя Б. не приховував, що наміри стосовно будинку не змінилися і відразу після завершення судового процесу він придбає вказаний житловий будинок у власність уже в нового господаря, який, на відміну від попереднього власника є більш поступливий і після продажу будинку має наміри переїхати на постійне місце проживання за кордон.

Завдання:

Проаналізуйте ситуацію з огляду на наявність підстав для відводу судді Б. і поясніть їх наявність/відсутність, а також їх правовий/неправовий зміст.

Завдання № 2

У суді апеляційної інстанції за апеляційною скаргою відповідача М., поданої до апеляційного суду його адвокатом Ж., було відкрито апеляційне провадження з перегляду рішення суду першої інстанції в цивільній справі. Після проведення підготовки справи до апеляційного розгляду судом апеляційної інстанції та призначення її до розгляду судом апеляційної інстанції в колегіальному складі, суддя О., член колегії апеляційного суду, заявив відвід іншому судді П., члену тієї ж колегії апеляційного суду, з мотивів, що він має пряму заінтересованість у перегляді справи, адже: 1) він, суддя П., знаходиться у родинних відносинах із відповідачем М., який є двоюрідним братом дружини судді П.; 2) спонукав відповідача М. до необхідності апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку та допоміг йому обрати адвоката Ж., колишнього свого однокурсника.

Запитання та завдання:

Проаналізуйте ретельно ситуацію та дайте відповідь щодо наявності підстав для пред'явлення заяви про відвід судді П., члену судової колегії апеляційного суду та можливості її розгляду та задоволення / не задоволення.

Як повинна бути вирішена наведена ситуація?

Завдання № 3

26.02.2019 року Одеський апеляційний суд у складі: головуючого судді: Цюри Т.В., суддів: Гірняк Л.А., Сегеди С.М., ухвалив: 1) прийняти до провадження цивільну справу за позовом Заступника прокурора Приморського району м. Одеси в інтересах держави в особі Державної архітектурно-будівельної інспекції України та Одеської міської ради до Товариства з обмеженою відповідальністю «Трілайн» та інш. про знесення самочинно побудованого об'єкта і звільнення земельної ділянки за апеляційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Трілайн на рішення Приморського районного суду м. Одеси від 24 січня 2018 року; 2) призначити розгляд справи у приміщені Одеського апеляційного суду за адресою: м. Одеса, вул. Івана та Юрія Лип, 24-а на 29.08.2019 року о 13 год.30 хв.

Зокрема, суд зазначив: 1) склад колегії суддів визначено за результатами автоматичного розподілу після створення нового суду – Одеського апеляційного суду; 2) з урахуванням надмірного навантаження справами та незначною (малою) чисельністю суддів, щодо яких здійснюється автоматизований розподіл справ, суд позбавлений фізичної та технічної можливості призначити розгляд справи в строки, передбачені нормами чинного ЦПК України.

Запитання:

Чи правильно визначено склад суду для розгляду апеляційної скарги? Відповідь обгрунтуйте.

Як має здійснюватися визначення судді-доповідача для розгляду конкретної справи?

Як оформлюються результати автоматизованого розподілу справи?

У якому порядку вирішуються питання при колегіальному розгляді справи?

Чи виправдане призначення апеляційного перегляду справи на 29.08.2019 року?

Завдання № 4

Ухвалою К-го районного суду м. Х. заяву П. про відвід судді К. визнано необґрунтованою, та передано для вирішення судді, визначеному у порядку, встановленому ч. 1 ст. 33 ЦПК України. На думку П., у діях судді вбачаються об'єктивні ознаки вупередженості судді, оскільки останнім, на його думку, порушено матеріальні та процесуальні норми.

Запитання:

Чи є підставою для відводу судді порушення ним, як думас Пилипенко О., норм матеріального та процесуального права?

Який порядок вирішення заявленого відводу судді?

Чи повинен був суддя при постановленні цієї ухвали зупинити провадження у справі?

Які строки розгляду питання про відвід судді?

Які наслідки відводу судді?

Завдання № 5

До відкриття провадження у цивільній справі суддя П. заявив самовідвід у зв'язку з наявними обставинами, що виключають його участь при розгляді справи, оскільки він добре знає позивача Г., останній працював головою Х-ї сільської ради Г-го району К-ї області та у них склались дружні та професійні стосунки.

Запитання:

Чи є підставою для самовідводу судді дружні та професійні стосунки з позивачем Поповим Г. Г.?

Який порядок вирішення заявленого самовідводу судді?

Яке рішення має прийняти суд в цьому випадку?

Які строки розгляду питання про самовідвід судді?

Які наслідки самовідводу судді?

Завдання № 6

У цивільному судочинстві позивач заявив відвід судді-головуючому з тієї підстави, що він (суддя) може бути не об'єктивним у вирішенні даної справи в наслідок того, що поряд із професійною діяльністю, він досить активно займається науково - дослідницькою роботою і свої наукові погляди та ідеї опубліковує у наукових виданнях із частиною яких позивач добре ознайомлений, адже сам займається науково-дослідною роботою. Викладені наукові погляди судді, на думку позивача, суперечать ідеям і теоретичним поглядам у розумінні принципу верховенства права і верховенства прав людини, а отже можуть не сприяти виконанню мети і завдань цивільного судочинства у даній справі та приведуть до неочікуваних правових наслідків у вирішенні справи за участю відповідача.

Запитання та завдання:

Прокоментуйте ситуацію і дайте вмотивовану відповідь про наявність (відсутність) підстав для відводу судді в наведеній ситуації.

Як повинна бути вирішена заява про відвід судді?

Тема 4. Учасники справи:

а) Сторони та треті особи.

Завдання № 1

Чи можуть бути сторонами у справі, що буде розглядатися у порядку позовного цивільного судочинства:

а) Марченко (14 років), Гриценко (13 років), душевнохворий Петров (20 років), які своїми діями завдали матеріальної шкоди комунальному підприємству «Теплооб'єднання», а саме: підпалили склад для зберігання приладів для внутрішнього підігріву води (електробойлери), унаслідок чого він вигорів повністю;

б) приватна майстерня з пошиття та ремонту індивідуального верхнього одягу, власник ФОП Тищенко Р.Ю.,

що має статус юридичної особи, у зв'язку з пред'явленим позовом про відшкодування вартості зіпсованої тканини замовником Пшеничко О. Е.;

в) Магазин продовольчих товарів №7 «Комора», що має / або не має статус юридичної особи, за позовом продавця Кругленького про поновлення на роботі, оскільки наказ про його звільнення підписано директором магазину Марчеладзе В. Д.;

г) консервний цех, що входить до цілісний виробничого комплексу, про звільнення виробничого приміщення у зв'язку із закінченням терміну договору оренди.

Завдання № 2

Малиновська (17,5 років) пред'явила позов до Ковалевського про встановлення батьківства і стягнення аліментів на утримання її малолітньої доньки (1 рік). Позивачка зазначила, що вона перебувала з відповідачем у фактичних шлюбних відносинах і з ним вела спільне господарство протягом одного року. Заробітна плата відповідача повністю йшла на утримання сім'ї. Про ці обставини знають свідки Чорноока і Заморін, яких вона просила викликати в судове засідання як свідків.

При розгляді справи в судовому засіданні було встановлено, що позовна заява подана неповнолітньою особою, у зв'язку з чим позов суд залишив без розгляду.

Запитання та завдання:

Визначте учасників справи у наведеній ситуації.

Як повинен поступити суддя у такій справі?

Вирішіть справу.

Завдання № 3

Працівники обслуговуючого персоналу їдальні швидкого харчування, яка знаходиться на самостійному балансі, не належно доглядали за роботою пристроїв водопостачальної системи в підсобному приміщенні, в наслідок чого відбувся розрив у водопровідній системі і вода залила розташовану поверхом нижче житлову квартиру у якій проживав

Григорівський П., який є власником даного житлового приміщення, в наслідок чого було заподіяно шкоду самій квартирі та заподіяну шкоду майну, яке там знаходилося. Потерпілий вирішив звернутися до суду про відшкодування завданої йому шкоди.

Запитання та завдання:

Наявність яких юридичних фактів необхідно для виникнення цивільних процесуальних правовідносин у даній ситуації з приводу відшкодування завданої шкоди власнику житлової квартири Григорівському П?

Визначте учасників судової справи в цивільному процесі.

Завдання № 4

Кравчук Марія пред'явила позов до місцевого загального суду про виселення Мамчук Івана з будинку, що належить їй на праві власності, у зв'язку з неможливістю подальшого сумісного проживання. У позовній заяві позивачка стверджувала, що Мамчук Іван хоча і проживає в окремій кімнаті, але створює умови, які унеможливають нормальне сумісне проживання в житловому будинку.

У судовому засіданні відповідач Мамчук І. пояснив, що він працює музикантом у місцевій філармонії і змушений відповідно до своїх професійних занять виконувати свою роботу вдома, а саме грати на музичному інструменті. Такі дії не повинні розглядатися як підстава для дострокового розірвання договору піднайму, оскільки вони не порушують правил користування житловим приміщенням. Гра на музичному інструменті здійснюється вдень при закритих вікнах і дверях. Окрім того, позивач Кравчук М. перед укладенням договору піднайму житлового приміщення з Мамчук І. не заперечувала проти його гри на музичному інструменті.

У судовому засіданні позивач змінила підставу позову (матеріальні вимоги позовної заяви) і просила суд ухвалити рішення про виселення Мамчук Івана у зв'язку з особистою потребою в житловій площі в наслідок збільшення сім'ї, а саме - повернення сина зі строкової військової служби.

Мамчук І. у свою чергу заявив, що такі доводи не повинні братися до уваги, оскільки на них позивач не посилався у позовній заяві. Також нові життєві обставини обмежують його права, оскільки він не зміг належно підготувати свої доводи та заперечення проти них.

Суддя, вислухавши доводи відповідача, відмовив у позові на тій підставі, що Мамчук І. своєю поведінкою (грою на музичному інструменті) не створює умов, які перешкоджають нормальному спільному проживанню у будинку. Щодо зміни підстави позову, то такі дії позивача, на думку судді, знаходяться під контролем суду і вони не можуть бути прийняті тому, що обмежують право відповідача, а саме його право на захист від пред'явлених позовних вимог.

Запитання:

Чи законні доводи-заперечення Мамчук І.?

Чи правильно поступив суддя в даній ситуації?

Як повинен вчинити суддя, враховуючи заяву позивача і доводи відповідача?

Завдання № 5

Кададова Ірина звернулася до суду з позовом до Валуйської Тетяни про визнання права власності на 1/2 житлового будинку і про розділ його в натурі, обґрунтувавши свої позовні вимоги тим, що він був придбаний по договору купівлі-продажу, який оформлений на ім'я матері чоловіка на спільні кошти. Вона і чоловік внесли половину вартості будинку, а другу половину внесла Валуйська з дочкою. Позов пред'явлений у зв'язку з тим, що після припинення подружніх відносин з чоловіком відповідачка перешкоджає їй з малолітньою дочкою користуватися спірним будинком. Відповідачка в судовому засіданні підтвердила пояснення Кададової і суд позов задовольнив.

Завдання:

Визначте сторони у справі.

Вирішіть справу.

Завдання № 6

Водій Захаров М., керуючи автомобілем при виконанні трудових обов'язків, що належить АТП 21003, заподіяв шкоду здоров'ю Старікову Д. За порадою адвоката, потерпілий звернувся до суду з позовом до водія Захарова про відшкодування заподіяної шкоди.

У судовому засіданні суддя пояснив позивачу, що він подав позов до неналежного відповідача, бо належним відповідачем може виступити тільки АТП 21003. На пропозицію суду про заміну неналежного відповідача позивач не дав своєї згоди. Тоді суд притягнув до справи АТП 21003 як належного відповідача.

Запитання:

Чи правильно вчинив суд?

Як повинен поступити суддя в такій ситуації та чому?

Обґрунтуйте свою відповідь.

Завдання № 7

У січні поточного року Павлов подав у суд позов до Григоренка про захист честі, гідності та ділової репутації та стягнення моральної шкоди. Позивач зазначав, що у липні поточного року в місті Івано-Франківську на несанкціонованому мітингу виступив Григоренко, який своїм виступом завдав йому моральної шкоди, посилаючись на те, що на мітингу в присутності багатьох осіб Григоренко своїми діями образив його не тільки як керівника підрозділу поліції охорони відділу УП області, але й як людину, а поширені ним відомості не відповідають дійсності, принизили його честь і гідність. Позивач просив задовольнити його позов повністю.

Запитання та завдання:

Чи має право Павлов звернутися до суду за захистом та якого права? Визначте підстави звернення до суду і сформулюйте позовну вимогу Павлова.

Визначте процесуальне становище учасника справи виходячи з умов наведеної практичної ситуації?

Завдання № 8

Колосова Х. подала позов до Колосової С. і Колосової К. про визнання недійсним договору дарування їм житлового будинку.

Позивач зазначила, що на вимогу відповідачів, якими є її рідні доньки, які обіцяли не порушувати її права володіти і користуватися вказаним будинком, а також надавати допомогу у веденні домашнього господарства, вона оформила договір дарування житлового будинку, за яким останній переходив у власність її дочок у рівних частках. Відповідачки не виконували своїх зобов'язань, створювали умови, за яких вона не могла проживати у будинку, залишали її без догляду в зимовий період. Посилаючись на те, що угоду уклала внаслідок помилки, позивачка просила задовольнити її позовні вимоги.

Запитання та завдання:

Визначте процесуальне становище кожного учасника справи виходячи з умов наведеної практичної ситуації?

Чи має Колосова Х. звернутися до суду за захистом та якого права чи інтересу?

Запропонуйте власний варіант вирішення справи.

Завдання № 9

Під час розгляду справи в суді за позовом Митрюк Марії до свого чоловіка Митрюк Івана про розірвання шлюбу і поділу житлового будинку звернулася їх повнолітня дочка Митрюк Людмила і просила суд допустити її до участі у справі третьою особою на стороні відповідача.

У своїй позовній заяві вона вказала, що проживає разом зі своїми батьками і рішення може вплинути на її право, а саме право на долю в житловому будинку.

Суддя відмовив у прийнятті позовної заяви, вказавши у своїй ухвалі, що Митрюк Л. повинна брати участь у справі як співпозивач, тому їй слід подати позов до закінчення підготовчого провадження у справі.

Запитання та завдання:

Чи законна вимога Митрюк Л.?

Прокоментуйте відмову і роз'яснення судді з точки зору відповідності їх закону.

Завдання № 10

Дитячий клуб творчого мистецтва «Юнацтво» подав до суду позов про відшкодування збитків, заподіяних 14-річним Камуровим, за розбиті вікна в приміщенні клубу. Суддя визнав належними відповідачами у справі батьків Камурова.

У процесі підготовчого провадження суд вирішив притягнути вихователя клубу «Юнацтво» Бабієва до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача. Своє рішення суддя пояснив, що за змістом Статуту дитячого клубу «Юнацтво» і укладеним із Бабієвим трудовим договором останній зобов'язується здійснювати виховні функції і наглядати за поведінкою вихованців клубу за час їх перебування у клубі, а отже, вбачається, що він неналежно виконував свої трудові обов'язки і це призвело до заподіяння шкоди клубу від поведінки Камурова. Суд вважає, що Камуров повинен узяти участь у справі як третя особа без самостійних вимог на стороні батьків Камурова.

Запитання та завдання:

Прокоментуйте ситуацію і надайте їй правову оцінку.

Чи законні такі дії суду? Вирішіть справу.

Завдання № 11

До суду звернувся з позовом представник банку «Грант» до ФОБ Босакова, який своєчасно не повернув надану йому грошову позику. Босаков у судовому засіданні пояснив, що він готовий погасити позику за рахунок свого будинку, який належить йому на праві приватної власності. Проте в цей час до суду з позовом звернувся банк «Аваль», який довів, що цей будинок відданий у заставу як зобов'язання за кредит, наданий ще раніше, який також вчасно не був повернутий. Банк «Аваль» просив допустити його до участі у справі як третю особу, що заявляє самостійні вимоги на предмет спору.

Запитання та завдання:

Як у такому разі повинен діяти суд?

Дайте правову оцінку ситуації і запропонуйте власний варіант вирішення справи.

Завдання № 12

У місцевому загальному суді розглядалася справа за позовом колишньої дружини Таранцової Ольги до свого колишнього чоловіка Буличенко Я. про поділ майна, яке є спільною власністю подружжя.

Позивачка у позовній заяві зазначила, що рішенням місцевого загального суду шлюб між нею і Буличенко Я. розірвано. Питання про поділ майна, яке є спільною власністю подружжя, мирним шляхом врегулювати не вдається. Відповідач заявляє, що він уже більше трьох років підтримує постійні стосунки з іншою жінкою, яка рік по тому народила йому дитину, а отже він вважає, що його доля у спільній власності повинна визначатися з урахуванням цієї жінки та їхньої дитини.

Відповідач, її колишній чоловік, просить суд залучити його нову жінку та їхню дитину як співвідповідачів у даній справі для вирішення питання про розподіл майна, яке є спільною власністю подружжя, з урахуванням інтересів його жінки та їхньої дитини.

Завдання:

Оцініть вимогу (клопотання) відповідача Буличенко Я. до суду з точки зору відповідності її цивільному процесуальному законодавству.

Вирішіть ситуацію, а саме, як повинен поступити суддя в даному випадку?

Завдання № 13

Після смерті громадянина Бондаренко Івана, в день відкриття спадщини було з'ясовано, що все своє майно він заповів своїм дітям: Бондаренко Миколаю (14 років) і Бондаренко Василю (8 років).

До місцевого загального суду звернулася громадянка Григоренко Ю., його рідна сестра, з позовною заявою про

визнання заповіту недійсним, вважаючи, що в останній рік Бондаренко І. тяжко хворів, унаслідок чого у нього проявлялися розлади психіки: він не розумів, де знаходиться; не впізнавав її як сестру; почав поводитися агресивно; таємно від усіх почав ховати і вживати систематично спиртні напої; розмовляв голосно, а іноді розмова переходила в крик; безпідставно махав руками тощо. Усе це свідчило про те, що померлий не контролював свою поведінку, а отже не міг правильно розуміти зміст заповіту який він писав під диктовку своєї дружини Бондаренко Катерини і в присутності їх дітей про що вони розповіли їй. Сестра Григоренко зазначила, що в останній період перед смертю брата часто провідувала його та при зустрічах він неодноразово обіцяв їй лишити все своє майно.

Запитання та завдання:

Чи є підстави для звернення до суду Бондаренко Катерини? Визначте учасників справи, якщо суд відкрис провадження в даній справі

Завдання № 14

Горбатенко Аліна (29 років) народила в пологовому будинку дитину. Не перебуваючи в зареєстрованому шлюбі, Горбатенко А. звернулася з претензією до свого давнього знайомого Оніщук Г. визнати своє батьківство відносно новонародженої дитини, на що отримала категоричну відмову. Оніщук Г. свою відмову пояснив, що Горбатенко А. зустрічалася та проводила час з іншими чоловіками Ігнатовим Є., Турунів О. та Яцкевичем М., які не скривали даного факту. Турбуючись про майбутнє своєї дитини, Горбатенко Аліна вирішила звернутися за судовим захистом з позовною вимогою про встановлення батьківства. Вона звернулася до вас за правовою допомогою в оформленні позовної заяви.

Завдання:

Визначте сторони для оформлення позовної заяви та обґрунтуйте їх належність до цивільної справи.

б) Участь органів та осіб, яким законом дано право звертатися до суду в інтересах інших осіб

Завдання № 15

У справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, суд залучив до участі у справі для дачі висновку такі органи державної влади й органи місцевого самоврядування:

1) про встановлення факту реєстрації шлюбу, необхідного для одержання пенсії у зв'язку зі смертю годувальника, органи РАЦСУ;

2) про встановлення належності трудової книжки особі, ім'я якої вказано в книжці, не збігається з ім'ям, указаним у паспорті, організацію, яка видала трудову книжку і відмовилася внести до неї відповідні виправлення;

3) у справі про встановлення факту каліцтва на виробництві – профспілковий комітет організації;

4) у справі про визнання громадянина недієздатним – лікаря-психіатра міської лікарні.

5) у справі про встановлення факту досягнення особою 18 років для надання їй дозволу на укладення і реєстрацію шлюбу - представник управління у справах молоді та спорту.

Запитання та завдання:

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку процесуальним діям суду.

Якщо суд поступив не правомірно (чи не правильно), то як, на вашу думку, він повинен був би поступити?

Завдання № 16

Побігайло Марія звернулася до психіатричної лікарні, де перебував стаціонарно на лікуванні від алкоголізму її чоловік Побігайло О., з клопотанням порушити перед місцевими державними компетентними органами питання про обмеження його в дієздатності.

Головний лікар порадив Побігайло М. звернутися з цього приводу до прокурора району за місцем офіційного свого проживання, а для захисту її інтересів у суді - до комітету

профспілки за місцем роботи, для захисту інтересів малолітніх дітей – до органів опіки та піклування. Вислухавши таке пояснення повнолітній син Побігайло Ю. подав від свого імені до суду позовну заяву про обмеження в дієздатності батька Побігайло М. у зв'язку із постійним вживанням ним алкогольних напоїв.

Запитання:

Чи правильно надано роз'яснення головного лікаря психіатричного закладу, де знаходиться Побігайло О., та чи мав право це робити?

Чи мав право син звернутися до суду з такою вимогою?

Завдання № 17

Прокурор подав в інтересах Черкасової позов до Поліщука і Кірієнко про визнання недійсним договору дарування 1/25 частки житлового будинку та переведення прав і обов'язків покупця на Черкасову, посиляючись на те, що цю угоду відповідачі уклали з метою приховання договору купівлі-продажу і позбавлення Черкасової як учасниці спільної власності права привілейованої купівлі частки у спільній власності на будинок.

Запитання та завдання:

Чи є підстави для порушення прокурором даної справи?

Охарактеризуйте процесуальний стан прокурора, що подав позов в інтересах інших осіб.

Завдання № 18

При розгляді цивільної справи за позовною заявою прокурора району до Єршова про позбавлення батьківських прав прокурор у судове засідання не з'явився. Суд ухвалив рішення про розгляд справи без участі прокурора. Проте під час судових дебатів у зал судового засідання з'явився помічник прокурора і заявив, що він буде брати участь у подальшому розгляді справи.

Суд залишив заяву помічника без задоволення, посилаючись на те, що, по-перше, заява подана прокурором району і підтримувати позовні вимоги він може тільки особисто, по-друге, помічник прокурора спізнився у судове засідання і не зможе дати обґрунтований висновок у справі.

Запитання та завдання:

*Чи правильно надав роз'яснення помічнику прокурора суд?
Вирішіть ситуацію.*

Завдання № 19.

Прокурор району подав позов про поновлення Ковальової (48 років) на роботі і відшкодування на її користь заробітної плати за час вимушеного прогулу. При розгляді справи у суді Ковальова і представник відповідача уклали мирову угоду і попросили суд затвердити її.

У судовому засіданні прокурор виступив проти затвердження судом мирової угоди, посилаючись на те, що він не брав участі в укладенні цієї угоди, хоча подав позов в інтересах Ковальової.

Запитання та завдання:

*Який процесуальний стан прокурора, що подав позов в інтересах інших осіб?
Вирішіть ситуацію.*

Завдання № 20

Прокурор району звернувся до районного загального суду з позовною заявою про визнання інформації, яка була поширена за допомогою Інтернет – мережі, такою, що заборонена законодавством України і суперечить нормам моралі та не підлягає поширенню на території України у будь-який спосіб. Свої вимоги прокурор пояснив тим, що на акунті у процесі перегляду сайту в мережі Інтернет йому випадково на очі потрапила інформація про надання послуг, які пов'язані з еротичними танцями, а також послуг інтимного характеру, з наданням заінтересованим особам чоловічої статі номерів телефонів, можливих варіантів послуг, можливості за представленими на сайті фотографіями обрати дівчину і прайс-

лист із цінами за послуги масажно-інтимного характеру. Також було зазначено, що доступ до такої інформації був вільним і ознайомитися з нею в електронному варіанті міг будь-який Інтернет - користувач.

Запитання:

Чії інтереси будуть захищатися прокурором у даному випадку?

Хто будуть сторонами в даній справі та які особи займуть процесуальне положення позивача та відповідача?

Чи підлягає така позовна заява розгляду судом у порядку цивільного судочинства?

Завдання № 21

До районного суду звернулася з позовною заявою Токійська Юлія з вимогою про скасування усиновлення. На обґрунтування своїх позовних вимог вона пояснила, що у 2010 році уклала перший шлюб із Зейнаховим Елдізом огли, уродженцем м. Баку (Азербайджан), громадянином України. У 2012 році у них народився син Зейнахов Первіз. У 2014 році шлюб було розірвано з відповідачем у судовому порядку і рішенням суду син залишився проживати з своєю матір'ю Токійською Юлією. У 2015 році внаслідок намагання колишнього чоловіка Зейнахова Елдіза огли викрасти сина Зейнахова Первіза і вивести його на свою батьківщину в Азербайджан, Токійська Ю. в судовому порядку позбавила його батьківських прав із заборонаю наближатися до їх сина на відстань менше 300 метрів.

У 2019 році Токійська Ю. почала проживати спільно із Таранцовим Олегом без реєстрації шлюбу в органах РАЦС, а у 2020 році її співмешканець Таранцов О. виявив намір усиновити її сина Зейнахова Первіза, а на що отримав її згоду. У період спільного проживання з Токійською Ю., Таранцов О. почав проявляти жорстокість до сина, намагався постійно його принижувати, застосовував до нього фізичне насильство, непоодинокі були випадки його побиття та словесні образи в її та його сторони. У 2021 році шлюб між ними було розірвано в судовому порядку. Токійська після цього подала до суду позовну заяву про позбавлення Таранцова О. батьківських прав стосовно

її сина Зейнахова Первіза. Суд ухвалив рішення, яким позовні вимоги Токійської Ю. були задоволені у повному обсязі. Відповідач Таранцов О. подав на рішення суду апеляційну скаргу, в якій указав, що він є інвалідом другої групи, а тому його інтереси в суді повинен представляти і захищати прокурор у порядку ст. 56 ЦПКУ.

Запитання та завдання:

Визначте учасників судового процесу.

Дайте правову оцінку діям Таранцова О.

Як повинен поступити апеляційний суд щодо участі прокурора в інтересах Таранцова О.?

Тема 5. Судове представництво

Завдання № 1

До місцевого загального суду звернувся з позовною заявою в інтересах Томашевської адвокат Хорченко з вимогою про розірвання шлюбу і визначення місця проживання двох малолітніх дітей: Анатолія (7 років) і Вікторії (3 років).

Відповідач у справі заявив відвід адвокату своєї дружини на тій підставі, що він, тобто адвокат Хорченко, не може бути представником, адже він та його дружина вже зустрічаються більше ніж пів року і в майбутньому вони мають намір одружитися відразу після розірвання шлюбу та в подальшому переїхати разом з малолітніми дітьми проживати в житловому будинку, що належить адвокату Хорченко.

Майно, що належить їм на праві спільної сумісної власності вони будуть ділити після судового вирішення питання про розірвання шлюбу. Про такі плани йому заявила дружина в усній формі. Отже, адвокат дружини має особисту та матеріальну заінтересованість у даній справі, а тому на переконання відповідача підлягає усуненню з судового процесу.

Завдання:

Проаналізуйте ситуацію з огляду на її відповідність нормам ЦПК і дайте обґрунтовану відповідь про можливий варіант її вирішення.

Завдання № 2

У місцевому загальному суді розглядалася цивільна справа за позовом співвласників будинку Панченко, Назаренко та Соловей до приватної фірми «Світанок» про стягнення зайво сплачених сум за проведення внутрішнього ремонту в приватному будинку. Співпозивачі Панченко та Назаренко доручили співпозивачу Соловей – представляти в суді їх спільні інтереси і надали йому необхідний обсяг повноважень.

Запитання:

Визначте учасників судового процесу виходячи із наведеної ситуації.

Чи правильно вирішено питання судового представництва? Прокоментуйте ситуацію та надайте власну відповідь.

Завдання № 3

До районного суду звернулася з позовною заявою Селезньова М. до Кострова І. про встановлення батьківства і стягнення аліментів на дочку Ольгу (3 роки).

Суддя відмовив у прийнятті позовної заяви за п.1, ч.4. ст.185 ЦПК України мотивуючи це тим, що Селезньова є неповнолітньою (17 років) і оскільки не була у зареєстрованому шлюбі з Костровим І., то не має повної дієздатності, а значить повинна брати участь в суді через представника. Суддя також порадив їй звернутися до адвоката.

Запитання:

Прокоментуйте дії судді з точки зору відповідності їх законодавству.

Дайте правильну відповідь.

Завдання № 4

У справі про відшкодування шкоди, завданої неповнолітнім Сахно В., громадянам Співак М. і Железняк О., батьки неповнолітнього, на вимогу судді посвідчити свої повноваження

як законних представників заявили, що вони не повинні цього робити, оскільки вони згідно з сімейним законодавством є законними представниками своїх дітей на основі факту родинних відносин і можуть здійснювати свої функції без особистих на те повноважень. Але суддя пояснив, що це положення стосується інших відносин, а не відносин у цивільному судочинстві. А тому, згідно зі ст.ст. 59, 62, 63 ЦПК, батьки повинні подати до суду документи, що посвідчують їх повноваження.

Запитання та завдання:

Проаналізуйте ситуацію.

Чи обґрунтовані вимоги співвідповідачів?

Чи правильну відповідь дав суд?

Вирішіть ситуацію.

Завдання № 5

Під час розгляду справи за позовом Бутенко М. до ЗАТ «М'ясопродукт» про поновлення на роботі та стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу від імені відповідача взяв участь юрисконсульт. Він подав до суду довіреність такого змісту:

Довіреність

Видано юрисконсульту ЗАТ «М'ясопродукт» Фролову С.О. у тому, що йому доручається бути відповідачем у суді в цивільній справі, відкритій за позовом Бутенко М. до ЗАТ «М'ясопродукт», про поновлення на роботі та про стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу

Печатка
головного

ЗАТ «М'ясопродукт»
«М'ясопродукт»

Дата і підпис

інженера ЗАТ

Запитання та завдання:

Чи правильно оформлено довіреність?

Складіть власну довіреність у даній ситуації від імені ЗАТ «М'ясопродукт».

Завдання № 6

Стежко дав у позику своєму сусідові Шкурову 10 000 грн. У зв'язку з тим, що Шкуров не повернув борг у строк., Стежко звернувся до суду з позовом про стягнення заборгованої суми. Ведення справи він доручив Кречету, видавши йому доручення такого змісту: «Я, Стежко І.І., доручаю Кречету А.П. ведення у суді справи про стягнення зі Шкурова С.М. 10 000 грн.»

У судовому засіданні відповідач заявив, що борг він повністю повернув, на підтвердження чого подав розписку, надану йому Стежком.

На цій підставі представник позивача Кречет відмовився від позову. Суд постановив ухвалу про прийняття відмови від позову і припинення провадження у справі.

Запитання та завдання:

Чи законні дії суду?

Охарактеризуйте ситуацію на її відповідність нормам ЦПК.

Визначте повноваження представника від Стежко І.І.

Завдання № 7

Позивач Жижко Б. видав доручення на його представництво в цивільній справі адвокату Чиркавому З. у зв'язку з його службовим відрядженням. Однак, Жижко Б. сам прибув у судові засідання. Відповідач заявив клопотання про недопущення Жижко Б. до участі у справі, оскільки це доручено його адвокату Чиркавому З. Суд відмовив у задоволенні клопотання.

В апеляційній скарзі відповідач зазначив, що суд порушив його права на захист, оскільки на стороні позивача виступили дві особи: позивач та його представник-адвокат, а він захищався один.

Запитання:

Чи правильні дії суду?

Чи обґрунтовані доводи відповідача?

Завдання № 8

До місцевого районного суду м. Хмельницький звернулася позивач Волянська Т.П. з позовом до Хмельницької міської ради про продовження строку для прийняття спадщини та визнання права власності у порядку спадкування на нерухоме майно, а саме житловий будинок, після смерті свого діда Мазурок Л.Б.

Для обґрунтування своїх вимог позивач Волянська Т.П. посилалася на те, що після смерті дідуся вона звернулася до нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини, однак їй було відмовлено у зв'язку з тим, що було пропущено встановлений законом строк для прийняття спадщини. Позивач Волянська Т.П. вважає, що строк вона пропустила з поважних причин, оскільки на момент смерті дідуся вона перебувала за межами території України та була позбавлена можливості вчасно подати заяву про прийняття спадщини. Позивач повідомила, що за життя дідусь не приховував, що склав заповіт, за яким все своє майно заповів їй, а тому вона є єдиним спадкоємцем майна померлого.

Отже, фізично вона була позбавлена можливості прийняти спадщину після смерті дідуся та змушена звернутися до суду з указаним позовом.

У судовому засіданні позивач участі не брала. Представник-адвокат позивача надав суду довіреність на підтвердження своїх повноважень завірену секретарем дипломатичної установи України в Монголії, а також письмову заяву позивача в якій вона просила розглянути справу без її участі, позовні вимоги підтримує повністю та просить їх задовольнити. Представник-адвокат позивача в судовому засіданні подав до суду звуковий запис повідомлення йому позивача про надання йому права відмовитися від позовних вимог і завершити процес у даній справі внаслідок відсутності вже у неї інтересу до спадкового майна її померлого діда.

Представник-адвокат відповідача у судовому засіданні участі не брав, про дату, час та місце розгляду справи був сповіщений у встановленому законом порядку.

Суд, дослідивши матеріали справи, оцінивши надані сторонами докази в їх сукупності, пришов до висновку, що справа підлягає закриттю за п.4 ч.1 ст. 255 ЦПКУ.

Запитання та завдання:

Оцініть дії позивача та її представника – адвоката, суду з огляду на їх відповідність нормам цивільного процесуального законодавства.

Чи правильно оформлені повноваження представника-адвоката в судовому процесі?

Чи мав право суд закрити провадження у справі?

Дайте відповідь про вирішення даної справи.

Завдання № 9

Неповнолітня Харченко О.В. (17 років) звернулася до суду з заявою в порядку окремого провадження про надання їй права на шлюб з Томашевським М.Г. Подання заяви до суду обґрунтовує тим, що вже останні два роки підряд підтримує досить тісні дружні стосунки з Томашевським М.Г. (19 років), мають спільні інтереси, взаємні почуття любові і поваги один до одного. У цьому році вони виявили бажання одружитися, однак не можуть зареєструвати шлюб, оскільки вона не досягла шлюбного віку, встановленого ч.1 ст. 22 СК України, у зв'язку з чим вона змушена звернутися до суду. Її батьки, як і батьки майбутнього чоловіка, не заперечують проти їх шлюбу.

Суддя відмовив у прийнятті заяви на тій підставі, що Харченко О.В. є неповнолітньою особою, а отже, цивільно-процесуально недієздатною і не має право звертатися до суду особисто. Суддя порадив звернутися за правовою допомогою до адвоката або до свого майбутнього чоловіка Томашевського М.Г. з проханням на здійснення ними представництва її інтересів у суді у справі про надання їй повної цивільної дієздатності.

Запитання та завдання:

Чи мав право суд надавати роз'яснення Харченко О.В. з приводу представництва її інтересів у суді у справі про надання їй повної цивільної дієздатності. Хто має право представляти інтереси Харченко О.В.? Вирішіть справу.

Тема 6. Інші учасники судового процесу

Завдання № 1

Б-й районний суд О-кої області в складі головуючого судді, секретаря судового засідання, розглянув у відкритому підготовчому провадженні в місті Б. цивільну справу за позовом Коваль А. до Приватного акціонерного товариства «Зернопродукт МХП», за участі третьої особи без самостійних вимог – спілки громадян співвласників майна ТОВ «Агрофірма «Баланівська про визнання права власності та визнання частково недійсним правочину.

Позивач звернулася в суд із позовом, у якому просить визнати за нею право власності на 70 бджолосімей та 70 вуликів, виділених їй у натурі в рахунок майнового паю, та визнати недійсним договір купівлі-продажу № 327, укладений 19 квітня 2016 року про передачі ПрАТ «Зернопродукт МХП» у власність відповідача 170 бджолосімей та вуликів в частині 70 бджолосімей та вуликів.

Разом з позовною заявою позивач надала суду письмове клопотання про витребування у відповідача: оригіналу або завіреної копії договору купівлі - продажу, акту прийому - передачі, що є додатком №1 до договору купівлі - продажу; оригіналу або завіреної копії платіжних документів про перерахування на рахунок ПрАТ «Зернопродукт МХП» 40000 грн. авансового платежу та 130 000 грн. остаточного розрахунку згідно підпункту 4.3. пункту 4 договору купівлі - продажу; оригінали або завірени копії виписок (довідок тощо) з банківського рахунку про перерахування зазначених коштів.

Крім того, позивач також заявила клопотання про огляд 70 вуликів з бджолосім'ями судом за участі сторін та учасників справи, свідків Чубей Л., Довбуш Н., Козак В. за місцем їх знаходження та допит у судовому засіданні як свідків позивача, відповідача, голову Спілки співвласників майна ТОВ «Агрофірми «Баланівська», голову ревізійної комісії Спілки, пасічника, адвоката, який надавав їй професійну правничу допомогу під час проведення позасудового врегулювання спору та слідчого. В обґрунтування вказала, що деякі свідки є членами

Спілки та брали участь в огляді та виділенні майна, інші свідки також володіють інформацією щодо предмета доказування.

В судовому засіданні позивач заявлені клопотання підтримала та просила задовольнити, оскільки вказані свідки володіють інформацією щодо предмета позову та порушених прав, що підлягає доказуванню, а огляд вуликів дасть можливість оцінити їх як докази. Та просила призначити справу до судового розгляду. Відповідач погоджувався з вимогою щодо витребування від нього доказів, однак, заперечував проти допиту його в якості свідка. Представник третьої особи без самостійних вимог просив задовольнити клопотання позивача та призначити справу до судового розгляду.

Суд вирішив в судове засідання викликати сторони. Клопотання позивача про витребування доказів та виклик свідків – задовольнити.

Запитання:

- 1. Визначіть склад учасників судового процесу.*
- 2. Чи відповідають вимоги позивача нормам законодавства?*
- 3. Яку відповідь повинен дати суд щодо клопотань позивача?*
- 4. Хто є свідком у цивільному процесі?*
- 5. Перелічіть осіб, які не можуть бути допитані як свідки.*
- 6. Розкрийте сутність відмови свідка від давання показань у цивільному судочинстві.*

Завдання № 2

Позивач Нікуляк С. звернувся до суду з позовом до ТОВ «ВП» Імпульс Плюс» про визнання недійсним договору оренди землі, скасування державної реєстрації права оренди земельної ділянки, мотивуючи свої вимоги тим, що 05.08.2016 він уклав договір оренди земельної ділянки терміном на 5 років із ТОВ «ВП» Імпульс Плюс». Навесні 2019 року він звернувся до відповідача та повідомив про те, що після завершення строку дії зазначеного договору бажає припинити його дію. Восени 2019 року позивач повторно звернувся до представника ТОВ «ВП» Імпульс Плюс», однак йому відмовили повернути земельну

ділянку посилаючись на існування договору оренди строком на 20 років. Звернувшись до бухгалтерії ТОВ «ВП» Імпульс Плюс», позивач отримав екземпляр договору та виявив, що він його не укладав та не підписував, довіреності третім особам від свого імені укладати дані правочини не давав, зміст договору побачив вперше. Тому позивач змушений звертатися до суду для захисту порушених прав та просив суд визнати недійсним договір оренди земельної ділянки від НОМЕР_1 : НОМЕР_2, площею 2,0235 га укладений між ним та ТОВ «ВП» Імпульс Плюс» щодо оренди земельної ділянки кадастровий номер НОМЕР_2, площею 2,0235 га розташованої на території Г-ї сільської ради Б-о району, В-ї області та скасувати його державну реєстрацію.

У судовому засіданні позивач та його представник позовні вимоги підтримали повністю та наполягали на їх задоволенні.

У судовому засіданні представник відповідача ТОВ «ВП» Імпульс Плюс» гр. Є. позов не визнав, заперечував проти його задоволення, пояснив, що позивач не обґрунтував належним чином позовні вимоги та не надав доказів, які свідчать про порушене своє право, а тому в задоволенні позову слід відмовити. Наданий до суду позивачем висновок експерта незасвідчений належним чином та не відповідає вимогам ч. 5 ст. 106 ЦПК України, а саме у висновку експерта не зазначено, що експерт попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок. Не доведено твердження позивача про те, що він укладав договір саме на 5 років, а не на 7 чи 10 років. Спірний договір було зареєстровано 23.09.2016 році, а отже позивач міг довідатися про існування даного договору, оскільки він був загальнодоступний. У такому випадку позивач пропустив строк позовної давності для звернення до суду з позовом. Надані позивачем письмові докази не містять підпису позивача, а отже вказані документи є незавіреними, відповідно подані з порушенням вимог ЦПК України.

На підставі ст. 106 ЦПК України позивачем надано до суду Висновок експерта за результатами проведення технічного дослідження документів № 3215/18-21 від 09.07.2018, з якого вбачається, що перший, другий та третій аркуші (сторінки) Договору оренди землі від 05.08.2016 року № 135 не є аркушами

(сторінками) одного цілого документа, оскільки третій аркуш документа раніше був аркушем іншого документа.

У судовому засіданні 19.02.2019 судом було роз'яснено позивачу та його представнику право викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку. Однак представник позивача пояснив, що відповідно до чинного законодавства, експерт вважається попередженим про кримінальну відповідальність автоматично, а тому виклику до суду не потребує.

Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочаров проти України» (остаточне рішення від 17 червня 2011 року), в пункті 45 якого зазначено, що «Суд при оцінці доказів керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом» (див. рішення від 18.01.1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства»). Проте таке доведення може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних не спростованих презумпцій щодо фактів (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини»).

Заслухавши пояснення позивача та його представника, представника відповідача, дослідивши матеріали справи, судом було вирішено в позові відмовити повністю.

Запитання та завдання:

- 1. Чи законні вимоги позивача – Нікуляк С.?*
- 2. Чи правомірні заперечення представника відповідача у справі?*
- 3. Чи правомірне рішення прийняв суд у даному випадку?*
- 4. Що таке висновок експерта?*
- 5. Проаналізуйте порядок проведення експертизи на замовлення учасників справи.*
- 6. Які види експертиз Ви знаєте?*
- 7. Розкрийте процесуальне становище експерта у цивільному процесі.*
- 8. Порівняйте статус експерта в цивільному процесі із статусом експерта з питань права.*

Завдання № 3

У березні 2019 року суддя О-го р-го суду К-ї області, при секретарі судового засідання, розглянув у приміщенні районного суду К-ої області у відкритому судовому засіданні цивільну справу за заявою Клим Г. про відвід перекладача – Кравчук Р. від розгляду цивільної справи за позовом Клим Г. до Ковальнової І., третя особа - служба у справах дітей та сім'ї виконавчого комітету О-ї міської ради К-ї області, про відібрання дітей від матері без позбавлення її батьківських прав.

У судовому засіданні позивач заявив відвід перекладачу від подальшої участі у розгляді справи, посиляючись на упередженість перекладача, оскільки він є братом судді, про що у позивача були відповідні докази: письмові показання свідків, фото.

Суд, вивчивши доводи заяви, дослідивши матеріали справи та докази, надані на обґрунтування заявлених вимог, дійшов висновку про наявність підстав для її задоволення, оскільки відвід належно вмотивований. Для залучення до участі у справі іншого перекладача суд залишив заяву без розгляду.

Завдання:

- 1. Проаналізуйте дії судді з точки зору відповідності їх чинному законодавству.*
- 2. Розкрийте статус перекладача у цивільному процесі.*
- 3. Перелічіть права та обов'язки перекладача.*
- 4. Назвіть підстави для відводу перекладача в судовому засіданні.*
- 5. Укажіть реквізити заяви про відвід перекладача в судовому засіданні.*

Тема 7. Цивільна юрисдикція

Завдання № 1

Романчук Ірина звернулася до Шевченківського районного суду м. Чернівці з позовом про встановлення батьківства та стягнення аліментів із Вестова М..

Суддя надіслав позовну заяву у Куп'янський міський суд за місцем проживання відповідача для розгляду справи по суті, посилаючись на те, що позов подано з порушенням правил про територіальну юрисдикцію (підсудність).

Запитання:

1. Чи відповідають дії судді положенням ЦПК?
2. Який вид юрисдикції встановлено для цієї категорії справ?

Завдання № 2

Федорова, яка мешкає у м. Харкові, звернулася до Київського районного суду м. Харків з позовом про встановлення батьківства та стягнення аліментів із Грибанова, який мешкає у м. Запоріжжі. Київський районний суд м. Харкова надіслав справу на розгляд Дніпровського районного суду м. Запоріжжя, посилаючись на те, що позивачка у засіданні суду заявила клопотання про передачу справи на розгляд за місцем проживання відповідача. Дніпровський районний суд відмовив у прийнятті цієї справи у провадження, мотивуючи відмову тим, що справу доцільніше розглянути у Київському районному суді м. Харкова і надіслав її до Верховного Суду України для вирішення питання про місце розгляду справи.

Запитання та завдання:

1. Чи були допущені помилки судами?
2. Запропонуйте власний варіант вирішення ситуації відповідно до вимог цивільної юрисдикції.

Завдання № 3

Воробйова продала свій будинок, який знаходився у м. Путила Чернівецької області та виїхала до батьків у м. Харків на постійне місце проживання. При розрахунку за будинок Фролов не додав Воробйовій певну частину домовленої суми і видав розписку про погашення боргу через чотири місяці. Зайнявши із сім'єю будинок, Фролов виїхав у довгострокове відрядження до м. Хмельницький. Після закінчення строку сплати боргу Воробйова вирішила звернутися до суду з позовом про стягнення

з Фролова заборгованої суми за договором куплі-продажу будинку.

Запитання та завдання:

1. До якого суду може звернутися Воробйова з таким позовом?
2. Визначте вид цивільної юрисдикції.

Завдання № 4

Резниченко звернувся до суду за своїм місцем постійної реєстрації з позовом до автопідприємства про компенсацію шкоди, заподіяної каліцтвом. Суд відмовив у прийнятті позовної заяви, мотивуючи тим, що такі справи розглядаються судами за місцем заподіяння шкоди.

Запитання:

1. Чи правильні дії суду?
2. До якого суду може звернутися Резниченко з таким позовом?

Завдання № 5

Ващенко звернувся до суду з позовом про зменшення стягнення суми аліментів на трьох синів, посилаючись на те, що їх мати, стягувачка аліментів, померла. У позовній заяві він зазначив, що двоє синів проживають разом із ним у м. Києві, а третій живе у м. Одеса у Сизової, його тещі, яку призначено опікуном.

Запитання:

1. До якого суду може звернутися Ващенко з таким позовом?
2. У якому суді Сизова має право захистити інтереси підопічного, якщо позов Ващенка буде задоволено?

Завдання № 6

Вербицький, мешканець м. Львова, під час перебування у відрядженні у м. Харкові був травмований автомобілем Кременчуцького нафтозаводу. Вербицький звернувся до районного суду м. Харкова з позовом про компенсацію шкоди до Кременчуцького нафтозаводу. Суддя відмовив у прийнятті позовної заяви і порадив Вербицькому звернутися до суду за місцем розташування органу управління Кременчуцького нафтопереробного заводу.

Запитання та завдання:

1. Чи правильні дії суду?
2. До якого суду може звернутися Вербицький?
3. Визначте юрисдикцію цієї категорії справ.

Завдання № 7

Клименко, мешканець м. Хмельницький, уклав договір з Кам'янець-Подільською будівельною компанією «Лідер» про будівництво у м. Дунаївці Хмельницької області приватного житлового будинку. У зазначений у договорі строк будівництво не було завершено. Клименко звернувся до генерального директора будівельної компанії з письмовою претензією сплатити йому згідно з договором «Капітального будівництва» грошову компенсацію за несвоєчасне виконання умов договору. Генеральний директор будівельної компанії «Лідер» у задоволенні його вимог відмовив.

Запитання та завдання:

Чи має право Клименко звернутися до загального суду з вимогою про захист своїх прав та інтересів до будівельної компанії «Лідер» та до якого суду може звернутися Клименко за правилами цивільної юрисдикції?

Сформулюйте позовну вимогу від імені Клименко.

Завдання № 8

Зубкова І. пред'явила в суд позов про розірвання шлюбу, посилаючись на те, що Зубков М. дав згоду на розірвання шлюбу,

але відмовляється від подання відповідної заяви до органів РАЦСу. Дітей у них не має, а в питанні поділу майна досягнута згода. Суд позов задовольнив. У апеляційній скарзі Зубков М. просив провадження у справі закрити за підставою п. 1 ч. 1 ст.255 ЦПК – справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, посилаючись на те, що розірвання шлюбу в таких випадках мусить бути проведено в органах РАЦСу.

Запитання:

Чи правильно визначена підвідомчість цієї справи?

Які справи шлюбно-сімейних відносин підвідомчі суду?

Завдання № 9

ГПП «Зорька», що здійснює господарсько-виробничу діяльність, звернулося за позовом до Лапіна Е.М. про відшкодування нанесених ним підприємству збитків у сумі 39 тис. грн., обґрунтовуючи свою вимогу тим, що відповідач пас худобу на полі, де здійснювалося збирання комбайнами врожаю вівса і внаслідок втрати контролю (керування) стадом сталося обгодовування, внаслідок чого 19 телят загальною вартістю 57 тис. грн. позивач був вимушений забити, виручивши за м'ясо і шкіру 18 тис. грн. Суд залучив до справи м'ясокомбінат, куди були здані м'ясо і шкіра телят, і стягнув з нього на користь ГПП «Зорька» суму збитків, а в позові до Лапіна відмовив. Судова колегія в цивільних справах апеляційного суду це рішення районного суду в частині стягнення збитків з м'ясокомбінату скасувала і провадження у справі закрила за цивільною судовою юрисдикцією, оскільки сторонами у справі були юридичні особи, спір між якими віднесений на розгляд і вирішення господарським судом.

Запитання та завдання:

Чи правильно була визначена юрисдикція справи?

Наведіть власний варіант і коментар вирішення ситуації.

Завдання № 10

Фетісова подала позов до виконкому Олександрійської міської ради про надання житлового приміщення. У позовній

заяві вона зазначила, що після обрання її на посаду судді вона проживала зі своєю дочкою тимчасово у гуртожитку, який належить місцевому приватному технологічному коледжу, і міськвиконком не забезпечив її протягом шести місяців житлом, як це передбачено законом України «Про судоустрій і статус суддів». Посилаючись на ці обставини, позивачка просила зобов'язати відповідача надати їй двокімнатну квартиру у м. Олександрія.

Рішенням загального міського суду м. Олександрія позовні вимоги задоволено повністю. В апеляційній скарзі до Кропивницького апеляційного суду Олександрійський міськвиконком просив скасувати рішення, посилаючись на те, що ця справа не належить до юрисдикції загального суду, а повинна розглядатися в порядку адміністративного судочинства.

Запитання та завдання:

- 1. Чи обґрунтовані вимоги міськвиконкому?*
- 2. Дайте загальну оцінку ситуації і запропонуйте власний варіант її вирішення.*

Тема 8. Докази та доказування

Завдання № 1

Перова звернулася до районного суду із заявою про оголошення її чоловіка померлим. У заяві вона вказала, що у лютому місяці її чоловік у якості інструктора супроводжував групу альпіністів, які здійснювали перехід у гірському масиві Карпат. У результаті сходження снігових лавин зв'язок з альпіністами було перервано.

Пошуки зниклих, які проводилися підрозділами МНС, результатів не дали.

У судовому засіданні було встановлено, що чоловік Перової справді супроводжував групу альпіністів у вказаний період часу, що підтверджується відповідними записами у журналах і зафіксовано в інших документах. Разом з тим, суддя, знаючи про факт сходження лавини із засобів масової інформації, запропонував Перовій подати докази для підтвердження даного факту.

Запитання та завдання:

1. Чи правильно поступив суддя?
2. Визначте предмет доказування у справі?
3. Якими доказами учасники процесу повинні доводити обставини, що входять до предмета доказування у справі?

Завдання № 2

У грудні Сидоренко уклав з турфірмою «Карпати-тревел» договір на подання туристично-екскурсійних послуг у період з 27 грудня по 7 січня. У пакет послуг входили: проїзд комфортабельним автобусом; проживання в комфортабельному номері зі зручностями; дворазове харчування. Окремо оплачено екскурсію по гірському масиву Карпат. Вартість склала 25 000 грн.

Прибувши на місце, Сидоренко виявив, що номер не придатний для проживання: приміщення не отоплювалося, відсутня гаряча вода, стіни в окремих місцях покриті цвілістю. Надати інше приміщення турфірма відмовилась.

Сидоренко звернувся до суду з вимогою про відшкодування завданої шкоди внаслідок ненадання послуг, передбачених у договорі в розмірі 25 000 грн. і моральної шкоди 10 000 грн.

Відповідач позов не визнав, зіславшись на те, що послуги надані повністю. Про те, що турбаза не могла прийняти туристів, не було відомо, а отже, виникла «форсмажорна» ситуація.

Сидоренко подав до суду фотознімки, на яких зображено приміщення, і просив долучити їх до справи. Він також заявив клопотання про направлення судового доручення в районний суд, під територіальну юрисдикцію якого підпадає туристична база, про допит свідка Горенко, який не може приїхати внаслідок хвороби, про неналежна подання послуг.

Суддя відмовив у прийнятті фотознімків, указавши, що вони не можуть бути доказами, оскільки викликають у нього сумніви щодо їх достовірності.

У судовому дорученні суддя також відмовив, заявивши, що доводити обставини справи є обов'язком сторін, а отже, доводити належне надання послуг покладено на відповідача.

Запитання та завдання:

1. *Визначте предмет доказування у справі?*
2. *Чи правильні дії судді?*
3. *Розподіліть обов'язки по доказуванню у даній справі?*

Завдання № 3

У лютому громадянин Миколаєнко Іван Семенович звернувся до районного суду з позовом до спадкоємців громадянина Сичова Андрія Валерійовича – його дружини (Сичової Олександри Яківни) та двох неповнолітніх дітей (Сичова Мирослава Андрійовича – 14 років та Сичова Аркадія Андрійовича – 17 років) про стягнення позичених померлому 80 тис. гривень.

У позовній заяві Миколаєнко І. С. вказав, що Сичов А. В. отримав указану суму для придбання квартири строком на 2 роки, але не мав можливості їх вчасно повернути. На підтвердження своїх вимог позивач пред'явив листи Сичова А. В. з вдячністю за грошову допомогу і обіцянкою погасити борг. Також у позові було зазначено, що після смерті Сичова А. В. його дружина неодноразово визнавала борг і обіцяла повернути всю грошову суму. Останнього разу обіцянка була озвучена на дні народженні їх спільного друга Воронова Романа Леонідовича, що було відзнято на відеокамеру оператором Каменевим Богданом Олексійовичем.

У судовому засіданні відповідачі не з'явилися, проте у запереченні на позов вказали, що не визнають позовних вимог, оскільки закінчився трирічний строк позовної давності.

Суддя відмовив у допиті свідків, посилаючись на абз. 2 ч. 1 ст. 218 ЦК. Листи Сичова А. В., як пояснив суддя, доказової сили не мають, оскільки в них не вказана сума. У дослідженні відеозапису також відмовив, посилаючись на відсутність необхідної апаратури для прослуховування запису.

Завдання:

1. *Визначте учасників справи.*
2. *Визначте предмет доказування у цій справі.*
3. *Проаналізуйте ситуацію. Чи правомірно вчинив суддя?*

Завдання № 4

Громадянин Мальков Власдислав Степанович звернувся до районного суду з позовом до ВАТ «Будсервіс» про відшкодування шкоди у розмірі 38 120 грн., яка була заподіяна його автотранспортному засобу у результаті дорожньо-транспортної пригоди.

У заяві позивач зазначив, що 19 травня 2021 року об 21.00 годині водій ВАТ «Будсервіс» Симоненко Руслан Васильович, керуючи службовим автотранспортним засобом у нетверезому стані, порушуючи правила дорожнього руху, здійснив наїзд на автомобіль позивача. В акті, складеному інспектором ВДАІ, лейтенантом поліції Рудковським Олегом Вікторовичем було вказано, що ДТП трапилася з вини Симоненко Р. В., який був притягнутий до адміністративної відповідальності.

Представник ВАТ «Будсервіс» позов не визнав і на підтвердження своїх заперечень надав копії скарг на протокол про адміністративне правопорушення та постанову про притягнення до адміністративної відповідальності Симоненка Р. В.

Суддя задовольнив позовні вимоги в повному обсязі, мотивуючи своє рішення постановою про притягнення до адміністративної відповідальності Симоненка Р. В., оскільки факти, викладені в документі, встановлені та доказуванню не підлягають.

Запитання та завдання:

- 1. Чи правильно поступив суддя?*
- 2. Визначте предмет доказування у справі.*
- 3. Що таке речові докази? Виділіть їх у даній справі.*
- 4. У якому порядку досліджуються, зберігаються та повертаються речові докази?*

Завдання № 5

Громадянин Ломакін Сергій Петрович звернувся до районного суду з позовом до Інституту екології та медицини про поновлення його на роботі (на посаді асистента лабораторії

дослідження водних ресурсів) і виплату середньомісячної заробітної плати за час вимушеного прогулу.

У позовній заяві зазначалося, що в березні його було звільнено директором інституту Павлюченком Антоном В'ячеславовичем за п. 7 ст. 40 КЗУпП за появу на роботі в нетверезому стані.

Позивач стверджував, що на робочому місці з ним стався гострий напад гіпертонії, прояви якого зовні схожі на стан алкогольного сп'яніння. Зазначені обставини можуть підтвердити свідки: старший технолог Михайлович Арсен Якович і експерт Шварцман Лев Соломонович, які були присутні при нападі, надали першу медичну допомогу та викликали швидку. До позову було також додано довідку з обласної клінічної лікарні, в якій Ломакін С.П. вже більше року він знаходиться на медичному обліку.

Представник відповідача проти позову заперечив, мотивуючи це такими доказами:

- письмовими свідченнями працівників Інституту (Карпова О. Г., Разіна В. Д. та Любченка С. У.);
- висновком медичної експертизи про знаходження Ломакіна С. П. у нетверезому стані в день відсторонення від роботи;
- актом про появу Ломакіна на роботі у нетверезому стані;
- характеристикою зі ЖРЕПу за місцем проживання позивача, в якій вказано на схильність Ломакіна С. П. до спиртних напоїв;
- копіями протоколів дільничного інспектора за фактом викликів сусідами Ломакіна С. П., який, перебуваючи в нетверезому стані порушував громадський порядок.

Запитання та завдання:

1. Як повинен вчинити суддя у даній ситуації?
2. Визначте предмет доказування по справі?
3. Які з наведених доказів допустимі та належні, а які ні?

Завдання № 6

Рішенням районного суду відмовлено в задоволенні позову громадянина Фролова Богдана Святославовича до ЗАТ «Будінфосервіс» про відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я при виконанні трудових обов'язків.

Рішенням суду у задоволенні позову відмовлено в повному обсязі, оскільки позивач не навів достатніх доказів на підтвердження фактів:

- що він справді є постійним працівником ЗАТ «Будінфосервіс»;
- що ушкодження заподіяне при виконанні ним саме трудових обов'язків;
- що стан його здоров'я погіршився у результаті нещасного випадку на виробництві;
- що нещасний випадок стався з вини ЗАТ , «Будінфосервіс»;
- що придбані ним ліки на загальну суму 7 000 грн. були необхідні позивачеві.
- Окрім того, у рішенні суд визнав, що факт знаходження позивача у нетверезому стані в день заподіяння шкоди є таким, що не підлягає доказуванню (преюдиціальним фактом), у зв'язку з тим, що у справі була копія наказу генерального директора ЗАТ «Будінфосервіс» про накладення на Фролова Б. С. дисциплінарного стягнення – догани за появу на роботі у нетверезому стані, що підтверджує винну поведінку самого потерпілого.

Запитання та завдання:

1. Як розподіляється обов'язок сторін по доказуванню?
2. Який порядок звільнення від доказування?
3. Проаналізуйте мотиви та висновки суду.
4. Які документи Ви б порадили Фролову Б. С. подати до апеляційного суду на підтвердження своїх вимог?

Завдання № 7

Громадянка Свиридова Маріяна Григорівна звернулася до районного суду із заявою про визнання її чоловіка Свиридова

Микити Дмитровича недієздатним внаслідок хронічного психічного захворювання, вказавши, що він не усвідомлює значення своїх дій та не може керувати ними. У якості доказів заявниця надала до суду медичну довідку про стан здоров'я чоловіка, а також просила викликати у якості свідків - сусідів по квартирі (лестничному марші четвертого поверху де вони проживають), які можуть підтвердити, що у Свиридов М. є суттєві відхилення від звичних норм поведінки, а також лікаря з психоневрологічного диспансеру, кандидата медичних наук - Волшенюка Володимира Флоровича, який здійснює медичний догляд за хворим останні 6 місяців.

Також, Свиридова М.Г. у заяві до суду просила суд негайно допитати свою матір як свідка - Косенко Любов Вікторівну, яка на даний момент перебуває у міській лікарні у тяжкому стані, розшукати грошовий вклад Свиридова М.Д. у банках, розташованих на території України та накладити арешт на банківські вклади оформлених на депозит Свиридова М.Д.

Заслухавши пояснення заявниці, дослідивши матеріали справи, допитавши свідків, суддя дійшов висновку, що підстав для призначення експертизи у справі немає, а подані докази достатні для визнання Свиридова М. Д. недієздатним.

Запитання та завдання :

- 1. Прокоментуйте справу з питань наявності підстав звернення до суду про визнання Свиридова М.Д. недієздатним.*
- 2. Чи правильно застосовані судом правила допустимості доказів?*
- 3. Визначте предмет доказування у цій справі.*
- 4. Визначте докази в даній справі.*
- 5. Вирішіть справу.*

Завдання № 8

Сидоренко М.М. звернулася до своїх сусідів Слюсаренко О.С. і Слюсаренко К.О. (чоловік і дружина) з проханням надати йому грошову позику в розмірі 10 000 \$ для придбання легкового автомобіля з метою його використання для роботи в таксі. Він також пояснив, що борг зможе віддати повністю через 6 місяців.

Подружжя Слюсаренків погодилися на такі умови, але зажадали щоб це буде оформлено договором грошової позики в присутності їх повнолітніх дітей Слюсаренко Л.О. (дочка - 21р.) і Слюсаренко Є.О. (син – 24 р.). Домовилися, що договір буде укладено до передачі грошей.

28 серпня 2021 року між Сидоренко М.М. і подружжям Слюсаренко О.С. і Слюсаренко К.О. в присутності їх дітей було укладено договір позики грошової суми у розмірі 10 000 \$. У договорі зазначалося, що грошова сума повинна бути повернена у повному обсязі 28 січня 2022 року. Окрім того, було вказано, що Сидоренко М.М. повинен сплатити їм винагороду за позику у розмірі 300 \$. Гроші були передані після складання і підписання ними договору, в присутності дітей Слюсаренко, які факт передачі грошової суми зафіксували на відеокамеру мобільного телефону їх матрі Слюсаренко К.О.(дружина). Також було зафіксоване словесне підтвердження батька Сидоренко О.С. (чоловік) про передачу грошей у розмірі 10 000 \$ на звукозаписувальний портативний диктофон «Sony».

25 січня 2022р. подружжя Слюсаренко попередили Сидоренко про закінчення строку позики і про необхідність повернення їм грошей. Факт попередження було знято на відеокамеру. Як відповідь Сидоренко заявив, що він може тепер віддати лише половину грошей і передав Слюсаренко О.С. у конверті, у якому, на його твердження знаходилося 5 000 \$. Слюсаренко О.С. взяв конверт і вже у себе вдома почав перераховувати гроші, здійснюючи при цьому відеозйомку.

15 лютого 2022р. на повторне звернення до Сидоренко про повернення залишкової суми боргу у розмірі 5000 \$ він заявив, що борг повернув повністю 25 січня 2022р., коли передавав конверт з грошима. Те, що сума не повна, то Сидоренко заявив що Слюсаренко О.С. повинен був при отриманні конверта перераховувати гроші в момент їх отримання і в його присутності, чого ним не було здійснено.

20 лютого 2022 р. подружжя Слюсаренків звернулися до суду з позовною вимогою до Сидоренка М.М. про погашення суми боргу у розмірі 5000 \$ та винагороди за позику 300 \$.

Завдання:

Проаналізуйте ситуацію і дайте її правову оцінку.

*Визначте предмет доказування.
Надайте власний варіант вирішення наведеної ситуації.*

Змістовий модуль 2

Особлива частина цивільного процесуального права

Тема 9. Процесуальні строки

Завдання № 1

У зв'язку зі знаходженням позивача у тривалому службовому відрядженні суд за власною ініціативою зупинив провадження у справі. Після повернення позивача з відрядження (через 3 роки) провадження у справі було поновлене. У судовому засіданні відповідач просив суд відмовити у задоволенні позовних вимог, посилаючись на пропуск строку давності звернення до суду за захистом.

Запитання:

Чи може бути прийнята судом ця обставина як підстава для відмови у позові?

Які правила зупинення й обчислення процесуальних строків?

Завдання № 2

Дайте відповідь:

- Чи може бути продовжений установлений ст. 189 ЦПК України строк підготовчого провадження у справі?

- У випадках, коли законом встановлено строк розгляду справи по суті у статті 210 ЦПК, який вираховується з дня відкриття провадження у справі, тому, за який термін мусить бути закінчено підготовче провадження у справі і чи потрібно враховувати вимоги ст.ст. 128, 130 ЦПК України стосовно строку вручення повістки про виклик до суду?

- У які строки повинні бути розглянуті справи з трудових правовідносин?

- З якого дня підлягає вирахуванню строк апеляційного оскарження: з наступного дня після ухвалення рішення, чи з наступного дня після наданого судом часу для ознайомлення з мотивувальною частиною судового рішення?

Завдання № 3.

Суддя відмовив у заяві про поновлення пропущеного строку на подачу апеляційної заяви, посилаючись на те, що несвоєчасне складання судом мотивувальної частини рішення та протоколу судового засідання не може бути поважною причиною для поновлення пропущеного строку.

Запитання:

На вашу думку, який процесуальний порядок розгляду заяв про продовження і поновлення процесуальних строків?

Завдання № 4

Відшукайте у ЦПК України норми (статті), якими за тривалістю встановлені процесуальні строки:

- менше одного дня, не пізніше одного дня, три, п'ять, сім, десять, п'ятнадцять, двадцять днів;
- один, два, три місяці;
- один, два, три роки.

Запитання та завдання:

Які цивільно–процесуальні строки будуть точно визначені, а які – відносно визначені?

Укажіть строки, які визначаються вказівкою на подію, що повинна неминуче статися.

Завдання № 5

Суд ухвалив рішення про відмову Гиренку О. у позові про поновлення на роботі.

Гиренко О. вирішив оскаржити судове рішення в апеляційному порядку. Через два дні Гиренко О. був збитий автомобілем і в тяжкому стані потрапив до лікарні, де знаходився на лікуванні два місяці.

Гиренко О. звернувся до адвоката за порадою щодо питання про можливість оскарження судового рішення.

Запитання:

Яку відповідь повинен надати адвокат?

Чи відрізняється продовження процесуального строку від його поновлення?

Чи є підстави для поновлення або продовження процесуального строку для апеляційного оскарження судового рішення в наведеній ситуації?

Які наслідки пропуску процесуальних строків?

Завдання № 6

У який день закінчиться строк для подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, ухваленого 20 вересня 2024 року?:

- а) 30 вересня 2024 року;
- б) 05 жовтня 2024 року;
- в) 09 жовтня 2024 року;
- г) 20 жовтня 2024 року;

Завдання № 7

Які документи має подати заявник, пропустивши строк на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції?:

- а) апеляційну скаргу й одночасно клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження;
- б) апеляційну скаргу й одночасно заяву про продовження строку на апеляційне оскарження;
- в) апеляційну скаргу, яка містить у змісті клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження;
- г) строк на касаційне провадження не поновлюється і не подовжується.

Завдання № 8

Комунальне підприємство «Водоканал», яке знаходиться у м. Хмельницький, звернулося 20.10.2021 р. у суд з позовом до Стеценко М. і Стеценко Е., обґрунтовуючи тим, що відповідачі проживають за адресою: вул. Авангардна, буд.72, та користуються послугами КП «Водоканал», але оплату за воду і послуги водовідведення (каналізації) не вносять, у зв'язку з чим за період з 01.05.2021 р. по 01.09.2021 р. утворилася заборгованість у розмірі 28 381,72 грн. Представник КП

«Водоканал» просить стягнути солідарно з відповідачів указану суму заборгованості та судові витрати по сплаті судового збору в сумі 1400,00грн.

Ухвалою суду від 09.10.2021 р. відкрито спрощене позовне провадження у цивільній справі за даним позовом і призначено відкрите судове засідання. Представник позивача в судове засідання не прибув, подав заяву про розгляд справи у його відсутності, позов підтримав повністю, просить його задовольнити, а також, що проти ухвалення заочного рішення не заперече. Суд вважає можливим розглянути справу у відсутність представника позивача.

Відповідачі в судове засідання не прибули з невідомих причин, про час та місце судового засідання повідомлялися за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання, судові повістки повернулися до суду без вручення, з відміткою про закінчення строків зберігання, відзиву на позов або зустрічного позову не подали.

Суддя призначив наступне судове засідання 09.12.2021 р. Для надання відзивів на позов і для пред'явлення відповідачами зустрічного позову встановив строк до 01.12.2021 р.

Запитання:

Чи були допущені порушення процесуальних строків?

Чи мав право суд встановлювати такі строки та на яку тривалість?

Тема 10. Судові виклики та повідомлення

Завдання № 1

Суддя місцевого загального суду призначив цивільну справу до судового розгляду і вирішив викликати в судове засідання таких учасників судового процесу:

учасників справи:

- позивача Рудковського І.В.;
- представника позивача адвоката Чаренцеву С.О.;
- відповідача Божицького М.П.;
- третю особу без самостійних вимог – Потарейко Л.Ю. на стороні відповідача;

- представника районного відділу освіти – для надання висновку у справі;

інших учасників судового процесу:

- свідків: Ткач М. Л. (16 років), Мушко Д.З. (9 років), Ткач О.В. (особа без визначеного (зареєстрованого) місця проживання – безхатченко), Вудвуд Р.О. (53 роки, інвалід 1 групи), Чуйко В. Р. (75 років);

- експерта Малишко М.М.;
- перекладача Дробко Д.Б.;
- спеціаліста Туранова Л.Я.

Запитання:

Яким процесуальним способом і в якому процесуальному порядку повинні бути викликані (повідомлені) вказані суб'єкти процесу про їх явку до суду?

Завдання № 2

Суддя місцевого загального суду вирішив викликати в судові засідання для участі в розгляді цивільної справи таких учасників судового процесу:

- позивача Дяченко В.В. шляхом повідомлення повісткою, яка була надіслана на його електронну адресу за місцем роботи на посаді керівника фінансового відділу ПП «Сігма Тревел», яка була вказана у позовній заяві;

- відповідач Заремба Д.О., якого було повідомлено про виклик до суду за номером мобільного телефону, вказаному в позовній заяві;

- представника позивача – адвоката Чуркіна Б.В., повістка-повідомлення була вручена його синові (15 років) за місцем проживання, зважаючи на те, що він був у цей час відсутнім;

- адвоката Клочко Г.Д., який представляє інтереси відповідача, повістка була вручена його дружині, яка повідомила, що її чоловік спить і будити його вона категорично відмовляється.

Запитання та завдання:

Прокоментуйте ситуацію з позиції дотримання вимог цивільного процесуального законодавства про повідомлення/виклик до суду учасників судового процесу?

Чи були допущені процесуальні помилки в процесуальному порядку вручення судових повісток?

Завдання № 3

До районного загального суду звернулася позивач Круглашова І.П. до свого чоловіка Круглашова М.Л. про розірвання шлюбу і визначення місця проживання неповнолітніх дітей Степана (17 років) і Вікторії (14 років).

У позовній заяві Круглашова І.П. вказала про неможливість подальшого спільного проживання з відповідачем Круглашовим М.Л. з таких причин:

1) зловживання алкогольними напоями, і це можуть підтвердити сусіди: Іванченко Д.С. і його дружина Іванченко Т.В.;

2) постійні скандали і сварки в сім'ї. Про це можуть повідомити і підтвердити діти: Степан (11 років) і Вікторія (16 років). Позивач просила суд їх викликати та допитати у якості свідків;

3) чоловік Круглашов М.Л. уже більше року покинув сім'ю і проживає з іншою жінкою, яка працює з ним на тій самій роботі, де працює її чоловік. Це можуть підтвердити її мати - Лобуренко А.І. та співробітники чоловіка: Зоренко С.В. та Свідерська З.М.

Указаних осіб позивач просила викликати в суд і допитати як свідків.

Запитання:

За допомогою яких засобів і в якому процесуальному порядку суддя має право повідомити/викликати вказаних осіб про їх явку до суду для дачі показань як свідків?

Завдання № 4

До загального місцевого суду звернулася Тарновецька О.Б. з позовом до Бабак П.Є. про встановлення батьківства стосовно Тарновецької С. (3 роки). На підтвердження своїх вимог позивач просила суддю викликати в судове засідання і допитати як свідків таких осіб, які можуть підтвердити обставини справи, що підтверджують походження їх спільної дитини Тарновецької С.:

- подружжя Камишових, які проживали по сусідству з нею, брали участь у хрещенні Тарновецької С. і бачили присутність на ньому Бабака П.Є., який майже увесь час тримав дівчинку на руках;

- Туранську Р.Б., яка може підтвердити обставину про супровід Тарновецької О.Ю. до міського клінічного пологового будинку Бабаком П.Є. на своєму приватному автомобілі та як згодом він забирав Тарновецьку О.Ю. разом із дитиною, але яка на даний час знаходиться в тривалому службовому відрядженні в іншій області України;

- свою подругу Мікітенко М.Я., для підтвердження факту тривалих зустрічей і взаємних близьких стосунків між Тарновецькою О.Б. і Бабаком П.Є., яка знаходиться на стаціонарному лікуванні в медичній установі в іншій області.

Запитання:

Яким процесуальним способом і в якому процесуальному порядку повинні бути викликані (повідомлені) вказані суб'єкти процесу про їх явку до суду?

Тема 11. Судові витрати

Завдання № 1

Смирнов подав позов про зменшення розміру аліментів на 4000 грн. щомісячно, які він сплачує за судовим рішенням на двох малолітніх дітей. Його заробітна плата після всіх стягнень складає 8 500 грн. 00 коп. у місяць.

Завдання:

Визначте розмір судового збору.

Завдання № 2

За позовом Самойлова К. до акціонерного товариства «Епос» суд ухвалив рішення про стягнення з відповідача на користь позивача 18 000 грн. (вартість путівки в санаторій) та 1300 грн. щомісячно як різницю між колишнім заробітком і пенсією. Строк повторного огляду стану здоров'я потерпілого, визначений судом через два роки.

Запитання:

У якому розмірі мають стягуватися судові витрати з відповідача?

Завдання № 3

Позивач подав позов про стягнення з відповідача 20 000 грн. Суд задовольнив позов частково у розмірі 15 000 грн. За ініціативою позивача судом була призначена експертиза, вартість якої становила 6000 грн.

Запитання:

Як мають розподілитися судові витрати між сторонами?

Завдання № 5

Суд ухвалив рішення про стягнення з Тихонової на користь управління Мінсельбуд 200 000 грн. Справа розглядалася у м. Київ.

Для участі у справі за клопотанням управління були викликані свідки Боровий та Онищенко, які мешкають у м. Львові, а за клопотанням Тихонової - свідок Мішин, який живе у м. Житомирі.

Керівництво акціонерного товариства "Хімреактив" сплатив своїм робітникам Боровому та Онищенку витрати за проїзд від Львова до Києва й назад у розмірі 2400 грн. та ще й заробітну плату за дві доби - 400 грн. кожному у зв'язку з викликом до суду.

Свідок Мішин під час розгляду справи був у відпустці, тому просив суд відшкодувати йому 1500 грн. витрат.

Запитання:

Хто і в якому розмірі повинен нести судові витрати?

Тема 12. Заходи процесуального примусу

Завдання № 1

Фенищ М. звернулася до суду з позовом про стягнення з Тодосюка І. щомісячних аліментів на двох малолітніх дітей (7 і 10 років).

Справа була призначена до розгляду на 20 липня 2023 р. У зазначений строк відповідач не з'явився у судове засідання, хоча повідомлення суду йому було вручено. Про що свідчить розписка. Окрім того, товариство з обмеженою відповідальністю «Лідер», де постійно працює Тодосюк І., не виконало вимоги суду надати довідку про заробітну плату відповідача.

Ухвалою від 20 липня 2023 р. суд відклав розгляд справи на 1 серпня 2023 р. і визнав явку відповідача обов'язковою.

1 серпня 2023 р. Тодосюк І. у судове засідання не з'явився. Довідка про розмір його заробітної плати до суду не надійшла.

Запитання та завдання:

1. Яких заходів на Вашу думку потрібно вжити судді?
2. Прокоментуйте зміст процесуальних дій суду відповідно до чинного законодавства.
3. Які функції виконують заходи процесуального примусу?

Завдання № 2

За позовом Андрія Борового до Віктора Кривошия у судове засідання були викликані свідки: *Білоконь*, *Самойлюк*, *Кравець* та експерт - *Знаменський*.

У залі судового засідання перебували близькі та рідні Борового та Кривошиї.

Під час судового засідання між свідком *Білоконом Е.* та присутнім у залі судового засідання *Гавриш О.* зчинилась сварка, у зв'язку з чим суд ухвалив постанову про накладення на них штрафу.

Свідок *Кравець Л.* за неявку в судове засідання також був оштрафований судом.

Експерт *Знаменський М.*, який не підкорився розпорядженню судді, був видалений із залу судового засідання.

Запитання та завдання:

1. Проаналізуйте чи законні процесуальні дії суду.
2. Як на Ваш погляд повинен був поступити суддя?
3. Що таке заходи процесуального примусу?

Завдання № 3

Місцевим загальним судом розглядалася справа про поділ земельної ділянки між її власниками. Сторони у справі заявили клопотання про виклик свідків, для обґрунтування своїх вимог і заперечень. Викликаний повторно в судове засідання свідок Олександр Деркачов категорично відмовився з'являтися до суду. Свідок Дмитро Воронов відмовився від свідчень на суді, а свідок Микола Прокопчук повідомив суду завідомо неправдиві свідчення.

Запитання та завдання:

1. До яких заходів процесуального примусу та відповідальності можуть бути притягнуті, на Ваш погляд, свідки О. Деркачов, Д. Воронов, М. Прокопчук за вчинені ними діяння?
2. Поясніть суть і зміст вказаних заходів процесуального примусу.
3. Дайте визначення цивільної процесуальної відповідальності та вкажіть у чому полягає її відмінність від кримінальної й адміністративної відповідальності.

Завдання № 4

Громадянин Овчарюк В. звернувся до районного суду з позовною заявою про поновлення на роботі. На клопотання позивача у справі суддя зажадав від відповідача – підприємства «Якір» подання у встановлений ним строк письмових документів, на підставі яких було проведено звільнення з роботи позивача.

Начальник відділу кадрів Кравчук Д., якому дирекція підприємства «Якір» доручила виконати вимогу суду, не зміг з об'єктивних причин надати зазначені документи в установленний строк, але про вимушену затримку суд не повідомив.

Запитання:

1. Як на Ваш погляд повинен поступити суд у цій ситуації?

2. Чи буде начальник відділу кадрів нести відповідальність за невиконання вимоги суду щодо подання письмових документів?

Завдання № 5

Загальним районним судом розглядалася цивільна справа за позовом Ілюк Я. до Ілюк В. про розірвання шлюбу та стягнення аліментів на малолітню дитину. За порушення порядку в залі судового засідання ухвалою суду відповідач Ілюк В. був видалений із залу судового засідання.

Запитання:

- 1. Який процесуальний порядок видалення із залу судового засідання?*
- 2. До якого виду відповідальності належить такий захід?*
- 3. Чи правильно вчинив суд, застосувавши вказаний захід процесуального примусу?*

Завдання № 6

У справі за позовом Волошко до Наливайка про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним був залучений судом за клопотанням сторін перекладач Семчук.

Крім того, позивач Волошко просив суд на підтвердження своїх вимог викликати до суду свідка Жунькова, який зможе підтвердити його обставини справи. Відповідач Наливайко подав до суду клопотання про призначення почеркознавчої експертизи. Також судом був залучений спеціаліст для фотографування доказів у справі.

Запитання:

- 1. Який вид відповідальності передбачений законом для перекладача у цивільному процесі?*
- 2. Який вид відповідальності передбачений законом для свідка?*
- 3. Як притягається до відповідальності експерт?*
- 4. Яку відповідальність несе спеціаліст у цивільному процесі?*

Тема 13. Позовне провадження

Завдання № 1

Шабельникова Олена Павлівна звернулася до суду з позовом про стягнення з Шабельникова Василя Миколайовича коштів на утримання дітей (аліментів): сина Сергія (14 квітня 2018 року народження) і дочки Олени (2 вересня 2020 року народження). Вона вказала, що у грудні 2020 р. Шабельников В. залишив сім'ю та на її неодноразові прохання надавати допомогу на утримання дітей відповідав відмовою, заявляючи, що у нього інша сім'я, яку він повинен утримувати.

До позовної заяви позивачка додала свідоцтва про народження дітей, у яких батьком Сергія та Олени вказаний відповідач, і довідку з будинкоуправління про те, що діти живі і постійно проживають з нею.

Відповідач працює на заводі «Легмаш» токарем, його заробіток становить 28 000 грн. на місяць. Будь-які інші стягнення з його заробітної плати не проводяться.

Завдання:

Укажіть необхідні змістовні елементи позовної заяви (позову) від імені Шабельникової О. П. до Шабельникова В.М. про стягнення аліментів на дітей

Завдання № 2

До місцевого загального суду Укрпоштою надійшов лист з позовною заявою від ПП агрохімоб'єднання «Гектар» про примусове повернення майна Карим Т. Ю., яке він незаконно привласнив собі, в період роботи на посаді завідувача місцевого клубу «Юні музиканти», і відмовляється добровільно його повернути. Таке майно складається із музичної апаратури до якої за інвентарним описом входять: 1) електропідсилювач звуку-3шт; 2) ел ектрогітари - 2 шт.; 3) комплект ударного інструменту -1 шт.; 4) електроакордіон – 1 шт.; 5) саксофон – 1 шт. Загальна вартість, на основі балансової вартості, становить – 96 000 гривень 00 коп..

Суддя постановив ухвалу про відмову в прийнятті позовної заяви, посилаючись на те, що позивач у ній не зазначив докази,

які підтверджують позов, і не сплатив належну суму судового збору.

Запитання:

Чи правильно поступив суддя в такій ситуації? Дайте правову оцінку його діям. Вирішіть справу.

Завдання №3

Бригада будівельників (вільнонайманців) за договором підяду на капітальне будівництво з приватним підприємцем (ФОП) Оніщенко Г.Д., який є власником приватного підприємства «Лотос» із переробки сільгосппродукції, за яким вони зобов'язалися побудувати холодильник-сховище для сільгосппродукції та капітальний склад для готової продукції протягом шести місяців.

Бригада свої зобов'язання виконала у строк і якісно, що підтверджується актом про прийомку вказаних об'єктів у експлуатацію. Підприємець (ФОП) Оніщенко Г.Д. за виконану роботу бригадою вільнонайманих будівельників відмовився сплатити гроші у зв'язку з тим, що на сьогоднішній час на рахунку приватного підприємства «Лотос» у банку «Фінанси і кредити» відсутні достатні фінансові кошти.

Підприємець Оніщенко Г.Д., він же одночасно власник і керівник підприємства «Лотос», дав обіцянку, що з подальшою реалізацією готової продукції ПП «Лотос» рахунок підприємства у банку буде поповнюватися, а отже буде реальна можливість виплатити фінансову заборгованість бригаді будівельників.

Запитання та завдання:

Укажіть форму захисту інтересів бригади будівельників. Які засоби захисту можуть використати бригада будівельників.

Дайте пояснення щодо можливості для бригади будівельників звернутися до суду за захистом своїх прав та інтересів? Визначте сторони у справі. Які докази повинні подати до суду сторони?

У позовній заяві було вказано про необхідність забезпечення позову шляхом накладення арешту на рахунок підприємства в банку.

Чи підлягає задоволенню заява бригади про забезпечення позову? Які права має відповідач, якщо забезпеченням позову йому були нанесені збитки ?

Вирішіть справу.

Завдання № 4

Керівник колективного фермерського сільськогосподарського підприємства (КФСП) Сахно В.Б. пред'явив до ліспромгоспу позов про повернення йому трактора «Komatsu» (2015 р.в.), вантажного причепа, які були надані тимчасово для перевезення лісу. Суддя відмовив у прийнятті позовної заяви, мотивуючи це тим, що позивач до позовної заяви не додав акт про передачу майна.

Запитання та завдання:

Чи правильно поступив суддя?

До якого виду відноситься цей позов та визначте його елементи?

Вирішіть справу.

Завдання № 5

До канцелярії місцевого загального суду зайшла жінка похилого віку і попросила працівників канцелярії оформити письмово від її імені позовну заяву, посилаючись на свій похилий вік і безграмотність, адже школу закінчила дуже давно і може лише рахувати. Окрім того, вона недобачає і не може добре писати, страждає на амнезію (часткова втрата пам'яті) в наслідок атеросклерозу та розладом на координацію рухів обох рук у зв'язку із чим не може писати.

Працівники канцелярії суду зжалилися над жінкою і допомогли їй оформити зміст позовної заяви від імені цієї жінки, зареєстрували позовну заяву в Єдиній судовій інформаційно – телекомунікаційній системі. Суддя, якому надійшла позовна заява, довідався про надану позивачеві допомогу.

Запитання:

Як повинен поступити суддя в такій ситуації з позовною заявою?

Завдання № 6

До адвоката звернувся громадянин Лобуренко С.П. з питанням: «Чи можу я звернутися до суду за захистом свого права з позовними вимогами в усній формі, адже у статті 175 ЦПК не міститься вимоги про обов'язковість оформлення їх письмово у вигляді позовної заяви?».

Запитання:

Дайте відповідь і пояснення Лобуренко С. П., аргументуючи відповідними посиланнями на норми ЦПК.

Завдання № 7

Дільничний інспектор поліції склав акт про те, що Мухін за договором найму житлового приміщення знімає одну кімнату в будинку, який належить на праві приватної власності Дяченко, руйнує це приміщення, тримає кімнату в антисанітарному стані та своєю поведінкою створює умови, які унеможливають спільне з ним проживання.

На цій підставі та на прохання Дяченко начальник райвідділу поліції звернувся до місцевого загального суду з позовом про виселення Мухіна з указанного приміщення.

Запитання:

Як повинен поступити у наведеній ситуації суддя якому надійшла така позовна заява? Чи може суддя прийняти позовну заяву від сина Дяченка, який проживає зі своєю сім'єю в одній із кімнат у будинку батька?

Чи має право прокурор звернутися з позовом про виселення Мухіна?

Завдання № 8

Миронов звернувся до місцевого загального суду з позовом про стягнення із Заставнянської районної бази нафтопродуктів «Холбос» грошової суми, мотивуючи свої вимоги тим, що при звільненні з ним не було проведено розрахунку і йому не було повністю виплачено заробітну плату.

Суддя відмовив у прийнятті позовної заяви, зазначивши, що Мироновим не вказано, що ним на підставі ч.3 п. 6 ст. 175 ЦПК було вжито усіх можливих заходів щодо встановленого для цієї категорії справ обов'язкового порядку попереднього досудового вирішення справи.

Запитання та завдання:

Чи правильні дії суду?

Дайте оцінку діям судді з огляду на їх відповідність цивільному процесуальному законодавству.

Вирішіть наведену ситуацію.

Завдання № 9

Протасова просила суд установити факт реєстрації шлюбу з Протасовим, померлим 10 серпня 2021 р., у зв'язку з тим, що нею загублено свідоцтво про одруження, а встановити цей факт в інший спосіб неможливо. Протасова пояснила, що встановлення цього факту їй необхідно для одержання свідоцтва про право на спадщину.

Представник Богодухівського райфінвідділу Смирнов проти встановлення цього факту не заперечував і пояснив, що Протасов справді помер 10 серпня 2021 р., що підтверджується свідоцтвом про смерть, а факт реєстрації шлюбу Протасова і Протасової може бути підтверджений у суді показаннями свідків-сусідів.

Завдання:

Складіть резолютивну частину судового рішення у справі.

Завдання №10

Яку постанову (рішення чи ухвалу) повинен прийняти суд за результатами розгляду таких питань (клопотань, заяв) у порядку цивільного судочинства?

а) у справі про відшкодування шкоди, заподіяної майну, якщо відповідач позов визнав частково;

б) за клопотанням позивача про призначення судово-бухгалтерської експертизи;

в) за заявою позивача про стягнення аліментів на неповнолітніх дітей у порядку наказного провадження;

- г) за заявою позивача про звільнення майна від арешту;
- д) за заявою третьої особи з самостійними вимогами про допуск у розпочатий процес;
- г) за заявою відповідача про передачу справи на розгляд до суду за місцем його проживання.

Завдання № 11

Перевірте, чи правильно викладено резолютивні частини судового рішення:

а) «Стягнути з Малькова щомісячні аліменти грошові виплати на утримання дочки Ольги, 24 травня 2004 року народження, на користь Малькової Марії Іванівни, починаючи з 2 квітня 2020 року, до досягнення повноліття дитини».

б) «Просити директора МПП «Геліос» поновити Кузьменко П.І. на роботі і стягнути на його користь 7250 грн. за час вимушеного прогулу».

в) «Поділити майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя загальною вартістю 667 000 грн. між подружжям Букіним М.М. і Букіною В.П. у рівних долях».

Завдання № 12

У суді першої інстанції розглядалися справи про:

1. виселення з квартири в наслідок закінчення договору найму;
2. стягнення грошової суми за договором грошової позики;
3. визнання звільнення працівника незаконним та поновлення його на попередньому місці роботи;
4. стягнення коштів на утримання (аліментів) на малолітню дитину;
5. відібрання дитини і повернення її особі з якою дитина проживала;
6. примусову госпіталізацію до психіатричного лікувального закладу;
7. визнання фізичної особи померлою;
8. стягнення аліментів на непрацездатну колишню дружину;

9. поновлення особи студентом, вищим навчальним закладом, якого було відраховано;

10. виселення з гуртожитку особи, яка була відрахована з навчального закладу.

Запитання:

У яких випадках суд може указати в рішенні про його негайне виконання?

Завдання № 13

Які рішення повинен прийняти (ухвалити) суд у таких випадках?

1) про затвердження мирової угоди, укладеної між сторонами;

2) про визнання позову відповідачем;

3) про затвердження угоди сторін про передачу спору на вирішення третейським судом;

4) про стягнення аліментів на утримання батьків;

5) про заборону відповідачу наблизитися до дитини, яка проживає за рішенням суду зі своєю матір'ю, на певну відстань;

6) про проведення доказів за місцем їх знаходження;

7) про забезпечення рішення суду;

8) про заборону фізичній особі відвідувати казино (гральні центри);

9) про здійснення судом роз'яснення свого рішення;

10) про допуск представника-адвоката до участі у справі.

Завдання № 14

У судовому засіданні суддя розглядав цивільну справу за позовом державного підприємства «Укроборонпром» до працівника підприємства Ташук О.Б. про стягнення матеріальної шкоди, заподіяної підприємству шляхом пошкодження з його вини токарного станка з обробки металевих виробів.

Вислухавши судові дебати і репліки, суддя о 17:30 вийшов до нарадчої кімнати, заявивши, що рішення суду буде оголошено ранком наступного дня.

У нарадчій кімнаті суддя з'ясував, що у матеріалах судової справи відсутній письмовий доказ - інвентаризаційна картка на пошкоджений токарний станок, яка підтверджує балансову вартість станка. Суддя пригадав, що в судовому засіданні сторони: представник державного підприємства «Укроборонпром» і представник відповідача адвокат Сімуліна Р., посилалася на вказану картку у процесі дослідження доказів і в судових дебатах, а тому головуючий зателефонував на підприємство та попросив керівника підприємства «Укроборонпром» - директора Труханова П.Р. доставити картку до суду ранком наступного дня.

На наступний день зранку суддя–головуючий, після того як було доставлено картку до суду, відкрив судове засідання для його продовження і знову повернувся до нарадчої кімнати. Через 20 хвилин, вийшовши із нарадчої кімнати до зали судового засідання, головуючий проголосив вступну і резолютивні частини судового рішення, у кінці зауваживши, що повний зміст рішення буде проголошено приблизно через три дні.

Запитання:

Чи були допущені помилки судом у наведеній ситуації?

Завдання № 15

До суду звернулася Оніщенко Т. з позовною вимогою до Хмільнова С. про повернення їй зошита померлого її чоловіка з неопублікованими віршами.

Суддя ухвалив рішення яким зобов'язав Хмільнова С. повернути (передати) Оніщенко Т. указанного у позові зошита. Хмільнов С. після проголошення рішення суду з'ясував відсутність у нього даного зошита.

Під час виконавчого провадження за даним рішенням суду було встановлено, що зошит померлого було знищено внаслідок повені, яка трапилася в даній місцевості кілька днів по тому.

Державний виконавець звернувся до судді, який ухвалив рішення, із заявою про роз'яснення щодо порядку та способу виконання судового рішення в такій ситуації, на що суддя постановив ухвалу, в якій роз'яснив про необхідність змінити

спосіб його виконання, а саме: стягнути з Хмильнова С. вартість зниклого та неповерненого зошита у розмірі 2 000 грн.

Оніщенко Т. вважає, що ухвала суду незаконна і наполягає на поверненні зошита померлого її чоловіка в натурі, адже зошит можна вважати, з огляду української культури та літературного надбання, є «безцінним». Також вона заявила, що з вимогою до суду про грошову компенсацією зошита вона не зверталася і такої альтернативної вимоги не пред'являла до відповідача.

Запитання:

Чи відповідають цивільному процесуальному законодавству ухвала судді і пояснення Оніщенко Т.?

Завдання № 16

Суд за позовом Кушнарьова І. до Ігнатенко Д. про стягнення з останнього 160 000 грн. за договором грошової позики, термін дії якого вже закінчився.

Після набрання рішенням суду законної сили відповідач звернувся до суду, який ухвалив рішення, з заявою, в якій просив суд відстрочити виконання даного рішення терміном на 1 календарний рік, посилаючись на тяжкий матеріальний стан.

Суддя на основі такої заяви відповідача прийняв ухвалу, де вказав: «Розстрочити виконання судового рішення суду про стягнення з Ігнатенко Д. на користь Кушнарьова І. грошової суми у розмірі 160 000 грн. на один календарний рік і стягувати з нього щомісячно на користь позивача 13 000 грн.».

Запитання:

Чи правильно вчинив суддя в даній ситуації та чи відповідають його дії цивільному процесуальному законодавству?

Спрощене позовне провадження. Заочний розгляд справи.

Завдання № 17

Директор приватного магазину «Лелека», що знаходиться за юридичною адресою: м. Київ, проспект Науки, 68

(Солом'янський р-н), який працює на основі трудового контракту укладеного із власником магазину Дорошенко Р.Л., приватним підприємцем, подав в інтересах магазину позовну заяву до суду за місцем тимчасового проживання на орендованій ними квартирі в м. Київ, вул. Саксаганського, 126-Б, кв. 74. Погорілка З.О. та Серебрякова С.О. про стягнення з них вартості нестачі товару в розмірі 16 000 грн. 00 коп., яка була виявлена під час планової ревізії відділу з реалізації спиртних напоїв.

Суддя, ознайомившись з цими матеріалами, повернув їх із роз'ясненням, що позов мусить бути заявлений окремо до Погорілка і Серебрякова за місцем їх постійного проживання, а не роботи.

Запитання та завдання :

Чи відповідають дії судді нормам цивільного процесуального законодавства?

Вирішить справу.

Завдання № 18

До загального місцевого суду надійшла позовна заява від об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ) «Старий Подол» до жителя квартири № 98 Глущенко О.Д. з вимогою про стягнення заборгованості за надання комунальних послуг у період з червня по липень 2021 року за користування паркомісцем № 35, розташованим у цокольному (напівпідвальному) рівні будинку, а саме: освітлення – 1245 грн. 00 коп.; опалення приміщення в якому розташовано паркомісце, 2500 грн. 00 коп.; оплата послуг охоронця-сторожа парковки - 24 000. 10 серпня 2021 року позовну заяву прийнято судом до розгляду та відкрито провадження у справі. 14 серпня 2021 року суддя постановив ухвалу про відкриття провадження у справі і про розгляд даної справи у порядку спрощеного позовного провадження.

У позові було зазначено, що відповідач Глущенко О.Д. є власником паркомісця № 35 у житловому будинку, де він сам і проживає. Відповідач оплату за парко місце не здійснює, тому за ним утворилась заборгованість у період з червня 2021 року по серпень 2021 року в розмірі 27745грн. Відповідач неодноразово

письмово попереджався про необхідність сплатити заборгованість за комунальні послуги.

Представник-адвокат позивача ОСББ просить суд:

- стягнути вказану суму заборгованості з відповідача;

- витрати на правову допомогу адвоката у розмірі 3500 грн.;

- судовий збір.

Оцініть ситуацію і прокоментуйте можливі варіанти її вирішення судом.

Завдання № 19

До місцевого загального суду звернулася Кондратенко Л.С. з позовом до свого колишнього чоловіка Кондратенка П.В. про стягнення коштів на утримання (аліментів) повнолітньої їх спільної дитини Кондратенко Ю.П. на весь період навчання. Позовні вимоги вмотивовані тим, що позивач є рідною донькою відповідача. Після розірвання шлюбу в судовому порядку дочка Кондратенко Ю.П. залишилася проживати зі своєю матір'ю, а з батька Кондратенка П.В. були присуджені щомісячні аліменти на її утримання до досягнення нею повноліття.

25 серпня 2021 року наказом по університету N Кондратенко Ю.П. була зарахована студенткою першого курсу для здобуття освітнього рівня «Бакалавр». На даний момент вона проживає у студентському гуртожитку університету N і продовжує навчання на денній формі. Навчання здійснюється на контрактній (оплатній) основі. Позивач не має необхідних засобів для існування, а отже, потребує додаткової матеріальної підтримки, що стало підставою для звернення до суду.

Ухвалою суду було відкрито позовне провадження і про розгляд справи у порядку спрощеного провадження без виклику відповідача Кондратенка П.В. і повнолітньої донки Кондратенко Ю.П. Окрім того, відповідачу було встановлено десятиденний строк з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі для подання відзиву на позовну заяву.

Згідно поштовим повідомленням, відповідач отримав копії ухвали та позовної заяви з додатками, проте у встановлений судом строк відзив на позовну заяву не подав.

Суд вважає за можливе розглянути дану справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними матеріалами.

Запитання та завдання:

Чи були допущенні недотримання або порушення норм ЦПК?

Оцініть ситуацію і вирішіть справу.

Завдання № 20

До місцевого загального районного суду звернувся орган опіки і піклування виконкому районної ради з позовною заявою про позбавлення подружжя Ісламгулових (Юсупа і Роксолани) батьківських прав з підстав жорстокого поведіння зі своїм сином Муратом (6 років), а саме з таких підстав:

- заставляють тривалий час стояти на колінах в одному з кутів квартири

за те, що погано навчається в початковій школі;

- не пускають у внутрішній двір на прогулянку або погратися із своїми друзями-однолітками;

- іноді не пускають до школи на заняття;

- примушують збирати у прилеглих дворах пусті пляшки і приносити їх додому;

- забороняють займатися спортом і ходити у шкільний молодіжний гурток з авіамоделізму;

- не виділяють кошти на особисті потреби;

- на вихідні дні забороняють виходити на вулицю і заставляють постійно читати ісламську релігійну книгу Коран;

- забороняють ходити до своїх друзів-однолітків у гості;

- за порушення зазначених заборон здійснюють фізичне побиття.

Дружина Ісламгулова і мати Мурата не втручається, як вона називає, у процес батьківського виховання сина і не перешкоджає цьому.

Органи опіки і піклування вважають, що такі дії шкідливо впливають на дитячу психіку і не сприяють фізичному та

розумовому розвитку дитини, а отже, просять суд позбавити Ісламгулова Юсупа та Ісламгулову Роксолану батьківських прав.

Представник органів опіки і піклування у позовній заяві просив суд розглянути справу у спрощеному позовному порядку, мотивуючи необхідністю її швидкого вирішення і соціальною значимістю справи – необхідністю судового захисту прав та інтересів малолітнього Мурата.

Суд ухвалою про відкриття провадження у справі вказав, що справа буде розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження.

Запитання та завдання:

Чи правильно поступив суд в даній ситуації?

Прокоментуйте дії органів опіки і піклування на їх відповідність нормам ЦПК.

Завдання № 21

До районного суду з позовною вимогою звернулася Височанська Л. про захист честі, гідності та ділової репутації до місцевого телеканалу «Мозаїка» і до головного режисера телеканалу Мудрієвської Н.

У позовній заяві позивачка зазначила, що вона працює на відповідальній роботі в секретаріаті обласної адміністрації. 10 серпня поточного року місцевим телеканалом «Мозаїка» транслювалася передача під назвою «Трудові будні», яку вела телеведуча Мазурко Тетяна. У її розповідях ішлося про мою діяльність, яку критикували з позиції ігнорування мною інтересів нашого територіального регіону і недокладання необхідних зусиль для його розвитку. З екранів лунали негативна характеристика моєї особистості, моїх ділових якостей. Усе це негативно вплинуло на мій діловий авторитет і на відносини з моїми співробітниками.

У позовній заяві позивач Височанська Л., виходячи із суспільної значимості даної справи, її резонансний характер, просила її розглянути у спрощеному позовному порядку.

Суддя в підготовчому провадженні запропонував позивачу подати письмове клопотання про проведення розгляду справи в

порядку спрощеного провадження, в якій пояснити у чому полягає важливість для неї такого порядку розгляду справи.

Завдання:

Прокоментуйте дії суду на їх відповідність нормам ЦПК.

Вирішіть справу.

Тема 14. Наказне провадження

Завдання № 1

Чи можлива видача судового наказу за такими вимогами?

а) про стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги;

б) про стягнення заробітної плати за надурочні роботи і квартальної премії;

в) про стягнення грошового боргу у розмірі 10000 грн., підтверджених розпискою;

г) про виселення піднаймачів з житлового приміщення внаслідок закінчення строку договору найму житлового приміщення;

д) про стягнення аліментів на утримання непрацездатних батьків;

ж) про повернення майна з чужого незаконного володіння, право власності на яке підтверджено рішенням суду.

Завдання № 2

Пасечник Олена звернулася до суду із заявою про стягнення з Пасечника Миколи аліментів на двох дітей: Андрія – 10 років, Надії – 5 років. Від Пасечника М. у суд надійшла заява, в якій він зазначив, що погоджується сплачувати аліменти на утримання лише Андрія, а на дочку ні, тому що два місяці тому дізнався, що не є її батьком.

Запитання:

Як повинен поступити суд у даній ситуації?

Завдання № 3

Складіть судовий наказ за вимогою про стягнення 15 000 грн. нарахованої, але не виплаченої Сидоренко Івану Петровичу заробітної плати за червень – серпень поточного року підприємством «Промторг».

Запитання:

Які необхідні додаткові умови ?

Завдання № 4

05 серпня 2021 р. Солом'янським районним судом м. Київ видано судовий наказ у справі за заявою Комунального підприємства Київської міської ради «Київміськтепломережа» про видачу судового наказу про стягнення з Добролюбової Наталії Іллівни заборгованості за послуги опалення та гарячого водопостачання в сумі 2793,21 грн. Добролюбова Н. І. про розгляд справи не знала, оскільки з 05 липня по 15 жовтня 2021 року перебувала тимчасово у м. Львові.

Повернувшись додому, Добролюбова Н. І. дізналась про виконання відповідного судового наказу ВДВС Київського районного управління юстиції у місті Донецьку та вирішила його оскаржити з таких підстав:

- вона не є основним квартиронаймачем квартири;
- основним квартиронаймачем і співвласником квартири є її брат Добролюбов Максим Ілліч;
- вона має статус біженця.

Завдання:

Складіть заяву Добролюбової Н. І. про скасування судового наказу (не забудьте вказати про поважні причини пропуску строку на оскарження судового наказу та клопотати про його поновлення).

Завдання № 5

На розгляд суду надійшла заява К-го управління водопровідно-каналізаційного господарства «К-л» до Лунного

Остапа Григоровича про видачу судового наказу про стягнення боргу за надані послуги водопостачання та водовідведення.

Суддя, якому надійшла справа у порядку розподілу ЄСІТС, при її вивченні та дослідженні матеріали судової справи з'ясував, що потрібно у порядку частини 4, ст. 88 та ст. 116 ЦПК України звернутися до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання фізичної особи щодо надання інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання фізичної особи - боржника Лунного Остапа Григоровича.

За відомостями адресно-довідкового підрозділу УДМС України у В-й області, громадянин Лунний Остап Григорович знятий з реєстрації 08 вересня 2020 року у зв'язку зі смертю.

Запитання:

Чи допускають дані правовідносини правонаступництво?

Яке процесуальне рішення має ухвалити суд за результатами розгляду заяви К-го управління водопровідно-каналізаційного господарства «К-водоканал» до Лунного Остапа Григоровича про видачу судового наказу про стягнення боргу за надані послуги водопостачання та водовідведення?

Тема 15. Окреме провадження

Завдання № 1

До місцевого районного суду звернулася громадянка Кушнір Л.М. із заявою про визнання обмежено дієздатним її сина Кушнір А.Т. (19 років) посилаючись на те, що він страждає слабоумством у тяжкій формі, а тому не може розуміти значення своїх дій і керувати ними.

На виконання вимог ст.298 і ст. 105 ЦПК суд призначив судово-психіатричну експертизу. В ухвалі про призначення експертизи на вирішення експерта суд поставив такі питання:

- 1) чи хворіє громадянин Кушнір А.Т. на психічну хворобу і яку саме;
- 2) чи розуміє він значення своїх дій та чи може керувати ними;

3) чи може бути громадянин Кушнір А.Т., обмежений у дієздатності внаслідок психічної хвороби.

Після дослідження висновку експерта суд поклав його в основу свого рішення, яким визнав громадянина Кушнір А.Т. обмежено дієздатним унаслідок слабоумства.

Також суд задовольнив клопотання Кушнір Л.М. про призначення її опікуном над Кушнір А.Т.

Запитання:

Чи були допущені помилки у даній справі?

Хто із осіб вправі звернутися до суду з вимогою про визнання фізичної особи недієздатною?

Яке коло осіб, повинно взяти участь у даній справі?

Як відбувається звільнення опікуна та піклувальника у цивільному процесі від своїх повноважень?

Завдання № 2

Федоренко І. звернулася до суду із заявою про визнання її чоловіка Федоренко М. обмежено дієздатним на тій підставі, що він систематично пиячить (уживає спиртні напі) і не приносить в сім'ю заробітну плату взагалі.

У судовому засіданні інспектор відділу соціального захисту, залучений як представник органу опіки і піклування, зробив висновок: «Заяву Федоренко І. потрібно задовольнити тому, що заробітна плата дружини невелика, у сім'ї двоє неповнолітніх дітей 14,5 і 17 років, поведінка чоловіка спричиняє тяжке матеріальне становище у сім'ї».

Федоренко М. у судове засідання не з'явився, проте повістку в суд отримав.

Суд визнав Федоренко М. обмежено дієздатним.

Запитання та завдання:

Визначте учасників справи.

Прокоментуйте наведені підстави для звернення до суду і вимогу Федоренко І.

Проаналізуйте процесуальний порядок розгляду судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи.

Визначте склад осіб, який буде брати участь у справі.

Уточніть склад суду у справах, що стосуються визначення дієздатності фізичних осіб.

Чи правильно вирішив справу суд?

Завдання № 3

До місцевого районного суду звернувся Волосенко Л.К. із заявою про визнання недієздатними його матір - Волосенко О. А., та її рідну сестру - Дашкову Ю.В.

Волосенко Л.К. у заяві до суду вказав, що його мати і рідна тітка страждають психічним розладом у наслідок соматичних (не психічних) захворювань у зв'язку з віком, адже його матері Волосенко О. А. вже 76 років, а її сестрі Дашковій Ю.В. – 79 років. З даних причин вони не у змозі розуміти значення своїх дій, наприклад: постійні марення, незрозумілі розмови, втрата орієнтації на місцевості, внаслідок чого вони не можуть знайти дорогу додому, не пам'ятають, куди сховали гроші отримані, як пенсійні виплатт, не пам'ятають мене як сина та племінника, іноді уявляють себе посланниками вищих сил на землі та, у зв'язку з чим періодично знаходяться у місцевій психіатричній лікарні та в обласному психіатричному диспансері.

Визнання матір Волосенко О. А. та її рідну сестру Дашкову Ю.В. необхідне для оформлення опікунства з метою отримання їхньої пенсії. Волосенко Л.К. в заяві просив суд призначити судово-психіатричну експертизу стосовно Волосенко О. А. і Дашкової Ю.В. за результатами якої визнати їх недієздатними та призначити його опікуном указаних осіб.

Запитання та завдання:

Надайте правову оцінку наведеної ситуації.

Чи має право Волосенко Л.К. звернутися до суду з такою вимогою і до обох осіб?

Як має викладатися за змістом заява Волосенко Л.К.?

Визначте склад учасників справи у даній ситуації.

Запропонуйте власний варіант її вирішення.

Тема 16. Перегляд судових рішень

а) апеляційне провадження

Завдання № 1

Самощенко Валентина подала апеляційну скаргу на рішення районного суду яким було задоволено позовні вимоги Марущак Світлани до Марущака Івана про стягнення аліментів на утримання їх спільної дитини Романа (8 років) народженого під час їхнього шлюбу.

Про це стало відомо Самощенко Валентині, яка отримує аліменти також від Марущака І. на їх спільну дитину Владислава (12 років), який народився від попереднього шлюбу з Марущак І.

Вона, тобто Самощенко В., вирішила оскаржити рішення суду першої інстанції, оскільки не була залучена судом до участі у справі, а задоволення позовних вимог Марущак С. впливає на розмір аліментів, які сплачує її колишній чоловік Марущак І. на Владислава, а саме їх зменшення. Також, Самощенко В. вважає, що рішення суду першої інстанції за позовом Марущак С. до Марущака І. порушує її право на отримання аліментів у більшому розмірі на утримання сина Владислава і це, на переконання й обґрунтування її представника адвоката, викладенні в апеляційній скарзі, поданій до суду, який ухвалив таке рішення, є порушенням норм процесуального права, пов'язаних із незалученням її Самощенко В. до участі в судовій справі між Марущак С. і Марущак І.

Запитання та завдання:

Проаналізуйте ситуацію з огляду на відповідність дій суду першої інстанції та учасників справи положенням цивільного процесуального законодавства. Чи наявні підстави у поданні апеляційної скарги?

Завдання № 2

Сахно М. за допомогою адвоката, в апеляційній скарзі вказала, що суд першої інстанції ухвалив рішення з грубим

порушенням норм цивільного процесуального закону: він, Сахно М. та його адвокат, не були належно повідомлені, як відповідач та його представник, про день і час судового засідання, а отже, справа була розглянута і вирішена судом без їх особистої присутності у судовому засіданні.

Рішення ухвалено судом першої інстанції на користь позивача у повному обсязі та на доказах, поданих до суду лише позивачем. У судовому рішенні зазначено, що відповідач Сахно М. подав до суду клопотання про неможливість його участі у справі, яка буде розглядатися в режимі відеоконференції, унаслідок відсутності у нього та його адвоката технічної можливості приєднатися до судового засідання і взяти у ньому участь особисто.

Запитання та завдання:

Чи є право на апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції у Сахно М. та його адвоката?

Визначте наявність правових підстав на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції.

Вирішіть практичну ситуацію.

Завдання № 3

Пухаренко Г. звернувся до районного суду із заявою в порядку окремого провадження про поновлення його в дієздатності. Суд відмовив у задоволенні заявної вимоги Пухаренко Г. на тій підставі, що до суду звернутися повинен його законний представник – опікун, який має скористатися послугами адвоката.

Пухаренко Г. вирішив оскаржити рішення суду першої інстанції, вважаючи, що таким рішенням порушується його конституційне право на судовий захист, а саме: право на звернення до суду із заявою про поновлення його в дієздатності, адже після визнання його недієздатним пройшов календарний рік і він почуває себе дуже добре, будь-яких психічних відхилень у його здоров'ї не проявляється, а згодом він має намір одружитися і вже зі своєю обраницею готові подати до органів РАЦСу відповідну заяву.

Проти таких намірів опікун Пухаренко Г. не заперечував, про що неодноразово проголошував у присутності спільних знайомих Дуболазова М. і Григор'єва О.

Завдання:

Проаналізуйте та прокоментуйте наведену ситуацію і надайте відповідь стосовно її вирішення відповідно до чинного законодавства.

Завдання № 4

Районний загальний суд розглянув позовні вимоги Мальцева П. до юридичної особи про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом. Позовні вимоги було задоволено частково, а в частині вимог - відмовлено.

Мальцев П. вирішив через свого адвоката оскаржити рішення суду в апеляційному порядку стосовно тієї частини позовних вимог, у якій йому відмовлено в задоволенні.

Суд апеляційної інстанції відмовив у відкритті апеляційного провадження з підстави: таке рішення суду першої інстанції підлягає оскарженню у повному обсязі.

Завдання:

Проаналізуйте ситуацію з огляду на відповідність дій суду першої інстанції та Мальцева П. та його представника положенням цивільного процесуального законодавства.

Завдання № 5

Позивач Височанська М.М. звернулася до Голосіївського районного суду м. Києва з позовом до ПАТ «Київенерго», з якого просила стягнути на її користь завдану матеріальну шкоду в розмірі 21 567 грн., моральну шкоду в розмірі 16 000 грн., а також судові витрати у розмірі 640 грн., судовий збір за подання позовної заяви та 1400 грн. - витрати за проведення експертизи.

На обґрунтування заявлених вимог Височанська М.М. посилається на те, що вона є власницею двокімнатної квартири, яка знаходиться на 5 поверсі п'ятиповерхового будинку за адресою м. Київ, вул. Васильківська 16, кв. 67.

18 січня 2021 року сталося залиття її квартири з горища будинку. Згідно з актом від 18 січня 2021 року, причиною залиття стало некоректне під'єднання системи центрального опалення, роботи з яких виконувало ПАТ АК «Київенерго». Оскільки відповідач добровільно не відшкодує завдані збитки позивач змушена була звернутись із даним позовом до суду.

Рішенням Голосіївського районного суду м. Києва від 24 травня 2021 року позов Височанської М.М. до ПАТ «Київенерго», третя особа - КП «Керуюча компанія з обслуговування житлового фонду Голосіївського району м. Києва», відшкодування шкоди - задоволено частково. Стягнуто з ПАТ «Київенерго» на користь позивача Височанської М.М. - 21 567 грн. відшкодування матеріальної шкоди, 5 000 грн. відшкодування моральної шкоди, 1 400 грн. витрат на проведення експертизи та 640 грн. відшкодування судового збору. У задоволенні решти позовних вимог - відмовлено.

У судовому рішенні також указано про стягнення з ПАТ «Київенерго» на користь держави судовий збір у розмірі 640 грн.

Не погоджуючись із таким рішенням суду прокурор міста Києва Діденко В.К. інтересах ПАТ «Київенерго» подав апеляційну скаргу, в якій просив скасувати рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 24 травня 2021 року та ухвалити нове про відмову у задоволенні вимог позивача у повному обсязі.

Запитання та завданняє:

Чи є підстави і повноваження у Височанської М. М. на подання апеляційної скарги?

Яке рішення має прийняти апеляційний суд?

Вирішить справу.

б) касаційне провадження

Завдання № 1

Кириленко Н. подала позов до Шледюк Е. про виселення з будинку, який належить їй на праві приватної власності (придбаного у порядку спадкування), посилаючись на необхідність особистого проживання в ньому одноособово.

Справа судами розглядалася неодноразово. Рішенням судової колегії у цивільних справах апеляційного суду позов задоволено у повному обсязі.

У касаційній скарзі відповідач просила скасувати це рішення і закрити провадження у справі, посилаючись на те, що вона позов визнала повністю, тому не має необхідності ухвалювати рішення і стягувати з неї на користь Кириленко Н. судові витрати.

Запитання:

Яке рішення повинна ухвалити суд апеляційної інстанції?

Чи підлягає звільненню Шледюк Е. від сплати судових витрат?

Завдання № 2

Сидорова звернулась до суду з позовом до ВПП «Сучасні меблі» про відшкодування шкоди, заподіяною смертю годувальника унаслідок нещасного випадку під час виконання трудових обов'язків.

Представник ВПП «Сучасні меблі» юрисконсульт Гаркавенко Б. беручи участь у суді на підставі витягу із наказу указанного підприємства про прийняття його на роботу на посаду юрисконсульта на 0,25 ставки, заперечував позовну вимогу з тих підстав, що нещасний випадок відбувся з вини працівника, коли він знаходився у нетверезому стані.

Суд у задоволенні позову відмовив. Апеляційний суд, розглядаючи апеляційну скаргу, залишив рішення суду першої інстанції без змін.

Касаційний суд при розгляді касаційної скарги скасував ухвалу апеляційного суду і постанову суду першої інстанції та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції. При цьому касаційний суд надіслав до суду першої інстанції проект рішення, яке повинно бути ухвалено у справі при повторному розгляді.

Запитання та завдання:

Чи законні дії касаційного суду?

Охарактеризуйте дії суду з відповідністю їх основним засадам цивільного судочинства.

Назвіть повноваження суду касаційної інстанції.

Завдання № 3

Сорокін Г. звернувся з касаційною скаргою на рішення апеляційного суду після спливу одного місяця, відтоді як було ухвалено таку постанову. При цьому він подав заяву про поновлення строку на касаційне оскарження та надав довідку про хворобу, яка підтверджувала поважність причини пропуску строку на оскарження.

Однак Сорокіну Г. було відмовлено у прийнятті касаційної скарги до розгляду з причини пропуску строку на касаційне оскарження, а медична довідка про хворобу не містила вказівку про необхідність амбулаторного (стаціонарного) лікування Сорокіна Г., не було зазначено і про терміни лікування (медичної ізоляції).

Запитання та завдання:

- 1. Чи законна відмова суду у прийнятті скарги до розгляду?*
- 2. У якому порядку має вирішуватись питання про прийняття скарги до розгляду?*
- 3. Зазначте та прокоментуйте форму та зміст касаційної скарги.*

Завдання № 4

Чернов подав касаційну скаргу на рішення та ухвалу апеляційного суду у справі про поновлення на роботі. У скарзі він не вказав повне найменування відповідача, не навів в обґрунтуванні назви закону, з порушенням якого було ухвалені рішення й ухвала, не додав до скарги документів, які навів у переліку додатків, не додав копії касаційної скарги відповідно до кількості учасників судової справи.

Запитання:

- 1. Як, на Вашу думку, буде вирішуватись питання про прийняття даної скарги до розгляду?*
- 2. Якими правами наділяється особа-касант з приводу поданої нею касаційної скарги?*
- 3. Перелічіть і прокоментуйте підстави відмови у відкритті касаційного провадження.*

в) перегляд судових рішень за нововиявленими або винятковими обставинами

Завдання № 1

Рішенням районного суду з Колосникова були присуджені аліменти на користь його колишньої дружини Божко, а саме на їх сина Валерія до досягнення повноліття останнім.

Через деякий час у судовому порядку було визнано недійсним запис про батьківство у свідоцтві про народження Валерія. На цій підставі органи опіки та піклування звернулися до суду з позовом про звільнення від сплати аліментів Колосникова. Суддя відмовив у прийнятті позову, посилаючись на те, що органам опіки та піклування необхідно було звернутись із заявою про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, але вони такого права вже не мають, оскільки від дня ухвалення рішення пройшло більше трьох місяців.

Завдання:

- 1. Дайте оцінку дій суду з позиції цивільного процесуального законодавства і правової доктрини.*
- 2. Вирішіть ситуацію з власної позиції з її аргументацію з посиланням на судову практику.*

Завдання № 2

Після смерті Арбузова поміж його синами та дочками виник спір про право на спадщину. За позовом синів районний суд визнав за кожним із дітей право на 1/25 частину спадщини. Після набрання рішенням законної сили старша дочка Петрова отримала із нотаріальної контори повідомлення про те, що за заповітом батька вона є єдиною спадкоємицею. Тому рішення суду було переглянуто у зв'язку, з нововиявленими обставинами.

Запитання та завдання:

- 1. Чи були підстави для перегляду рішення у даному випадку?*
- 2. Прокоментуйте ситуацію і запропонуйте власне її вирішення.*

Завдання № 3

Рішенням суду визначений такий порядок користування земельною ділянкою: 13 сотих закріплено за Ізраловичем А.К., 15 сотих – за Хачатрян В.С. спільно з Ізраловичем Г.А.

Із набранням рішення законної сили Хачатрян В.С. звернулася до суду про перегляд судового рішення, посилаючись на те, що суд при визначенні порядку користування земельною ділянкою виходив з того, що вона складається з 28 сотих, тоді як сільська Рада. На її клопотання, після розгляду справи в суді зменшила ділянку на 3 сотих – як незручних для користування.

Запитання та завдання:

1. Яку відповідь належить дати суду на заяву Хачатрян В.С.?

2. Прокоментуйте ситуацію і запропонуйте власне її вирішення.

Завдання № 4

При розгляді справи про поновлення на роботі Березного, звільненого за прогул без поважних причин, свідки Гюрін і Лукіна дали показання в судовому засіданні про те, що невихід на роботу Березного протягом 3-х днів зумовлений тим, що він рятував муніципальне майно від пожежі і отримав незначні ушкодження здоров'я, йому була надана медична допомога і видано листок непрацездатності на 3 дні.

Враховуючи ці обставини, суд поновив на роботі Березного, постановив окрему ухвалу на незаконні дії керівництва автопідприємства, де працював позивач.

Через деякий час профспілка одержала заяву від своїх працівників про те, що Березний одержав ушкодження здоров'я не при рятуванні муніципального майна, а під час учинення ним хуліганських дій на території автопідприємства. Тюрін і Лукіна знали про це, але остання використала своє службове становище фельдшера, допомогла Березному незаконно одержати листок непрацездатності.

Запитання:

1. Перевірте як ці факти були підтверджені.

2. Чи є підстави для перегляду рішення за нововиявленими обставинами?

Завдання № 5

Квартирний відділ видав на одну і ту ж квартиру два ордери Сидоренко і Коломійченку, який перший зайняв квартиру. Сидоренко звернувся до суду з позовом про визнання за ним права на житлоплощу і виселення Коломійченка, оскільки ордер йому видано на 4 дні раніше. Суд взяв до уваги, що сторони перебували на черзі і, за поясненням представника заводу, обидва підлягають забезпеченню житлом, відмовив Сидоренку в позові. Пізніше було встановлено, що Коломійченку належить будинок на праві особистої власності в приміському районі міста, сполученому електричкою, у зв'язку з чим держадміністрація району скасувала своє рішення про видачу Коломійченку ордера на житлоплощу в будинку заводу.

Запитання:

1. Чи має право Сидоренко з цих підстав подати заяву про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами?
2. Який процесуальний порядок такого перегляду?

Тема 17. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах і рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень

Завдання № 1

Розглянувши у відкритому судовому засіданні, в місті Біла Церква, в залі суду №5 цивільну справу за позовом Мафтуляка О. М. до Білоцерківського районного територіального центру надання соціальних послуг про поновлення на роботі та стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу, суд ухвалив:

- позов задовольнити частково: - Скасувати Наказ №69 к від 01.11.2018 року про звільнення з роботи Мафтуляка О. М.;

- Поновити Мафтуляка О. М. на посаді водія Білоцерківського районного територіального центру надання соціальних послуг;

- Стягнути з Білоцерківського районного територіального центру надання соціальних послуг на користь Мафтуляка О. М. середній заробіток за час вимушеного прогулу в сумі 14005 грн. 12 коп.;

- У решті позову відмовити;

- Рішення суду в частині поновлення на роботі Мафтуляка О. М. підлягає до негайного виконання;

- Стягнути з Білоцерківського районного територіального центру надання соціальних послуг у дохід держави судовий збір у сумі 1921 грн.

Запитання:

1. Чи правомірне рішення ухвалив суд, допустивши негайне поновлення на роботі Мафтуляка О. М., якщо Білоцерківський районний територіальний центр надання соціальних послуг має намір оскаржити це рішення в апеляційному порядку?

2. Що означає «негайне виконання судових рішень»?

3. У яких випадках суд може допустити негайне виконання судових рішень?

4. Як звернути судові рішення до виконання?

5. Який порядок формування виконавчого листа?

Завдання № 2

02.07.2020 року державний виконавець звернувся до суду із поданням, у якому просить суд тимчасово обмежити у праві виїзду за кордон без вилучення паспортного документа – Кузьменко О.О. Вимоги обґрунтував тим, що 09.02.2020 року прийнято постанову про відкриття виконавчого провадження та забов'язано боржника подати декларацію про доходи та майно, яке йому належить на праві власності, а також попереджено Кузьменко О.О. про відповідальність за неподання такої декларації або внесення до неї завідомо неправдивих відомостей.

Державний виконавець зазначив, що рішення боржником не виконано, декларацію не надано, будь-яких дій, спрямованих на його виконання, не здійснено.

Під час виконання судового рішення державним виконавцем встановлено наявність майна, а саме: двох автомобілів, які оголошено у розшук. За боржником зареєстровано домоволодіння, розташоване за адресою: місто Іллічівськ Одеської області, вул. Чорноморська, 27.

Під час виходу державним виконавцем за вищезазначеною адресою не виявлено боржника та належного йому майна. Згідно з відповіддю Державної фіскальної служби № 1111 від 12.02.2020 року, боржник є засновником та отримує дохід у ТОВ «Інтер карат», однак борг не сплачує.

Посилаючись на те, що боржником рішення суду не виконано, боржник ухиляється від його виконання, не вживає заходів для його виконання за рахунок майна і доходів, державний виконавець просив суд тимчасово обмежити у праві виїзду за кордон без вилучення паспорта для виїзду за кордон боржника Кузьменка О.О. до виконання зобов'язань, покладених на нього згідно з виконавчим листом від 22.01.2020 року виданий Іллічівським районним судом Одеської області. Судом також утановлено, що матеріали справи не містять доказів на підтвердження отримання боржником постанови про відкриття виконавчого провадження, а є лише посилання на список рекомендованих листів № 18, які надсилалися Кузьменку О.О., проте не були ним отримані.

Запитання:

1. Що розуміється під поняттям «ухилення від виконання зобов'язань, покладених на боржника рішенням»? Якими діями (бездіяльністю) це можна підтвердити?

2. Яким критеріям має відповідати тимчасове обмеження у праві виїзду за кордон за ухилення від виконання зобов'язань?

3. Яким Законом України регулюється порядок виконання судових рішень?

4. Яке рішення має прийняти суд у цій справі?

Завдання № 3

Судами допущене негайне виконання таких рішень:

- про поновлення на роботі та сплату заробітної плати за пів року;
- про визнання права власності на автомобіль та усунення перешкод у користуванні ним;
- про встановлення факту постійного проживання на території України з 2020 року по теперішній час;
- про відібрання дитини.

Запитання:

У яких випадках суд допускає негайне виконання рішень?

Чи правильні такі дії суддів?

У яких випадках допускається негайне виконання судових рішень?

За якими правилами здійснюється негайне виконання судових рішень?

Тема 18. Відновлення втраченого судового провадження

Завдання № 1

17 травня 2001 р. Шевченківським районним судом м. Чернівці було ухвалено рішення у цивільній справі № 2-1165/2001 р. за позовом Іванова І. М. до Петрова І. О. про стягнення боргу за договором позики.

На рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 17.05.2001 представником відповідача Петрова І. О. 10.10.2013 подано апеляційну скаргу, у зв'язку з чим матеріали справи направлено до апеляційного суду Чернівецької області.

Ухвалою апеляційного суду Чернівецької області від 22.10.2013 справу повернуто до Шевченківського районного суду м. Чернівці для належного оформлення, тобто вирішення питання про відновлення втраченого судового провадження у порядку, встановленому цивільним процесуальним законом.

Представник-адвокат позивача у судовому засіданні не заперечував проти відновлення втраченого провадження у справі.

Представник-адвокат відповідача у судовому засіданні вважав за необхідне відновити втрачене судове провадження.

Судом встановлено, що 17 травня 2001 р. Ленінським районним судом м. Чернівці (нині — Шевченківський районний

суд м. Чернівці) ухвалено рішення у цивільній справі № 2-1165/2001 р. за позовом Іванова І. М. до Петрова І. О. про стягнення боргу за договором позики.

На підставі Наказу про затвердження переліку судових справ, що утворюються у діяльності суду із зазначенням строків зберігання документів від 11.02.2010 №22 справа за №2-1165/2001 р. за позовом Іванова І. М. до Петрова І. О. про стягнення боргу за договором позики у 2010 р. знищена як така, що не підлягає зберіганню.

10.10.2013 на це рішення представником відповідача подано апеляційну скаргу, яку направлено до апеляційного суду Чернівецької області.

Позивачем на запит суду частково надіслано деякі документи зі справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 489 ЦПК України, втрачене судове провадження у цивільній справі, може бути відновлене за заявою учасника (цивільної) справи, або за ініціативою суду.

За таких обставин суд вважає за потрібне з власної ініціативи вжити необхідні, передбачені законом процесуальні заходи, спрямовані на відновлення втраченого провадження у зазначеній справі.

Ураховуючи те, що ніхто зі сторін у вказаній справі до суду із заявою про відновлення втраченого провадження не звертався, проте на рішення, ухвалене у цій цивільній справі, є не дорозглянута апеляційна скарга, суд вважає за необхідне частково відновити втрачене судове провадження з метою забезпечення реалізації заінтересованими сторонами свого права на апеляційне оскарження рішення суду.

Завдання:

Проаналізуйте умови задачі. Чи правильно діяв суд?

Проаналізуйте таке судове рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці у справі 727/9616/ 13-ц

Тема 19. Визнання та виконання рішень іноземних судів.

Судові доручення про надання правової допомоги

Завдання № 1

Під час своєї відпустки Кротенко М. поплив на пасажирському туристичному теплоході «Sea surface», що належав Болгарії (порт приписки Варна), як пасажир-туриста за маршрутом MSC «Word Europa».

У ніч на 16 липня 2018 р. унаслідок зіткнення уночі із сухогрузом «Silver star» теплохід затонув. Серед урятованих пасажирів «Sea surface» Кротенко М. не виявилося, вдома він досі не з'явився.

Дружина Кротенка М. має намір звернутися до районного суду із заявою про встановлення факту смерті чоловіка, бо її дітям повинна бути призначена пенсія в разі втрати годувальника.

Суд розглянув заяву і відмовив у її прийнятті, порадивши дружині Кротенка М. звернутися до суду держави, на території юрисдикції якої загинув її чоловік, а потім з копією іноземного суду звернутися про його виконання до державної або приватної виконавчої служби із заявою про його виконання.

Запитання та завдання:

- 1. Чи правильні рішення і рекомендації суду?*
- 2. Куди повинна подаватися заява у справі про встановлення факту загибелі Кротенка М., як факту, що має юридичне значення.*
- 3. Запропонуйте можливий варіант вирішення справи у даній справі.*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1 Загальна частина цивільного процесуального права

Тема 1.

Поняття цивільного процесуального права як галузі

Опрацювання даної теми розпочніть зі з'ясування змісту поняття цивільного процесуального права, яке розглядають як сукупність (система) правових норм (цивільних процесуальних), розташованих у певній системі, які регулюють суспільні відносини між судом і учасниками судового процесу в сфері здійснення судочинства в цивільних справах шляхом розгляду і вирішення цивільних справ у суді першої інстанції, а також у порядку перегляду судових рішень у вищестоящих судових інстанціях, перегляду рішень третейських судів і видачі виконавчих листів на примусове виконання їх рішень, відносини, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах, визнанням і виконанням рішень іноземних судів на території України.

Далі зосередьтеся на тому, що основу цивільного процесуального права складає судовий захист, який включає два аспекти: 1) судовий захист здійснюється органом державної влади – судом, діяльність якого пов'язується із застосуванням в особливій процесуальній формі норм матеріального та процесуального права до спірних матеріальних правовідносин; 2) судовий захист – це діяльність безпосередньо заінтересованих у захисті осіб, здійснювана в суді за допомогою процесуальних засобів, передбачених законом (цивільним процесуальним кодексом), що реалізуються у процесуальних правовідносинах учасників процесу із судом. Зверніть увагу, що процесуальний порядок провадження в цивільних справах охоплюється таким поняттям як «цивільне судочинство».

Зверніть свою увагу на особливості цивільного процесуального права, зокрема: це самостійна галузь права зі своїм предметом і методом регулювання; регулює відносини між

судом та учасниками судового процесу під час здійснення правосуддя у цивільних справах; урегулює здійснення судами загальної юрисдикції основної функції – ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних суб'єктивних матеріальних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави і суспільства.

Тепер перейдіть до дослідження змісту поняття «предмет цивільного процесуального права», який розглядають як суспільні відносини (цивільні процесуальні), які виникають у сфері цивільного процесу при здійсненні правосуддя в цивільних справах. Для глибшого розуміння, які саме суспільні відносини повинні охоплюватися предметом цивільного процесуального права, зверніть увагу на два підходи: вузький і широкий. При вузькому розумінні предмета правового регулювання такі поняття як «цивільне процесуальне право», «цивільний процес» і «цивільне судочинство» ототожнюються. При широкому розумінні сучасні дослідники по-новому трактують його межі, включаючи сюди процесуальні норми, що регулюють діяльність усіх судів єдиної судової системи України та третейських судів у цивільних справах.

Тепер зверніть свою увагу на те, що цивільне процесуальне право як самостійна галузь права має свій метод правового регулювання, який розглядають як сукупність юридичних прийомів і засобів впливу на цивільні процесуальні відносини та на поведінку їх суб'єктів шляхом створення специфічного правового режиму у сфері здійснення правосуддя в цивільних справах. У теорії цивільного процесуального права метод правового регулювання за змістом характеризується як імперативно-диспозитивний. Імперативний метод правового регулювання закріплений у нормах цивільного процесуального права, які встановлюють: зобов'язання; заборону і примус. Диспозитивний спосіб характеризується дозволом і визначається правами суб'єктів цивільного процесу на активну поведінку в межах, установлених нормами ЦПК.

Не менш важливим для вивчення є система цивільного процесуального права. Система цивільного процесуального права складається із загальної та особливої частин. В основу поділу системи покладено структуру ЦПК України.

При співвідношенні понять: «цивільне процесуальне право», «цивільний процес» і «цивільне судочинство» необхідно зосередитись на таких підходах до вирішення цього питання: перший, і найпоширеніший - ототожнення цих категорій як синонімів; другий - наведені категорії розглядаються як окремі поняття; третій - такі поняття як «цивільний процес» і «цивільне судочинство» ототожнюються, а «цивільне процесуальне право» розглядаються в самостійному значенні.

Зосередьтеся на характеристиці цивільного процесуального права як галузі права, науки та навчальної дисципліни. Зокрема, цивільне процесуальне право визначається як система (або сукупність) цивільних процесуальних норм, які встановлюються лише державою чи міжнародними договорами України, для регулювання відносин у сфері судового захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод, інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави відповідними правовими методами правового впливу на поведінку суб'єктів цивільних процесуальних відносин. Наука цивільного процесуального права розглядається у параграфі 6 Теми 1. Предмет галузевого регулювання відрізняється від предмета науки. Цивільне процесуальне право як навчальна дисципліна становить систему знань про закономірності цивільного процесуального правового регулювання певних суспільних відносин, що виникають у зв'язку із здійсненням правосуддя в цивільних справах; воно є однією з профільюючих дисциплін юридичного циклу, обов'язковою для вивчення студентами-юристами незалежно від типу вищого навчального закладу, факультету, спеціалізації тощо.

Далі варто проаналізувати визначення та зміст поняття «цивільний процес», яке охоплює цивільне судочинство, окремі судові провадження та виконавче провадження (несудові провадження). Тому цивільне судочинство є частиною цивільного процесу в порядку якого здійснюється правосуддя в цивільних справах.

Зупиніться на характеристиці цивільного судочинства, що досліджується як врегульований нормами цивільного процесуального права процесуальний порядок розгляду і вирішення цивільних справ судами загальної юрисдикції, а також

перегляд судових рішень у порядку апеляції, касації та перегляд за нововиявленими або виключними обставинами, оскарження рішень третейських судів та оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів, відновлення втраченого судового провадження, провадження у справах за участю іноземних осіб.

При вивченні питання функцій цивільного процесуального права зверніть увагу на визначення поняття «функції» та його застосування до цивільного процесуального права. Важливість категорії «функції цивільного процесуального права» полягає у науковій і практичній значимості, а саме: 1) дає можливість визначити ту роль, яку виконує цивільне процесуальне право; 2) визначити напрямки правового регулювання поведінки суб'єктів цивільних процесуальних відносин, які виникають між судом та учасниками судового процесу з приводу здійснення правосуддя в цивільних справах

Проаналізуйте регулятивну й охоронну функції: - регулятивна функція цивільного процесуального права полягає у впливі норм цивільного процесуального права на цивільні процесуальні відносини шляхом їх нормативного закріплення, а також вплив на цивільні процесуальні відносини шляхом оформлення їх руху (динаміки); - охоронна функція у цивільному процесуальному праві забезпечує доступність правосуддя в цивільних справах з метою захисту прав та інтересів особи (фізичної, юридичної), інтересів держави.

Наступним кроком має стати характеристика функцій цивільного процесуального права, які передбачені у нормах цивільного процесуального права форми і засоби впливу на поведінку суду і учасників судового процесу з метою їх урегулювання відповідно до мети та завдань цивільного судочинства.

Звернути увагу на функції здійснення правосуддя у цивільних справах як найважливішої. Указана функція в цивільних справах передбачає справедливий, неупереджений, своєчасний розгляд справи з метою з'ясування обставин справи для ухвалення законного й обґрунтованого рішення, перегляду судових рішень.

Варто також звернути увагу на процесуальні функції учасників судового процесу, проаналізувати їх взаємозв'язок із

функціями цивільного процесуального права та цивільного судочинства. Саме зазначені функції визначають напрямки поведінки учасників судового процесу які зумовлюється кінцевою метою. Тому можна говорити і про функції конкретного учасника судового процесу. Їх функції визначають процесуальне становище, обсяг прав і обов'язків, спрямовують поведінку в цивільному процесі.

При вивченні взаємодії та співвідношенні цивільного процесуального права з іншими галузями в системі права України зверніть увагу на публічно-правову та приватноправову природу цивільного процесуального права. Цивільне процесуальне право переважно вважають публічним, оскільки воно є однією з форм здійснення правосуддя в цивільних справах, через яку проявляється судова влада. Про публічно-правову природу цивільного процесуального права свідчить також державна заінтересованість у правильному і своєчасному відправленні правосуддя, наділення суд владними повноваженнями, нормативна регламентація поведінки учасників судового процесу, обов'язковість судових актів. З іншого боку, цивільне процесуальне право містить приватноправові засади, тому що метою цивільного процесу є захист прав та інтересів у матеріальних відносинах, тобто приватні права та інтереси. Це проявляється в принципах змагальності та диспозитивності. У порядку цивільного судочинства задовольняється потреба індивіда в судовому захисті своїх прав і законних інтересів, що відповідає ознакам приватного права.

Детально розгляньте взаємозв'язок цивільного процесуального права з: 1) конституційним правом - щодо закріплення основ судової системи, принципів здійснення правосуддя, права на судовий захист; 2) нормами матеріального права (цивільного, сімейного, трудового, житлового, земельного та іншими - щодо визначення підстав звернення до суду, сторін (позивача, відповідача) у цивільному процесі та інших заінтересованих осіб (треті особи), застосування способів захисту тощо; 3) іншими процесуальними галузями (кримінальними процесуальними, господарським процесуальним, адміністративним процесуальним правом) - щодо спільності принципів, подібності окремих інститутів (доказування,

оскарження рішень); 4) кримінальним та адміністративним правом - щодо притягнення до відповідальності учасників судового процесу.

Перейшовши до питання джерел цивільного процесуального права, його вивчення розпочніть із розкриття поняття джерела (форми) права у теорії цивільного процесуального права. Дане поняття розглядається як спосіб або форма вираження державної волі українського народу, щодо яких ця воля стає правом, або як форми встановлення і виразу загальнообов'язкових або специфічних правил поведінки, прийнятих або санкціонованих правотворчими органами держави, що регулюють суспільні відносини, які складають предмет цивільного процесуального права.

Далі перейдіть до особливостей джерел цивільного процесуального права, а саме: їх різноманітність; зв'язок із правотворенням і правозастосуванням; пріоритетність і верховенство Конституції України та законів України; включення в систему ратифікованих Україною міжнародних договорів, які стосуються цивільного процесу, а також норм права інших держав, які суд може застосувати у разі, якщо це передбачено законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України; визначення судової практики як самостійного джерела цивільного процесу тощо.

Наступним проаналізуйте систему джерел цивільного процесуального права: національне законодавство України: а) Конституція України; б) цивільний процесуальний кодекс України, г) закони України; в) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; д) підзаконні акти; е) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї; норми права інших (іноземних) держав; судова практика і судовий прецедент: а) практика Європейського суду прав людини; б) рішення Конституційного суду України, в) судова практика національних загальних судів.

Також важливим для вивчення є дослідження нетрадиційних джерел ЦПП: а) правовий звичай, яку слід розуміти як життєву ситуацію, на яку посилається законодавець у нормативно-

правовому акті, дотримання та реалізація якого забезпечується можливістю застосування заходів державного примусу; б) правова доктрина - (ідеї, погляди, висновки та наукові праці відомих і авторитетних учених-юристів, на які могли б посилатися суди при вирішенні цивільної справи), а також релігійні правила (канони, догми, тексти) не відносяться до джерел цивільного процесуального права.

Додатково до вищевказаного необхідно з'ясувати особливості дії норм цивільного процесуального права у часі, просторі та за колом осіб. *Дія норм в часі визначається правилом:* провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час учинення окремих процесуальних дій, розгляду та вирішення справи; цивільний процесуальний закон зворотної сили не має, якщо він скасовує чи звужує права, належні учасникам судового процесу, чи обмежує їх використання, скасовує чи звужує права, чи обмежує їх використання. *Дія цивільних процесуальних норм у просторі визначається тим, що:* норми поширюють свою дію на всю територію України; до спірних правовідносин, що виникли, змінилися чи припинилися за межами України, але підлягають розгляду на території України, процесуальні норми застосовуються у випадках, передбачених законом України та міжнародними договорами за участю України. *Дія цивільних процесуальних норм за колом осіб* визначається їх обов'язковістю для всіх громадян України, незалежно від їх національності, статі, походження, майнового стану, посадового становища місця проживання тощо; юридичних осіб; іноземних громадян, осіб без громадянства, які знаходяться на території України; іноземних юридичних осіб, які знаходяться на території України.

Перейшовши тепер до вивчення питання науки цивільного процесуального права, найперше з'ясуйте її поняття та предмет. Наука цивільного процесуального права розглядається як: складова частина юридичних наук, предметом якої є цивільне процесуальне право, цивільне судочинство і теорія цивільного процесуального права; як система знань про норми відповідної галузі права, теорія та практика процесуального регулювання цивільного судочинства, про порядок, форми і способи

застосування цивільного процесуального права при здійсненні правосуддя у спільних справах.

Зверніть увагу, що у якості системи, названі напрями науки цивільного процесуального права можна показати у вигляді частин (блоків): поняття науки, її предмет, метод, система, соціальні функції, співвідношення із загальною теорією держави і права та іншими юридичними науками, історія науки; судова влада та правосуддя, вчення про процесуальний закон, предмет, метод, система та принципи цивільного процесуального права, вчення про суб'єкти, докази та ін.; поняття цивільного процесу, його стадії, право на судовий захист, процесуальна діяльність суду та інших учасників судового процесу тощо; цивільний процес іноземних держав; розгляд цивільних справ з іноземним елементом; значення та поняття судової практики, форми судової практики тощо.

Після цього необхідно звернути увагу на завдання та метод науки цивільного процесуального права. Так, завдання проявляються у визначенні шляхів подальшого розвитку цивільного судочинства і напрямків удосконалення інститутів цивільного процесуального права з метою підвищення їх ефективності. Методи науки цивільного процесуального права поділяються на діалектики, порівняльно-правовий, історичний, соціологічний, аналізу й узагальнення судової практики, анкетування та інші.

Тема 2

Загальні положення цивільного судочинства»

Для вивчення даної теми спочатку зверніть увагу на визначення понять «форма захисту» та «спосіб захисту» цивільних прав. Так, під способом захисту розуміють передбачені у нормах матеріального права заходи впливу на особу (фізичну чи юридичну), які попереджають можливість порушення права або інтересу, припиняють порушення суб'єктивного права, а також які спрямовані на його відновлення. Вибір того чи іншого способу захисту належить особі права, свободи чи інтерес якої порушено, невизнано чи оспорено.

Особливо зверніть свою увагу на те, що розглядаючи справу, суд повинен обов'язково з'ясувати: «1) з яких саме правовідносин виник спір (їх галузева приналежність); 2) чи обраний позивачем спосіб захисту передбачений законом або договором; 3) чи передбачений законом або договором ефективний спосіб захисту порушеного права позивачем; 4) чи є спосіб захисту, обраний позивачем, ефективним для захисту його порушеного права у спірних правовідносинах. Якщо суд дійде висновку, що обраний позивачем спосіб захисту не передбачений законом або договором та/або є неефективним для захисту порушеного права позивача, у цих правовідносинах позовні вимоги не підлягають задоволенню».

Важливим для вашої уваги є те, що вибір способу захисту повинен: призвести до необхідного й очікуваного результату; передбачати обрання належного відповідача, залучення усіх співвідповідачів; передбачати правильне обрання судової юрисдикції: цивільної; господарської; адміністративної.

Тепер зосередьтеся на розмежуванні понять «спосіб захисту» та «форма захисту». Під формою захисту суб'єктивного права розуміють визначений порядок діяльності уповноважених державою органів, який пов'язаний із здійсненням захисту прав, свобод та інтересів суб'єкта (учасника) правових відносин, шляхом встановлення і дослідження обставин справи, реалізацією функції, пов'язаної з правозастосуванням, визначенням способу захисту, ухваленням відповідного рішення у справі та здійсненням контролю за його виконанням.

Після вивчення визначення, зверніть увагу на існуючі різноманітні форми захисту, яких об'єднує спільна мета: забезпечення стабільності та одноманітності в поведінці учасників суспільних відносин та наявності цивілізованих способів розв'язання конфліктних ситуацій на основі норм діючого права. Така різноманітність пояснюється кількома обставинами: змістом і галузевою належністю суб'єктивного права, свободи чи законного інтересу, які потребують захисту; наявністю (відсутністю) спірних відносин між суб'єктами таких відносин; суб'єктний склад спірних матеріальних правовідносин; оперативність захисту та інші фактори.

Проаналізуйте класифікацію форм захисту цивільних прав - поділ на юрисдикційну та неюрисдикційну, формальну і неформальну, судову, громадську, адміністративну тощо. Особливу увагу слід приділити судовій формі захисту та її перевагам. Оскільки загально визнано, що судова форма захисту сьогодні є пріоритетною, універсальною та найбільш досконалою у порівнянні з іншими формами захисту, яка історично сформована в державі. Судова форма захисту виділяється як самостійний вид або розглядається в системі юрисдикційної, загальної чи безспірної або спірної форм захисту.

Особливо відзначте ознаки та переваги якими характеризується судова форма захисту в порядку цивільного судочинства. До них відносяться: звернутися до суду за захистом вправі кожна особа (фізична, юридична), а також органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб або суспільних чи державних інтересів; захист здійснюється державним органом – судом загальної юрисдикції, який утворюється лише для розгляду і вирішення цивільних справ, що мають спірний (або безспірний) характер; забезпечується дією основних засад (принципів) цивільного судочинства; захист здійснюється незалежним та неупередженим (безстороннім) судом і суддями; процедура розгляду і вирішення справи судом детально урегульована законом (цивільним процесуальним кодексом) тощо.

Сдова форма захисту передбачає розподіл повноважень між органами судової влади – судову юрисдикцію, яка характеризує повноваження щодо здійснення правосуддя між органами судової влади з урахуванням особливостей судової організації та диференціації, враховуючи конституційний принцип територіальності та спеціалізації і визначається законом. Це визначає такі види судові юрисдикції: цивільну, господарську і адміністративну.

Наступним моментом, про який потрібно пам'ятати, є розгляд альтернативні судовій формі захисту - захист третейським судом, Європейським судом з прав людини, в адміністративному та нотаріальному порядку, шляхом вирішення трудових спорів комісіями з трудових спорів, самозахисту, врегулювання спору про право, медіації тощо.

Тепер зосередьтеся на вивченні питання цивільного судочинства як процесуально-правової форми здійснення правосуддя у цивільних справах і найперше з'ясуйте суть правосуддя. Саме поняття «правосуддя» може розглядатися у кількох різних напрямках: це одночасно і діяльність суду, яка пов'язана зі здійсненням правосуддя, і як процесуальна форма його здійснення. При цьому зміст його природи не міняється – воно покликано захищати права, свободи та інтереси фізичної та юридичної особи, інтереси держави і суспільства. Цей висновок логічно випливає з природи цього правового явища, оскільки відрізняється від діяльності інших органів, які вирішують правові спори і здійснюють захист цивільних прав і охоронюваних законом інтересів, тим, що воно здійснюється: 1) лише судом; 2) від імені та ім'ям держави; 3) шляхом розгляду і вирішення справ у визначеній законодавством процесуальній формі; 4) з ухваленням загальнообов'язкового судового акта; 5) з пріоритетом судової юрисдикції; 6) здійснення правосуддя судьями та присяжними; 7) ефективність правосуддя; 8) наявність гарантії незалежності правосуддя; 9) доступність правосуддя; 10) наявність конституційних засад правосуддя. Усі вони у сукупності характеризують методи здійснення правосуддя.

Важливо, що правосуддя виступає однією з форм державної діяльності – судової влади, яка здійснюється судами шляхом розгляду і вирішення цивільних справ у встановленому законом процесуальному порядку. Тобто правосуддя - це важлива конституційна форма здійснення судової влади. Звідси випливає те, що правосуддя є функцією судової влади, яка полягає у здійсненні в порядку цивільного судочинства розгляду і вирішенню цивільних справ судом, перегляд судових актів у вищестоящих судових інстанціях, з метою захисту прав, свобод та інтересів фізичної особи, прав та інтересів юридичної особи, інтересів держави і суспільства. Суб'єктами правосуддя виступають суди. Така діяльність суду здійснюється в особливій процесуальній формі, яка визначається цивільним процесуальним законодавством і спрямована на виконання завдань цивільного судочинства, яке передбачено у статті 2 ЦПК України.

Запам'ятайте, що захист цивільних прав здійснюється в порядку цивільного судочинства, шляхом розгляду і вирішення цивільних справ. Так реалізується функція правосуддя.

Наступним важливим моментом є вивчення поняття, мети і завдань цивільного судочинства. Найперше зверніть увагу на визначення поняття цивільного судочинства, його ознаки та структуру. Так, цивільне судочинство розуміють як урегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення цивільних справ загальними судами, а також процесуальний порядок перегляду судових рішень у передбачених цивільним процесуальним законодавством випадках. Для цивільного судочинства, важливою ознакою є його структура, яка складається з системи цивільних процесуальних відносин, суб'єктів (суд і учасники судового процесу), які наділяються взаємними процесуальними правами й обов'язками і уповноважені вчиняти процесуальні дії.

Особливо зверніть увагу на мету і завдання цивільного судочинства. Метою є, саме, судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, а завданнями - справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення справи судом. Тут же, вам необхідно проаналізувати кожне з цих завдань. Зокрема, справедливість слугує важливим орієнтиром у цивільному судочинстві, який спрямовує діяльність суду, учасників судового процесу для досягнення правових цінностей, які повинен захищати суд. Неупередженість передбачає незалежність суду та є запорукою ухвалення законного й обґрунтованого рішення. Своєчасний розгляд і вирішення цивільної справи передбачає її розгляд у межах встановлених ЦПК України процесуальних строків. Своєчасний розгляд і вирішення справи забезпечує оперативність цивільного судочинства, не дозволяє затягувати процес і слугує важливою гарантією реалізації права на судовий захист.

Далі зверніть увагу на види провадження і стадій у цивільному судочинстві. Для початку слід розпочати із визначення поняття виду провадження та його ознаки. Під видами провадження розуміють частину цивільного судочинства, в рамках якого вирішуються самостійні процесуальні завдання,

які характеризують особливості процесуального регулювання порядку розгляду і вирішення цивільних справ, перегляду судових рішень та інші процесуальні завдання в межах установленої процесуальної форми.

Після вивчення поняття особливу увагу зверніть на конкретні види провадження у цивільному судочинстві. Зокрема, позовне, наказне та окреме провадження; провадження з перегляду судових рішень: апеляційне, касаційне, перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами; виконавче провадження: процесуальні питання пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах, рішень інших органів (посадових осіб), контроль за виконанням судових рішень; провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів; визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів; відновлення втраченого судового провадження.

Тепер перейдіть до вивчення поняття й ознак стадій провадження. Стадією є певна частина самостійного виду провадження, яка характеризує особливості даного виду провадження, об'єднує сукупність процесуальних дій суб'єктів процесу для досягнення визначеної нормами цивільного процесуального законодавства мети у зв'язку із здійсненням правосуддя в цивільних справах. Характерними ознаками стадій у цивільному процесі є: а) наявність часових і просторових меж; б) наявність самостійної мети і завдань; в) комплексу процесуальних відносин; г) відображення результатів у спеціальних процесуальних актах тощо.

Зверніть увагу, що у структурі кожного виду провадження можна виділити такі стадії відповідно до ЦПК України: 1. Провадження у суді першої інстанції: а) подання позовної заяви до суду; б) відкриття провадження у справі; в) підготовче провадження; г) врегулювання спору за участю судді; д) розгляд справи по суті; е) ухвалення та проголошення рішення у цивільній справі. Для спрощеного позовного провадження, наказного і заочного порядку розгляду справ характерні свої стадії але обов'язково повинні бути наявні стадії: відкриття

провадження у справі; підготовче провадження; розгляд справи; ухвалення рішення у справі.

Після цього перейдіть до дослідження цивільно-процесуальної форми судового процесу, а саме її поняття та ознак. Зверніть увагу на те, що під цивільно-процесуальною формою судового процесу розуміють врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення цивільних справ, оформлений відповідно до вимог норм цивільного процесуального законодавства. У тому числі, до ознак процесуальної форми належать: детальна регламентація; єдність цивільної процесуальної форми; фіксація результатів процесуальної поведінки в процесуальних документах; системність цивільної процесуальної форми; динамізм і стабільність.

Також слід звернути увагу на принципи, на яких базується цивільна процесуальна форма. Ними є: доступність звернення до суду за захистом; рівність процесуальних прав і обов'язків сторін; розгляд справи незалежним судом; незмінність складу суду під час розгляду справи; гласність і відкритість судового розгляду справи; можливість оскаржити дії суду, судові рішення та ухвали; національна мова судочинства; керівництво судовим процесом головуючим; формальна визначеність процесу. Вони визначають засади здійснення цивільного судочинства.

Крім того, розгляньте значення процесуальної форми, яке полягає у регламентації порядку розгляду цивільних справ для досягнення мети і завдань цивільного судочинства.

Тема 3

Принципи цивільного судочинства та їх система

Опрацювання даної теми доречно розпочати із визначення поняття принципів цивільного процесуального права та цивільного судочинства. Дані принципи розуміють як керівні ідеї, основні правові положення (засади), які визнані на рівні міжнародно-правових стандартів і закріплені в нормах національного цивільного процесуального законодавства, на яких будується галузь цивільного процесуального права і визначають характер галузі та які слугують правовим орієнтиром

для процесуальної діяльності суду й учасників цивільного процесу, спрямованих на виконання завдань цивільного судочинства.

Окремо зупиніться на ознаках принципів цивільного процесу, зокрема: історична категорія; основоположними, основними засадами в яких відображається основні риси розвитку права і виражають основні властивості діючого права; принципи є невід'ємним елементом людської культури у якій проявляються прогресивні демократичні принципи: поділ влади; гуманізм; справедливість; чесність; порядність, добросовісність тощо; принципи характеризуються нормативністю; принципи визначають особливості цивільного процесуального права як галузі в системі права і характеризують суть (зміст) і завдання цивільного судочинства в цивільних справах на певному історичному етапі розвитку держави для принципів характерна їх імперативність тощо.

Пам'ятайте, що зміст принципів може з часом змінюватися, деякі принципи можуть зникати, а інші - з'являтися.

Далі особливу увагу приділіть системі принципів цивільного судочинства. Так, у діючому ЦПК ч. 3 ст. 2 наводиться перелік принципів (засад) цивільного судочинства. Серед них є: верховенство права; повага до честі та гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат стороні, на користь якої ухвалене судові рішення. У тому числі зверніть увагу на те, що у літературі з цивільного процесуального права виділяються і характеризуються також такі принципи цивільного процесуального права: доступності судового захисту (або права на суд); право на повноважний суд; здійснення правосуддя лише судом (або виключно судом); добросовісності судового захисту; права на справедливий суд; незалежності та неупередженості

суду і суддів та підкорення їх лише закону; незалежність і недоторканність суддів та керівництво верховенством права при здійсненні правосуддя; територіальності та спеціалізації побудови системи суддів загальної юрисдикції; право людини на свободу та особисту недоторканість; тощо.

Тепер, вам необхідно приділити увагу аналіз змісту принципів (засад) закріплених у цивільному процесуальному законодавстві. Першим проаналізуйте принцип Верховенства права, який відноситься до основоположних (фундаментальних) принципів цивільного судочинства. Це одна із конституційних засад цивільного судочинства. Складовими даного принципу є: 1) законність (вищість закону), неухильність дотримання права; 2) юридична визначеність (текст закону повинен бути легкодоступним для його розуміння); 3) заборона свавілля (ухвалення несправедливих, необґрунтованих, нерозумних чи деспотичних рішень є несумісним із поняттям верховенства права); 4) доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами тощо.

Пам'ятайте, що у цивільному судочинстві принцип верховенства права повинен проявлятися: у визнанні пріоритетності прав людини в діяльності держави та її органів; у захисті від свавільного втручання публічної влади у здійсненні фізичною особою гарантованих їй прав; законодавчому визначенні меж судового розсуду при вирішенні цивільної справи; доступ до суду тощо.

Тепер перейдіть до принципу поваги до честі і гідності, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, де у формі основної засади (принципу) цивільного судочинства визначено у п.2 ч.3 ст. 2 ЦПК, а в ст.6 ЦПК розкрито в короткій формі зміст даного принципу. У якості обов'язку учасника справи в п.1 ч. 2 ст. 43 ЦПК вказано на необхідність «виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу. За невиконання учасником справи його обов'язків суд застосовує заходи примусу. Тут же, зверніть увагу на обов'язкові три складові поняття даного принципу: *гідність людини; честь; рівність перед законом і судом*. Гідність людини (в контексті цивільного судочинства) розуміють як прояв поваги до учасника процесу (можливість висловлювати свою позицію, думку,

аргументи у справі тощо), а також обов'язок інших учасників судового процесу не заважати і не створювати перешкоди в реалізації процесуальних прав та обов'язків, не зловживати своїми процесуальними правами й обов'язками. *Чесць* (в контексті цивільного судочинства) - будь-які процесуальні дії повинні здійснюватися згідно з вимогами закону, у межах і у спосіб, визначені у відповідних нормах (статтях) закону, за їх призначенням, без зловживання і обмежень прав інших учасників судового процесу. *Рівність перед законом і судом* забезпечує можливість для учасників справи відстоювати перед судом свою правову позицію та доводити її за допомогою доказів, що сприяє з'ясуванню дійсних обставин справи і ухваленню судом законного та обґрунтованого рішення у справі.

Наступним для вивчення необхідно взяти принцип гласності і відкритості судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Важливо зосередити на тому, що гласність і відкритість характеризують публічність судового процесу з огляду на діяльність суду та учасників судового процесу у ньому. Під *гласністю* належить розуміти як можливість вільно, добровільно, без будь-якого тиску висловлювати свої думки з приводу цивільної справи, яка розглядається і вирішується судом. Основним елементом гласності є відкритий порядок проведення судового засідання судом. Під *відкритістю* передбачається сприйняття в судовому процесі обставин справи і доказів особисто суддею (або судом), учасниками судового процесу, присутніми в залі судового засідання через можливість бути присутніми на ньому особисто і можливістю позитивно впливати на нього. Важливим, що гласність і відкритість взаємопов'язані між собою та доповнюють одне одного. Відкритість більше характеризує доступ до інформації в суді, а гласність – це її оцінка, яка може виражатися в усній чи письмовій формах.

Особливо зверніть увагу на можливості гласності та відкритості в цивільному судочинстві, зокрема: бути присутніми на ньому особам, які не є учасниками судового процесу не залежно від їх мети такої участі, віку та відсутністю обов'язку в суду з'ясувати причини їхньої присутності на судовому засіданні; надання можливості учасникам судового процесу та особам, які присутні на відкритому судовому засіданні,

представникам засобів масової інформації здійснювати фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням спеціальних портативних пристроїв (засобів), проводити трансляцію судового засідання допускається без окремого дозволу суду з урахуванням обмежень встановлених ЦПК; проведення закритого, повністю або частково, судового засідання допускається судом у випадках і на умовах, визначених частинами 7, 9-12 ст. 7 ЦПК, і проводиться за участі лише учасників справи тощо.

Зверніть увагу на принцип повної фіксації судового процесу за допомогою технічних засобів. Відповідно до Конституції України та ЦПК, суд під час розгляду справи в судовому засіданні здійснює повне його фіксування за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу, крім випадків, передбачених у ЦПК.

Приділіть увагу на принципі змагальності сторін. Даний принцип розглядають як один з основоположних принципів цивільного судочинства і передбачає надання можливості для сторін судового процесу брати активну участь у доказовій діяльності. Його зміст складають такі положення: змагальність передбачає одночасно право й обов'язок учасників справи (сторін) довести ті обставини справи, на які вони посилаються для підтвердження своїх вимог і заперечень, або мають інше значення для вирішення справи, крім випадків, передбачених ЦПК; заснований на протилежних матеріально-правових інтересах сторін змагальність установлює баланс між можливостями сторін і процесуальними повноваженнями суду; право сторін заявляти клопотання про забезпечення доказів, витребування доказів судом суд може сприяти сторонам у поданні доказів до суду через судові доручення тощо.

Далі перейдіть до принципу диспозитивності та зверніть увагу, що принцип диспозитивності передбачає правило, згідно з яким «ніхто не може бути змушений проти своєї волі звернутися до суду з позовом про захист». Реалізація особою права на судовий захист залежить від вільного волевиявлення самої особи. Основу даного принципу становлять: пріоритетність прав людини та матеріальними і процесуальними гарантіями їх судового захисту; відкрити провадження у справі суд може лише за зверненням позивача, заявника; рівність сторін при розгляді

цивільної справи судом; свобода у реалізації наданих законом прав на власний розсуд (на основі вільного волевиявлення); відсутність стороннього впливу на реалізацію права тощо.

Тепер візьміть для вивчення принцип пропорційності та визначте в перш чергу його поняття, яке розглядають по-різному та загалом розуміють як співвідношення публічних і приватних інтересів у цивільному судочинстві через установлення їх меж.

Також варто розглянути положення принципу пропорційності, закріплені у статті 11 ЦПК України. Зокрема, проаналізувати фактори, які суд ураховує при визначенні порядку здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності (завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору тощо).

Далі перейдіть до вивчення принципу обов'язковості судового рішення. Даний принцип розуміють як сукупність правових властивостей (ознак), яких набуває рішення суду після набрання ним законної сили.

Доцільно також детально розглянути основні властивості обов'язковості судового рішення: незмінність, неспростовність, виключність, преюдиціальність та виконуваність.

Принцип забезпечення права на апеляційний перегляд або касаційне оскарження судового рішення буде наступним для дослідження та вивчення, оскільки право на оскарження судового рішення є складовою права на судовий захист. Зверніть увагу на відповідні положення міжнародних договорів, Конституції України та процесуального законодавства, які закріплюють право учасників справи та інших осіб на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Наступним кроком має стати дослідження інстанційної побудови системи судів в Україні. В основу інстанційності перегляду й оскарження судового рішення покладено гарантії права на судовий захист, а саме: можливість для особи виправити допущені судом помилки у судовому рішенні.

Проаналізуйте принцип розумності строків розгляду справи судом. При вивченні даного принципу слід звернути увагу на те, що він є складовою права на судовий захист відповідно до

міжнародних стандартів і національного законодавства. Тут же проаналізуйте поняття та критерії розумності процесуальних строків згідно з національним законодавством та практикою ЄСПЛ. Пам'ятайте, що розумним, зокрема, вважається строк, який об'єктивно необхідний для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту.

Важливо приділити увагу факторам, які враховуються судом при встановленні чи визначеності тривалості процесуального строку, зокрема: виходити з правової та фактичної складності справи, треба враховувати, зокрема, наявність обставин, що утруднюють розгляд справи; кількість співпозивачів, співвідповідачів та інших учасників процесу; необхідність проведення експертиз та їх складність; така обставина як розгляд цивільної справи судами різних інстанцій не може сама по собі свідчити про її складність; потрібно враховувати своєчасність призначення справи до судового розгляду; проведення судових засідань у призначений час; строки виготовлення суддею мотивованого судового рішення та направлення його учасникам судової справи тощо.

Наступним принципом для вивчення є принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами. Даний принцип розуміють як процесуальні дії або процесуальну бездіяльність учасників справи та їх представників, які спрямовані на реалізацію належних їм процесуальних прав з метою перешкодити нормальному функціонуванню судового процесу (відкриття, процесуальний розвиток, закінчення) або використання своїх процесуальних прав здійснюється не за призначенням.

Не забувайте звернути увагу на ознаки принципу зловживання процесуальними правами. Серед них є: можливість зловживання процесуальними правами учасниками судового процесу забороняється; зловживання процесуальними правами, відповідно до частини 1 статті 44 ЦПК, може кваліфікуватися судом стосовно поведінки учасника справи та його представника; зловживання не може бути вчинено з необережності тощо.

Також доцільно приділити увагу типовим випадкам зловживань процесуальними правами учасниками цивільного процесу та їх представниками. Наприклад, у неодноразовому заявленні клопотань, заяв з одного і того ж самого питання подання до суду кілька позовів до одного й того ж самого відповідача; неодноразова неявка в судове засідання без посилання на поважність причини неявки та підтвердження причини неявки; формальність у здійсненні своїх процесуальних прав та обов'язків тощо.

Окремо варто зупинитися на аналізі судової практики щодо кваліфікації дій учасників процесу як зловживання процесуальними правами та застосування відповідних заходів процесуального примусу (постанова Великої Палати ВС України від 13 березня 2019 року № 199/6713/14-ц (провадження № 14-92 цс 19)).

Після вивчення попереднього матеріалу перейдіть до аналізу принципу відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалено судове рішення, так як даний принцип є реалізацією вимог справедливості у праві на судовий захист у частині судових витрат, яких зазнали сторони у зв'язку з розглядом справи в суді.

Проаналізуйте вимоги процесуального законодавства щодо порядку вирішення питання про судові витрати в цивільному процесі. Так, питання про судові витрати в цивільному судочинстві вирішується судом після завершення розгляду і вирішення справи в резолютивній частині рішення суду. Понесені стороною витрати обов'язково повинні бути підтвержені документально як правило, до ухвалення рішення судом. В тому числі, це цілком відповідає практиці ЄСПЛ з даного питання (справа «Баришевський проти України» від 25.02.2015 року та справа «Лавентс проти Латвії» від 28.11.2002 року).

Особливу увагу приділіть умовам, за яких судові витрати можуть бути покладені на сторону, що програла судовий спір. До таких умов належать: чи пов'язані ці витрати з розглядом справи; чи є розмір таких витрат обґрунтований та пропорційний до предмета спору з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, у тому числі чи може справа викликати публічний інтерес

та чи результат її вирішення може вплинути на репутацію сторони тощо.

Наступним, не менш важливим для вивчення, є принцип державної мови в цивільному судочинстві. Тут необхідно звернути увагу на конституційне закріплення статусу державної мови в Україні та його роз'яснення в рішеннях Конституційного Суду України. Також потрібно проаналізувати норми процесуального та іншого законодавства щодо порядку застосування державної мови у цивільному судочинстві. Наприклад, у Законі України «Про функціонування української мови як державної» закріплено порядок застосування української мови в судочинстві: «У судах України судочинство провадиться, а діловодство здійснюється державною мовою. У судовому процесі може застосовуватися інша мова, ніж державна, у порядку, визначеному процесуальними кодексами України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів». В тому числі відповідно до ст. 9 ЦПК: «цивільне судочинство в судах провадиться державною мовою; суди забезпечують рівність прав учасників судового процесу за мовною ознакою; суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право учасникам судового процесу на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють тощо.»

Далі зосередьтесь на вивченні принципу правничої допомоги в судочинстві та зверніть увагу на закріплення даного принципу в національному законодавстві (Конституція України, Закон України «Про безоплатну правову допомогу», Закон України «Про судоустрій і статус суддів»). Тут же, визначіть поняття права на правову допомогу. Дане поняття розглядають як гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права

Пам'ятайте, що для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура. Кожна особа має право на професійну правничу допомогу. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно. Тут, важливим є положення ЦПК на яке потрібно звернути увагу, оскільки дане положення установлює для учасників справи

можливість користуватися правничою допомогою через представництво своїх інтересів у суді адвокатом, який надає професійну правничу допомогу, крім випадків, встановлених законом. Звідси і випливає необхідність розмежування понять «надання професійної правничої допомоги» та «представництво особи в суді». Зверніть увагу що дані поняття є не тотожними, оскільки надання професійної правничої допомоги здійснюють адвокати, натомість представництво особи в суді може бути здійснене за вибором особи адвокатом або іншим суб'єктом.

Далі вам необхідно звернути увагу на принцип інституту цивільного процесуального права (інституційні принципи). Тут же визначіть поняття «інститут цивільного процесуального права». Дане поняття розуміють як частину (елемент) галузі права, яка являє собою сукупність взаємозв'язаних норм цивільного процесуального права, що регулюють групу (частину) однорідних (взаємопов'язаних) цивільних процесуальних правовідносин у сфері цивільного судочинства.

Якщо ж вести мову про інститути, то до них відносяться наступні: цивільної юрисдикції; позову; судових витрат; доказів; розгляду справ у суді першої інстанції; судового рішення; апеляційного оскарження рішення суду та інші. Пам'ятайте, що у даному випадку важливим є те, що такі інститути у своїй правовій основі мають підпорядковуватися цивільним процесуальним принципам. Такі принципи можуть діяти в межах одного або кількох інститутів та розкривають зміст і характеризують особливості кожного правового інституту чи кількох інститутів цивільного процесуального права.

Далі вам слід розглянути принципи розгляду справи по суті. Який включає: принцип безпосередності; принцип неможливості процесуального сумісництва; принцип процесуальної рівноправності сторін; принцип поєднання усності та письмовості; принцип оперативності; принцип раціональності процесуальної форми.

Слід розпочати із принципу безпосередності, відповідно до якого суд під час розгляду справи повинен (зобов'язаний) особисто, тобто безпосередньо (без проміжних ланок), дослідити обставини справи і докази. Даний принцип поширює свої вимоги не тільки під час розгляду справи по суті в суді першої інстанції,

а й у провадженнях з перегляду судових рішень (апеляційному, касаційному, за нововиявленими та виключними обставинами).

Далі перейдіть до принцип неможливості процесуального сумісництва, який слід розуміти як загальну процесуальну вимогу про те, що учасник судового процесу в конкретній цивільній справі може перебувати лише в одному процесуальному статусі: якщо фізична особа перебуває у процесуальному статусі відповідача, то навіть подання нею до суду зустрічного позову до відповідача для спільного розгляду з основним (первинним) позовом не змінює її процесуальний статус – вона (фізична особа) залишається бути відповідачем до завершення вирішення справи судом.

Наступним є принцип процесуальної рівноправності сторін. В даному принципі покладена правова ідея, вироблену ще давньоримськими юристами, «що дозволено позивачу, те дозволено й відповідачу». Пам'ятайте, що рівноправність проявляється у розгляді справи по суті, в доказовій діяльності (поданні доказів до суду, дослідженні доказів, заявляти клопотання про витребування доказів тощо). Рівноправність сторін цивільного судочинства виступає правовою гарантією змагальності в цивільному судочинстві.

Далі перейдіть до принципу поєднання усності та письмовості. Зверніть увагу, що усна форма передбачає словесний спосіб спілкування суду з учасниками судового процесу і присутніми в залі судового засідання, що забезпечує його швидкість у розгляді справи та ефективність у захисті прав, свобод та інтересів. Водночас усна форма поєднується з письмовою у питаннях фіксації позовних вимог, заперечень, аргументів, пояснень і міркувань, клопотань, заяв з приводу обставин (фактів) справи та доказів, письмове опитування учасників справи як свідків тощо.

Також не забувайте розглянути принцип оперативності. Даний принцип дає можливість характеризувати цивільне судочинство з позиції його своєчасності як виконання одного із завдань цивільного судочинства.

В тому числі розгляньте принцип раціональності процесуальної форми. Він полягає у створенні судом на основі процесуального законодавства найбільш сприятливого

процесуального порядку для власної процесуальної діяльності та процесуальної поведінки учасників судового процесу.

Наступним вам необхідно перейти до аналізу принципів в доказовій справі. До таких принципів відносяться: принципи вільної оцінки доказів судом та принцип офіційного з'ясування обставин справи. Щодо принципу вільної оцінки доказів судом слід звернути увагу на те, що виходячи з норм ЦПК «суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.» Щодо принципу офіційного з'ясування обставин справи необхідно зосередитись на тому, що він установлює повноваження суду вживати усі необхідні заходи і засоби для з'ясування обставин справи (фактів), які важливі для ухвалення законного й обґрунтованого рішення у справі. В тому числі даний принцип встановлює певні правила, наприклад: жоден доказ не має для суду заздалегідь встановленої сили; доказування не може ґрунтуватися на припущеннях; предмет доказування формується учасниками справи та їх представниками тощо.

Наступним необхідно дослідити поняття та характерні риси правових аксіом в цивільному судочинстві. Так, правові аксіоми розуміють як певні постулати юридичної науки та судової практики, які виражають загальнолюдську мораль і справедливість. За загальним правилом правові аксіоми закріплені у статтях ЦПК (наприклад: ч. 1 ст. 81, ч.1 ст. 82 тощо) але більшість з них в процесуальній науці сформульовано у вигляді правових застережень і сприймаються без доведення. Пам'ятайте, що характерними для них є те, що вони: поряд з принципами визначають особливості в правовому регулюванні процесуального становища суду та учасників судової справи; забезпечують єдність та стабільність судової практики у правозастосуванні; формуються на основі попереднього практичного (судового) досвіду, який є істинним тощо.

Тема 4

Цивільна юрисдикція

Вивчення даної теми слід розпочати із з'ясування змісту цивільної юрисдикції та характеристики її видів. Термін «юрисдикція» як багатогранне поняття вказує на: право (повноваження) здійснювати правозастосовну діяльність, пов'язану із вирішенням цивільних справ; особу, орган чи систему органів, яким закон надає повноваження застосовувати норми права для вирішення тих чи інших питань та межі їх компетенції; безпосередньо визначає таку правозастосовну діяльність.

Особливу увагу слід приділити видам цивільної юрисдикції, яку поділяють залежно від природи органу, який здійснює розгляд і вирішення цивільних справ на несудову і судову. Також, залежно від того, чи належить вирішення спорів до відання одного чи кількох органів, цивільна юрисдикція поділяється на: виключну, альтернативну, договірну, імперативну (умовну).

Необхідно також звернути увагу на те, що судоустрій, відповідно до статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, судова юрисдикція, безумовно, пов'язана із зазначеними принципами. Ці принципи є організаційними (судоустрійними) і діють у межах єдиної цілісної взаємопов'язаної та взаємозалежної судової системи. Тому судова юрисдикція як визначення сфери судової діяльності може бути: предметною і суб'єктною (окреслює обсяг повноважень щодо відповідних правових об'єктів і суб'єктів судового захисту); функціональною (характеризує обсяг повноважень судів в інстанційному розумінні) та територіальною (охоплює обсяг повноважень судових органів у контексті їх територіальної діяльності). Термін «територіальна юрисдикція» є синонімом терміна «підсудність».

Далі зосередиться на дослідженні предметної та суб'єктної юрисдикції та зверніть увагу на те, що предметна та суб'єктна юрисдикція цивільних, господарських і адміністративних судів визначена в ст. 19, 161, 293 ЦПК, ч. 2 ст. 4, ст. 20, 148 ГПК, п. 2, 7 ч. 1 ст. 4, 5, 19 КАС. Втім не потрібно забувати про те, що

цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими ЦПК, у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загальне або спрощене); 3) окремого провадження. У контексті предметної та суб'єктної юрисдикції наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику не відомо. Оцінка розміру грошової суми, яка підлягає стягненню, як незначної покладається на заявника і перевіряється судом, відповідно до вимог, передбачених ст. 162 ЦПК. Інакше суд відмовляє у видачі судового наказу (ст. 166 ЦПК).

«Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають із трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи» (ч. 4 ст. 19 ЦПК).

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні (ч. 4 ст. 19 ЦПК України).

Окреме провадження призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Відсутність спору про право між сторонами унеможливорює звернення до суду. Суд має розглядати лише такий спір, у якому позовні вимоги можуть бути або задоволені, чим спір по суті буде вичерпано, або в їх задоволенні може бути відмовлено. У тому ж разі, якщо за змістом заявлених позовних вимог (а не з огляду на обставини справи) задоволення позову неможливе, – немає і підстав стверджувати про наявність юридичного спору.

Далі зверніть увагу, що за основним суб'єктивним складом судових справ слід розмежувати юрисдикції у спрощеному вигляді: цивільна юрисдикція - фізичні особи господарська юрисдикція - юридичні особи та фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності. Звідси випливає, те що суб'єктивний критерій визначення юрисдикції, незважаючи на його наявність у

ЦПК та інших процесуальних кодексах, залишається до кінця не розкритим. Адже ЦПК дає право «кожній особі» звертатись до суду по захист своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. А у випадках, установлених законом, до суду можуть звертатися органи й особи, яким законом дано право звертатись до суду в інтересах інших осіб, або в державних чи суспільних інтересах.

Далі зверніть увагу на предметний склад судових справ розмежування юрисдикцій: цивільна юрисдикція - суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства (перелік справ загальний і невичерпний); господарська юрисдикція - господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених ч. 2 ст. 12 ГПК), та інші справи, у визначених законом випадках, зокрема:...(ст. 12 ГПК) (вичерпний перелік категорій справ) тощо.

Таким чином, впливає те, що загальна (цивільна) юрисдикція всеохоплююча; і якщо справа не віднесена до юрисдикції інших (адміністративних чи господарських) судів, то вона підлягає розгляду загальним (цивільним) судом. Також зосередьте увагу щоб визначити компетенцію суду потрібно не лише за ознаками, сформульованими у ч. 1 ст. 19 ЦПК, але й з урахуванням конкретних правовідносин, які можуть розглядатися в порядку цивільного судочинства. Тому для прийняття компетенції суду в цивільних справах необхідно аналізувати ст. 20 ГПК та ст. 19 КАС, які встановлюють компетенцію господарських і адміністративних судів щодо вирішення господарських і адміністративних справ.

В тому числі зверніть увагу на питання наслідків порушення суб'єктної чи предметної юрисдикції: відмова у прийнятті позовної заяви (п.1 ч.1 ст.186 ЦПК); закриття провадження у справі повністю або в частині (п.1 ч.1 ст.255 ЦПК); ініціювання розгляду справи у Великій Палаті (ч.6 ст.403 ЦПК); скасування прийнятих рішень (ч. 2 ст. 377, ч.2 ст. 414 ЦПК) тощо.

Наступним необхідно дослідити питання інстанційної юрисдикції, що передбачає: а) розмежування компетенції між судами різних інстанцій залежно від виконуваних ними функцій; б) таку організацію системи судів загальної юрисдикції, яка забезпечує право на перегляд рішення суду нижчої інстанції судом вищої інстанції.

Потрібно відзначити, що за критерієм інстанційності виокремлюється юрисдикція суду першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Зокрема в ч.1 ст. 22 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено, що «місцевий суд є судом першої інстанції і розглядає справи, віднесені процесуальним законом до його підсудності». Також, необхідно враховувати, що в окремих категоріях справ судом першої інстанції в цивільному судочинстві можуть виступати апеляційні суди та Вищий антикорупційний суд.

Зверніть увагу і на те, що відповідно до ч. 2–3 ст. 23 ЦПК, «судом першої інстанції в цивільному судочинстві виступають апеляційні суди «при розгляді справ щодо: оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів – розглядаються апеляційними судами як судами першої інстанції за місцем розгляду справи третейським судом (за місцезнаходженням арбітражу); визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу», якщо місце арбітражу знаходиться на території України – розглядаються апеляційними загальними судами за місцезнаходженням арбітражу (п.1 ч. 3 ст. 23 ЦПК); визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, якщо місце арбітражу знаходиться поза межами України – апеляційним загальним судом, юрисдикція якого поширюється на місто Київ (п. 2 ч. 3 ст. 23 ЦПК)». В свою чергу «апеляційні суди переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих судів, які знаходяться у межах відповідного апеляційного округу (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного суду)». В окремих категоріях справ судом апеляційної інстанції в цивільному судочинстві можуть

виступати Верховний Суд та Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду.

Таким чином, інстанційна юрисдикція визначає обсяг повноважень суду кожної ланки судової системи України, а недотримання правил інстанційної юрисдикції дає підстави для відмови у відкритті відповідного провадження.

Далі перейдіть до територіальної юрисдикції (підсудності) та зверніть увагу на те, що її розглядають як розмежування компетенції стосовно розгляду справ між окремими судами загальної юрисдикції. В тому числі зверніть увагу, що підсудність цивільних справ – це сукупність цивільних справ, які підлягають розгляду у конкретному місцевому суді першої інстанції.

Наступним проаналізуйте цивільне процесуальне законодавство і процесуальну науку де розрізняють кілька видів територіальної підсудності: загальну територіальну підсудність (ст. 27 ЦПК); підсудність за ухвалою суду вищої інстанції (ст. 26, 29 ЦПК); альтернативну підсудність (підсудність за вибором позивача) (ст. 28 ЦПК) та виключну підсудність (ст. 30 ЦПК України).

Слід відзначити правила загальної підсудності цивільних справ, які зводяться до того, що: «1) позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом; 2) позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Щодо підсудності за вибором позивача, або альтернативної підсудності, полягає у тому, що за визначеними категоріями цивільних справ позивачу дається можливість обрати з кількох передбачених у законі судів той суд, до якого він пред'являтиме свої позовні вимоги. Законодавець установлює вичерпний перелік позовів, на які поширюються правила цього виду підсудності, а також передбачає конкретні суди, до яких можна з такими вимогами звертатися. Водночас, правила альтернативної підсудності дозволяють позивачеві скористатися правилами загальної підсудності (ст. 27 ЦПК). Однак, ч. 16 ст. 28 ЦПК встановлює правило, згідно з яким: «позивач має право на вибір

між кількома судами, яким згідно з цією статтею підсудна справа, за винятком виключної підсудності, встановленої ст. 30 цього Кодексу».

В тому числі, слід звернути увагу на перелік справ з альтернативною підсудністю закріплений в ст. 28 ЦПК, а саме: «1) позови про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, про визнання батьківства відповідача, позови, що виникають з трудових правовідносин, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача; 2) позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача; 3) позови про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача або за місцем заподіяння шкоди; ...».

Щодо виключної підсудність зверніть увагу, що вона визначається вказівкою законодавця про розгляд і вирішення окремих категорій цивільних справ лише конкретними, прямо передбаченими у законі судами. Це означає, що з деякими вимогами потрібно звертатися до чітко встановленого законом суду. Виключною така підсудність називається тому, що виключається можливість застосування інших правил територіальної підсудності, крім тих, які встановлені у законі для цієї категорії справ. Перелік позовів, для яких визначено виключну підсудність, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

В тому числі, пам'ятайте про встановлені правила виключної підсудності : «1) позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів

нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою; 2) позови про зняття арешту з майна пред'являються за місцезнаходженням цього майна або основної його частини; 3) позови кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями, пред'являються за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини; ...» (ст. 30 ЦПК).

Підсумуйте той факт, що виключна підсудність уведена з урахуванням особливостей деяких категорій цивільних справ з метою максимального наближення до суду об'єкта спору або місця знаходження необхідних для розгляду справи доказів. Вибір суду в цьому випадку не залежить ні від бажання заявника, ні від угоди сторін, ні від розсуду суду.

Існують наслідки порушення правил підсудності (територіальної юрисдикції) тому відзначте, що до них відносяться наступні: у разі виявлення цього під час відкриття провадження у справі або після відкриття провадження у справі, але до початку розгляду справи по суті – передачу справи за підсудністю (п. 1 ч. 1 ст. 31, ч. 9 ст. 187 ЦПК); у разі виявлення цього після початку розгляду справи по суті – продовження розгляду справи судом, оскільки ЦПК не передбачає наслідків такого порушення тощо.

Наступним перейдіть до дослідження підстав та порядку передачі справи до іншого суду. Згідно з ч.1 ст. 31 ЦПК, передача справи з одного суду до іншого здійснюється, якщо: справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду. В цьому випадку передача справи здійснюється на підставі ухвали суду не пізніше п'яти днів після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги – не пізніше п'яти днів після залишення її без задоволення. після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи. Справа за розпорядженням голови суду передається до того суду, що найбільш територіально наближений; ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу. У разі ліквідації або припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про

припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено, – до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який ліквідовано або роботу якого припинено.

Далі зверніть увагу на ч. 2 ст. 31 ЦПК, де встановлено, що «справа, прийнята судом до свого провадження з додержанням правил підсудності, повинна бути ним розглянута і в тому випадку, коли у процесі розгляду справи вона стала підсудною іншому суду, за винятком випадків, коли внаслідок змін у складі відповідачів справа належить до виключної підсудності іншого суду».

В тому числі, необхідно пам'ятати, що спори між судами про підсудність не допускаються. Справа, передана з одного суду до іншого в порядку, встановленому ст. 31 цього Кодексу, повинна бути прийнята до провадження судом, якому вона надіслана (ст. 32 ЦПК).

Тема 5

Цивільні процесуальні правовідносини

Вивчення даної теми слід розпочати із визначення поняття та ознак цивільно процесуальних відносин. Зверніть увагу на те, що цивільні процесуальні правовідносини є різновидом суспільних відносин. У силу цього вони характеризуються такими загальними ознаками як ідеологічний та вольовий характер, охорона і забезпечення заходами державного впливу, наділення їх учасників правами та покладання на них обов'язків тощо. У першу чергу цивільні процесуальні правовідносини окреслюються тим, що вони мають правовий характер і втілюються у цивільній процесуальній формі. Також цивільні процесуальні правовідносини розрізняються тим, що їх обов'язковим суб'єктом є суд. Ці відносини не можуть існувати поза судом, оскільки саме суд є єдиним державним органом, винятковою компетенцією якого є здійснення правосуддя.

Наступним перейдіть до ознак цивільних процесуальних правовідносин: правова форма вираження; обов'язковим суб'єктом є суд; імперативно-диспозитивний характер; динамічність; багатостадійність; системний характер; зв'язок з матеріально-правовими відносинами; є одним із засобів

механізму захисту прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб та держави.

Далі слід перейти до вивчення виникнення, зміни чи припинення цивільних процесуальних правовідносин. Підставами виникнення цивільних процесуальних правовідносин є факти, з настанням яких виникає цивільний процес: пред'явлення позовної заяви, яка відповідає вимогам статті 175 ЦПК у справах позовного провадження; заяви у справах наказного (ст. 163 ЦПК) і окремого провадження (ст. 19 ЦПК). Для виникнення цивільних процесуальних правовідносин необхідні певні передумови. До таких передумов належать: норми цивільного процесуального права, право, дієздатність учасників судового процесу (правосуб'єктність) і юридичні процесуальні факти.

Виникнення цивільних процесуальних правовідносин у конкретній справі зумовлене наявністю відповідної норми цивільного процесуального законодавства, яка передбачає це. У нормах цивільного процесуального права закріплені умови, за якими особа може набути процесуального становища того чи іншого суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. Норми цивільного процесуального права як підстави виникнення цивільних процесуальних правовідносин не тільки встановлюють права й обов'язки учасників, характер їх поведінки, але й передбачають порядок розгляду і вирішення цивільних справ.

Окрім норми цивільного процесуального права, для виникнення цивільних процесуальних правовідносин також необхідна наявність цивільної процесуальної правосуб'єктності. Процесуальна правосуб'єктність - це специфічна властивість суб'єктів цивільного процесуального права, яка дозволяє їм бути носієм прав і обов'язків, вступати в цивільні процесуальні правовідносини. Така правосуб'єктність складається із двох елементів: 1) можливості мати права і нести обов'язки (правоздатність); 2) можливості своїми діями набувати прав і обов'язків для самостійного здійснення прав і обов'язків (дієздатність).

Наступним необхідно розглянути цивільну процесуальну дієздатність. Така дієздатність розглядається як здатність особисто здійснювати свої обов'язки в суді, яку мають усі

повнолітні фізичні особи, а також юридичні особи. Для фізичних осіб цивільна процесуальна правоздатність виникає одночасно з моментом народження і припиняється у разі смерті особи. Щодо цивільної процесуальної правоздатності юридичних осіб, то вона виникає з моменту державної реєстрації та припиняється у момент її припинення (ліквідація, злиття, приєднання, поділ) та внесення відповідного запису до єдиного державного реєстру.

Третьою передумовою виникнення цивільних процесуальних правовідносин є юридичні процесуальні факти. На відміну від норм цивільного процесуального права та цивільної процесуальної правоздатності, які є загальними підставами виникнення, зміни і припинення цивільних процесуальних правовідносин, юридичні процесуальні факти мають конкретний характер. Для виникнення цивільних процесуальних правовідносин у кожній окремій справі вони індивідуальні і є проявом норми цивільного процесуального права та цивільної процесуальної правоздатності стосовно конкретної, чітко визначеної життєвої ситуації.

Так, юридичними фактами як передумовою виникнення, зміни і припинення процесуальних правовідносин є і події, особливість яких полягає в тому, що події самі по собі не викликають процесуальних наслідків, вони можуть бути тільки приводом до звершення дій учасниками процесу. Сама суть цивільного процесуального права зумовлює те, що йому властивий особливий вид юридичних фактів – процесуальні дії суду і учасників судового провадження. Ці дії передбачені нормами цивільного процесуального права і вчиняються у визначеній ним послідовності. Виникнення, зміна чи припинення цивільних процесуальних правовідносин зумовлена наявністю передбачених процесуальним законом сукупності юридичних фактів, завершальним з яких є дія суду.

Залежно від наявних умов, з якими законодавство пов'язує ті чи інші юридичні наслідки, розрізняють прості та складні юридичні факти. Коли юридичним фактом є одна умова, то це простий юридичний факт. Для виникнення процесуальних правовідносин, наприклад між позивачем і судом першої інстанції необхідно вчинити дві дії: позивач повинен подати позовну заяву,

а суддя відкрити провадження у справі. Такий юридичний факт прийнято називати юридичним складом.

Далі перейдіть до вивчення поняття та класифікації суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. В першу чергу необхідно звернути увагу на те, що цивільні процесуальні правовідносини мають таку структуру: суб'єкт, об'єкт, зміст. Суб'єкти цивільних процесуальних відносин – це носії цивільних процесуальних прав і обов'язків. При визначенні поняття суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин важливо розкрити й інші ознаки, які характеризують їх. Так, однією з ознак указаних суб'єктів є те, що вони вступають у процес з певною, чіткою метою і виконують конкретну функцію.

В тому числі зверніть увагу щодо кола осіб, які можуть бути суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин. Цивільне процесуальне законодавство встановлює можливість захисту у порядку цивільного судочинства прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави.

Необхідно також приділити увагу поділу всіх суб'єктів процесу поділяє на три групи: - учасники справи; - представники; - інші учасники судового процесу. У главі 4 ЦПК України, яка присвячена регулюванню питань процесуального становища учасників судового процесу, законодавець не виділяє як окрему групу суб'єктів суд або органи, які здійснюють правосуддя. Однак, виходячи з конституційних положень про судочинство, загальних засад правосуддя можна зробити висновок, що саме суду належить керівна, вирішальна роль у судовому процесі. Тому, на теоретичному рівні, можна стверджувати, що суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин класифікуються на дві великі групи: суд і учасники судового процесу.

Щоб визначити суб'єктів, які здійснюють правосуддя, варто звернути увагу на норми цивільного процесуального законодавства, зокрема на главу 3 ЦПК України, яка визначає склад суду та відводи. Так, цивільне процесуальне законодавство встановлює, що справи цивільної юрисдикції у суді першої інстанції розглядаються і вирішуються одноособово суддею. У судах апеляційної інстанції перегляд рішень судів першої інстанції здійснюється колегіально (колегія у складі трьох

суддів). Касаційний суд також розглядає цивільні справи колегіально (до складу колегії суддів можуть входити три або більша непарна кількість суддів).

Тобто, до першої групи суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин становлять суб'єкти, які здійснюють правосуддя в цивільних справах належать: а) суддя одноособово; б) колегіальний склад суду у складі одного судді і двох присяжних; в) колегія суддів апеляційної інстанції у складі трьох професійних суддів; д) колегія суддів касаційного суду у складі трьох або більшої непарної кількості суддів; ж) колегія суддів палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду.

Другу групу суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин становлять «Суб'єкти, які є учасниками справи». Вони наділені юридичною заінтересованістю, що визначає їх процесуально-правове становище під час розгляду та вирішення цивільної справи в суді. Заінтересованість таких суб'єктів може бути матеріально-правовою та процесуально-правовою. Враховуючи наявну матеріально-правову заінтересованість або ж її відсутність, учасники справи поділяються на дві групи: особи, які звертаються до суду від свого імені та у власних інтересах (сторони, треті особи, заявники) та мають у справі як матеріально-правову, так і процесуальну заінтересованість (ч.1 ст.4 ЦПК); особи, які звертаються до суду від свого імені та в інтересах інших осіб.

Продовжуючи класифікацію суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин стосовно наступної групи, необхідно відзначити, що в діючому ЦПК України, на відміну від попередньої редакції, вони складають самостійну групу суб'єктів, яких законодавець уніфікує і закріплює під назвою «Представники». Можливість участі представників у цивільному процесі передбачена ст. 58 ЦПК України, де сторона, треті особи, а також особи, які за законом наділені правом звернення до суду в інтересах іншої особи, можуть брати участь у судових процесах особисто (самопредставництво) та (або) через представника. За загальними правилами, встановленими цивільним процесуальним законодавством, представником у суді може бути адвокат або законний представник (ч. 1 ст. 60 ЦПК України).

Наступну групу суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин становлять «Суб'єкти, які сприяють здійсненню правосуддя». У цивільному процесуальному законодавстві вказаних суб'єктів об'єднано під назвою «Інші учасники судового процесу». Так, згідно зі статтею 65 ЦПК України, учасниками судового процесу, крім учасників справи та представників, є: помічник судді; судовий розпорядник; секретар судового засідання; експерт; експерт з питань права; свідок; перекладач; спеціаліст.

П'яту групу посідають органи й особи, які можуть володіти будь-якими письмовими, речовими чи електронними доказами, що за ухвалою суду повинні бути подані до суду для розгляду справи. Ці особи не мають у справі ні матеріального, ні процесуального інтересу, але перебувають у цивільних процесуальних правовідносинах із судом, який може застосувати до них заходи процесуального примусу, які вони зобов'язані виконати, що і робить їх суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин.

Окреме місце серед суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин посідає шоста група учасників - це особи, присутні в залі судового засідання під час розгляду справи судом. Вони не мають жодного інтересу у справі, але їх поведінка в залі судового засідання може примусити суд застосувати до них такі заходи процесуального примусу, як попередження або видалення із залу судового засідання.

Далі вам необхідно дослідити зміст і об'єкт цивільних процесуальних правовідносин. Розгляньте в першу чергу існуючі у теорії цивільного процесуального права погляди науковців з приводу визначення змісту цивільних процесуальних правовідносин які класифікувала на три основні напрямки: I напрямок – його прихильники відтворюють традиційне для багатьох галузей права розуміння змісту цивільних процесуальних правовідносин, як сукупності прав і обов'язків суб'єктів; II напрямок – визначення змісту цивільних процесуальних правовідносин пов'язується суто з діяльністю суду та інших суб'єктів цивільного процесу; III напрямок - його представники, поєднуючи положення перших двох напрямків вважають, що зміст цивільних процесуальних правовідносин

становлять як права і обов'язки, так і процесуальна діяльність їх суб'єктів .

Наступним приділіть увагу категоріям «суб'єктивне цивільне процесуальне право», «суб'єктивний процесуальний обов'язок» і «процесуальна діяльність» як складовим елементам змісту цивільних процесуальних правовідносин, що взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Їх взаємозв'язок полягає в тому, що суб'єкт для захисту свого порушеного чи оспорюваного права вступає в цивільні процесуальні правовідносини і наділяється комплексом прав і обов'язків, які він може реалізувати шляхом учинення процесуальних дій.

Зверніть увагу, що цивільні процесуальні правовідносини функціонують заради досягнення певної мети. Такою метою, або кінцевим результатом виступає явище, яке в юридичній літературі позначається терміном «об'єкт». Об'єкт цивільних процесуальних правовідносин розглядають як те, заради чого виникають певні правовідносини, а саме явища матеріального та духовного світу, на які спрямовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Інакше кажучи, об'єкт правовідносин – це різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, що здатні задовольнити потреби уповноважених суб'єктів.

Тим не менше, відзначте декілька розумінь «об'єкт» у науці цивільного процесу, зокрема: дії суб'єктів правовідносин або тільки діяльність суду; матеріально-правові відносини, які захищаються судом; спір про право між учасниками матеріально-правових відносин, переданий на розгляд суду; передбачені законом наслідки процесуальних дій, які виступають як мета цивільного судочинства (загальний об'єкт), захист матеріальних прав і законних інтересів сторін і третіх осіб (спеціальний об'єкт), конкретна справа та ін.

Тема 6

Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин

Опрацювання даної теми слід розпочати із визначення поняття суду. Загалом суд розглядають як державний владний орган, основною функцією якого є здійснення правосуддя

шляхом розгляду і вирішення цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справ у встановленому законодавством процесуальному порядку у формі відповідного судочинства – цивільного, господарського, адміністративного, кримінального.

Надалі перейдіть до системи судів загальної юрисдикції, яка будується за принципом інстанційної юрисдикції. Відповідно до положень ЦПК України, цивільні справи у садах загальної юрисдикції розглядаються: судом першої інстанції; судом апеляційної інстанції; судом касаційної інстанції.

Далі проаналізуйте суд першої інстанції. Зверніть увагу, що у судах першої інстанції цивільні справи розглядаються одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду (ч. 1 ст. 34 ЦПК України). У випадках, установлених у ЦПК, цивільні справи у суді першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді

Судами першої інстанції є місцеві загальні суди, до яких віднесені окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах) (ч. 1 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.07.2016 року). Суди першої інстанції розглядають і вирішують цивільні справи в порядку позовного, окремого і наказного провадження.

Наступний перейдіть до аналізу судів апеляційної інстанції. Зверніть увагу, що у судах апеляційної інстанції перегляд рішень судів першої інстанції здійснюється колегією суддів суду апеляційної інстанції у складі трьох суддів (ч. 3 ст. 34 ЦПК України). Апеляційними судами з розгляду цивільних справ є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах (ч. 2 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.07.2016 року).

Наступним для вивчення є суд касаційної інстанції. Верховний Суд є судом касаційної інстанції, переглядає у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій (ст. 25 ЦПК України). Перегляд судових рішень судів першої та апеляційної інстанції здійснюється колегією суддів суду касаційної інстанції у складі трьох або

більшості непарної кількості суддів. Як зазначено у ст. ст. 34 ЦПК України частини 4,5, «У визначених ЦПК України випадках перегляд судових рішень судом касаційної інстанції здійснюється судовою палатою Касаційного суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного цивільного суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою Верховного Суду (Великою Палатою)».

Далі зверніть увагу на перегляд судових рішень у зв'язку за нововиявленими обставинами, який здійснюється судом у такому самому кількісному складі, в якому рішення були ухвалені (одноособово чи колегіально) та перегляд судових рішень за виключними обставинами з підстав, визначених пунктами 1,3 частини третьої статті 423 ЦПК України, здійснюється колегією у складі трьох або більшої непарної кількості суддів, а з підстави, визначеної пунктом 2 частини третьої статті 423 ЦПК України, - Великою Палатою Верховного Суду (ч.9 ст.34 ЦПК України).

Наступним розгляньте правовий статус судді у цивільному процесі. Суддя у своїй діяльності при здійсненні правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску чи втручання. Суддя здійснює правосуддя відповідно до Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права.

Далі необхідно звернути увагу на гарантії професійного статусу суддів. До таких гарантій відносяться встановлення особливого порядку їх обрання та притягнення до відповідальності; недоторканість та імунітет судді; незмінюваності суддів; встановленим процесуальним порядком здійснення судочинства в цивільних справах; таємність ухвалення судового рішення; тощо.

Для здійснення своєї професійної діяльності судді наділяються правами й обов'язками, які закріплені в Конституції України, Законі України «Про судоустрій та статус суддів», ЦПК України. Процесуальні права й обов'язки судді у процесі здійснення правосуддя у цивільних справах достатньо численні та різноманітні. Вони передбачені майже у кожній статті ЦПК України. Це пов'язано з особливою роллю суду у сфері цивільного судочинства.

Важливо зосередити увагу на повноваженнях суду, які в процесуальній літературі поділяють на: 1) предметні (визначають

межі юрисдикції суду та підсудність цивільних справ) і функціональні (пов'язані з вирішальними діями суду з керівництвом процесом; 2) інтегруючі, спрямовані на справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав; проміжні, пов'язані з рухом провадження в напрямку вирішення справи, захисту прав та інтересів осіб, які можна поділити на імперативні та диспозитивні; завершальні, пов'язані із закінченням провадження у справі; допоміжні, що супроводжують і сприяють реалізації інших повноважень.

Наступним необхідно перейти до вивчення правового статусу присяжних у цивільному процесі. Так, залучення присяжних до участі у розгляді та вирішенні певної категорії цивільних справ спільно із суддею зумовлено необхідністю врахувати їх життєвий досвід, норми моралі, етики для оцінки складних людських відносин. Це своєрідна суспільна допомога судді у його процесуальній діяльності.

Пам'ятайте, що присяжним є «особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя» (ст. 63 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду. Вони залучаються судом до здійснення правосуддя в порядку черговості на строк не більше одного місяця на рік, крім випадків, коли продовження цього строку зумовлено необхідністю закінчити розгляд справи, розпочатий за їхньою участю.

В тому числі зазначте, що до списків присяжних громадяни не включаються : визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; які мають хронічні, психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного; які мають незняту чи непогашену судимість; народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого

самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя; тощо (ч. 2 ст.65 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

Наступним необхідно перейти до розгляду відводу (самовідводу) судді у цивільному судочинстві. Відвід судді (суду) розглядають як передбачені у нормах цивільного процесуального законодавства підстави, за наявності яких суддя не може брати участь у розгляді судової справи і підлягає відстороненню від процесу за власною ініціативою (самовідвід) або за заявою учасника судової справи. Самовідвід розглядається як добровільна процесуальна дія судді, заснована на морально-етичних правилах суспільного життя, які, на переконання самого судді, є перешкодою в участі ним (суддею) у конкретній цивільній справі, що знаходиться у провадженні суду.

Наступним зверніть увагу на норми процесуального законодавства, в яких передбачено випадки коли суддя підлягає відводу (самовідводу). До таких випадків можна віднести : він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу; він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі тощо (ст. 36 ЦПК України).

Наступним також, необхідно вивчити випадки коли суддя зобов'язаний заявити самовідвід відповідно до заборони про недопустимість повторної участі судді у розгляді справи. Такими випадками є: суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не може брати участь у розгляді цієї самої справи в судах апеляційної та касаційної інстанцій, а так само у новому розгляді справи судом першої інстанції після скасування рішення суду або ухвали про закриття провадження у справі;

суддя, який брав участь у врегулюванні спору у справі за участю судді, не може брати участь у розгляді цієї справи по суті або перегляді будь-якого ухваленого в ній судового рішення тощо (ст. 37 ЦПК України).

В тому числі, потрібно пам'ятати, що з підстав, зазначених у статтях 36,37 і 38 ЦПК України, суддя зобов'язаний заявити самовідвід. З цих же підстав йому можуть заявити відвід учасники справи. Порядок вирішення заявленого відводу чи самовідводу врегульовано статтею 42 ЦПК України.

Інститут відводу (самовідводу) суддів надає упевненості учасникам справи в тому, що їх справа буде вирішена в умовах об'єктивного та неупередженого ставлення суду до учасників справи та предмета спору.

Тема 7

Сторони в цивільному судочинстві

Вивчення теми слід розпочати із поняття та основних ознаки сторін, їх процесуальних прав та обов'язків. Серед учасників справ позовного провадження у частині першій статті 42 ЦПК виділяються сторони. Загалом, сторони в цивільному судочинстві розглядають як особи між якими виник матеріально-правовий спір, що підлягає розгляду і вирішенню судом у порядку цивільного судочинства.

Також, у цивільному процесуальному законодавстві відсутні визначення поняття сторін. А у ст. 48 ЦПК лише вказується, що «сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач». Згідно з частиною 2 ст. 48 ЦПК, сторонами можуть бути: 1) фізичні особи; 2) юридичні особи; 3) держава.

Необхідно пам'ятати, що позивач є активною стороною судового процесу, оскільки він не лише викладає свої вимоги в позовній заяві, але й визначає предмет доказування (ч.2 ст.77 ЦПК), формує той обсяг доказів, які підтверджують правомірність його матеріально-правових вимог до відповідача. Відповідач вказується позивачем у позовній заяві (п.2, ч. 3, ст. 175 ЦПК), а тому є пасивною стороною судового процесу.

Зверніть увагу, що незважаючи на те, що позивач і відповідач в суді намагаються отримати один і той же

процесуальний документ – судові рішення, але кожен із них має намір отримати його з різним змістом. Так позивач бажає отримати судові рішення про задоволення своїх позовних вимог, а відповідач має за мету – отримати рішення про відмову в задоволенні позову. Отже, позивач і відповідач мають протилежні юридичні інтереси.

Наступним зосередьтесь на характерних рисах сторін як учасників цивільного процесу. Такими рисами є: сторони – це суб'єкти спірних матеріально-правових відносин. Такий спір може виникнути з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших матеріальних правовідносин (ст. 19 ЦПК); наявність у сторін юридичної заінтересованості; на сторони поширюються матеріально-правові наслідки вирішення справи в суді. Спір між сторонами є предметом судового розгляду й вирішення; сторони – це учасники судового процесу, які діють на захист власних прав, свобод та інтересів; сторони – це учасники справ позовного провадження (ч.1. ст. 42 ЦПК).

Далі зверніть свою увагу на те, що сторони у цивільному процесі наділяються широким колом процесуальних прав і на них покладаються процесуальні обов'язки. Так, процесуальні права й обов'язки сторін передбачені в багатьох нормах ЦПК, і вони досить різноманітні за своїм змістом. Залежно від змісту їх поділяють на права: пов'язані із самостійним вирішенням обсягу захисту своїх прав, свобод та інтересів; пов'язані з використанням засобів захисту; права сторін на можливість домагатися перевірки законності та обґрунтованості судового рішення, і пов'язані з примусовим виконанням рішень. Також за змістом їх поділяють на права: реалізація яких впливає на динаміку цивільного судочинства; на участь у судовому розгляді; що забезпечують судовий захист у широкому значенні. Але дати будь-яку універсальну класифікацію процесуальних прав сторін, яка б охопила весь їх обсяг, або дати їх повний перелік досить складно.

Загалом можна виділити такі загальні процесуальні права сторін: право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання

іншим учасникам справ, а також свідкам, експертам, спеціалістам тощо (ст. 43 ЦПК). В свою чергу, ч. 2 ст. 49 ЦПК передбачає процесуальні права, якими наділяються лише сторони цивільного процесу: 1) позивач має право відмовитися від позову (всіх або частини позовних вимог), а відповідач має право визнати позов (усі або частину позовних вимог) на будь-якій стадії судового процесу тощо.

Далі зверніть увагу на процесуальні обов'язки сторін: виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; сприяти своєчасному, всебічному, повному й об'єктивному встановленню всіх обставин справи; з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази і так далі (ч. 2 ст. 43 ЦПК).

Слід пам'ятати, що учасники справи та їхні представники повинні добросовісно користуватися своїми процесуальними правами (ч. 1 ст. 44 ЦПК). Тобто позивач і відповідач повинні реалізувати свої процесуальні права за призначенням, без порушення та обмеження прав та інтересів іншої сторони і реалізовуватися своєчасно. Тому, зловживання процесуальними правами не допускається. Суттєвими ознаками факту зловживання процесуальними правами учасником судового процесу є: належність і наявність в особи конкретного процесуального права наданого процесуальним законодавством; мета використання; реалізації процесуального права за призначення, але всупереч іншим процесуальним правам і меті правосуддя.

Зловживання процесуальними правами є елементом процесуального правопорушення, а отже, є підставою для застосування судом заходів процесуального примусу і реагування судом на такі дії учасника судового процесу з метою недопущення їх у подальшому (зобов'язання такої особи припинення таких дій, про недопустимість їх повторного вчинення тощо).

Далі перейдіть до вивчення співучасті у цивільному судочинстві та зверніть свою увагу на визначення поняття цивільної процесуальної співучасті та її види. Співучасть

розглядають як участь у одному процесі кількох позивачів або відповідачів. Пам'ятайте, що множинність осіб на стороні позивача – це співпозивачі, а множинність осіб на стороні відповідача – це співвідповідачі.

Важливо визначити підстави, за наявності яких допускається процесуальна співучасть. Це: предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів; права й обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави; предметом спору є однорідні права й обов'язки.

Також важливо розуміти умови, за яких можлива процесуальна співучасть. Це: подання спільного позову кількома позивачами чи до кількох відповідачів; об'єднання судом кількох позовів в одне провадження; залучення судом співучасника до справи.

Наступним відзначте поділ співучасті на активну, пасивну та змішану співучасть. Активна співучасть – коли на стороні позивача беруть участь двоє і більше осіб, а на боці відповідача одна особа. Пасивна співучасть – коли на стороні позивача бере участь одна особа, а на стороні відповідача дві і більше осіб. Змішана співучасть – коли на стороні позивача і відповідача одночасно беруть участь двоє і більше осіб.

Крім того, приділіть увагу обов'язковій та факультативній співучасті. Обов'язкова співучасть має місце, коли без вирішення питання про права й обов'язки одного зі співучасників неможливо визначити права (обов'язки) інших співучасників у справі, не можна правильно вирішити справу. Факультативна (необов'язкова) співучасть має місце у випадках, коли у справі беруть участь співучасники, хоча питання про право одного з співвідповідачів можна було б вирішити самостійно, незалежно від прав і обов'язків інших співучасників.

Далі перейдіть до вивчення питання про заміну неналежного відповідача та залучення співвідповідача. В першу чергу необхідно звернути увагу на визначення поняття неналежного відповідача, яке розглядають як особа, яка притягнута до процесу як відповідач, відносно якої за матеріалами справи виявлено, що вона не є зобов'язаною особою за позовною вимогою.

Наступним важливо зрозуміти сутність інституту заміни неналежного відповідача. Заміна неналежного відповідача

регулюється ст. 51 ЦПК, згідно з якою суд за клопотанням позивача, не припиняючи розгляду справи, замінює первісного відповідача за позовом належним або залучає до участі у справі іншу особу як співвідповідача.

Далі приділіть увагу процесуальним умовам і порядку заміни неналежного відповідача, що можливо в суді першої інстанції до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання; встановлено відсутність у відповідача обов'язку відповідати за позовними вимогами; встановлено, що обов'язок відповідати покладено на іншу особу; заміна неналежного відповідача здійснюється лише за клопотанням позивача; тощо.

Крім того, важливо знати два можливі варіанти вирішення питання неналежного відповідача: 1) за наявності згоди позивача на заміну неналежного відповідача суд здійснює його заміну на іншого відповідача (належного); 2) за відсутності згоди позивача на заміну неналежного відповідача суд залучає особу до участі у справі як співвідповідача.

Далі вам необхідно з'ясувати особливості цивільного процесуального правонаступництва. В першу чергу зверніть увагу на визначення поняття процесуального правонаступництва, яке розглядають перехід матеріальних і процесуальних прав та обов'язків від особи, яка брала участь у процесі стороною (або третьою особою), до іншої особи, яка вступає у процес замість неї у зв'язку з наступництвом у спірних матеріальних відносинах.

Наступним важливо зрозуміти підстави, за наявності яких допускається процесуальне правонаступництво. Наприклад, смерть фізичної особи, припинення юридичної особи, уступка вимоги тощо. Також зверніть увагу, що заміна особи, яка брала участь стороною (третьою особою) у судовому процесі, іншою особою в порядку правонаступництва допускається лише у матеріальних правовідносинах майнового характеру. Процесуальне правонаступництво неможливе у справах, коли позовні вимоги пов'язані з особистими якостями особи (наприклад, у справах про стягнення аліментів).

Крім того, важливо знати, що правонаступництво здійснюється за ініціативою суду, але згода правонаступника

позивача є обов'язковою. Вступ у справу правонаступника позивача залежить від його особистого волевиявлення. Якщо позивач – правонаступник не бажає вступити у процес, справа закривається судом за п.1 ч. 1 ст. 255 ЦПК як відмова позивача від позову і відмова, прийнята судом. Щодо відповідача- правонаступника, то його згода на притягнення і участь у процесі не потрібна. В тому числі правонаступник повинен надати докази свого правонаступництва.

Тема 8

Треті особи в цивільному процесі процесі

Опрацювання даної теми розпочніть із визначення поняття третіх осіб та їх процесуальних ознак. Треті особи є учасниками справи, які вступають або залучаються у розпочатий процес між сторонами для захисту своїх права, свобод та інтересів, відмінних від прав, свобод та інтересів сторін. Їхні процесуальні ознаки поділяються: 1) вони є учасниками справ та користуються всіма процесуальними правами і виконують процесуальні обов'язки, передбачені; 2) мають юридичну заінтересованість у наслідках вирішення справи; 3) треті особи вступають або залучаються вже у розпочатий процес між сторонами.

Відповідно зазначеному важливо зрозуміти юридичну заінтересованість третіх осіб у результатах вирішення справи. Вона може бути матеріально-правовою і процесуально-правовою. Матеріально-правова заінтересованість проявляється в тому, що рішення суду, яке буде ухвалено судом щодо конкретного спору, може вплинути на права, обов'язки чи свободи третьої особи. Процесуально-правова заінтересованість третіх осіб полягає в недопущенні ухвалення судом несприятливого для них рішення. Тому свої дії у процесі треті особи спрямовуватимуть на запобігання присудженню судом об'єкта матеріального спору позивачеві чи залишення його за відповідачем або ж виступатимуть проти сторін, вимагаючи присудження об'єкта спору собі.

Далі зверніть увагу на класифікацію третіх осіб за видами:

- 1) треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета

спору (ст. 52 ЦПК). 2) треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору (ст. 53 ЦПК).

Щодо третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору зверніть увагу, що вони є учасниками справи, які вступають у розпочатий процес між сторонами, пред'явивши позов на предмет спору до однієї чи обох сторін з метою захисту власних прав, свобод та інтересів, адже рішення у справі може вплинути на їх права.

Зверніть увагу на ознаки для третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги: наявність самостійних вимог щодо предмета спору; можливість вступити у справу до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного; вступають у справу шляхом пред'явлення позовної заяви тощо.

В тому числі, важливо пам'ятати, що самостійність вимог третьої особи, яка заявляє свої вимоги на предмет спору, характеризуються матеріально-правовою індивідуальністю і взаємовиключним змістом щодо вимог сторін. Вимоги повинні ґрунтуватися на спірних матеріальних правовідносинах, інтереси третьої особи та сторін повинні бути протилежними, а вимоги виключати задоволення вимог позивача. Це забезпечує автономне процесуальне становище третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги в цивільному процесі поряд зі сторонами, іншими третіми особами.

Наступним зверніть увагу на особливість та одночасну підставу, участі осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, зокрема: наявність самостійних вимог до предмета спору; взаємовиключний характер їх юридичної заінтересованості з позивачем і відповідачем. Вступити у справу третя особа із самостійними вимогами може лише за власною ініціативою. Згідно з ч. 4 ст. 52 ЦПК, після вступу у справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням третьої особи розглядається спочатку.

Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги, за своїм процесуальним становищем тотожна процесуальному становищу позивача (ч. 3 ст. 52 ЦПК). Але, незважаючи на це, третя особа, яка заявляє самостійні вимоги, перебуває у своєму

процесуальному статусі до закінчення процесу у справі. Також вона може пред'явити позов: до позивача чи відповідача або ж до позивача чи відповідача одночасно.

Щодо третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору зверніть увагу, що вони є учасники процесу, які вступають у розпочатий судовий процес між сторонами для захисту своїх прав, свобод та інтересів, оскільки рішення суду у справі може вплинути на права чи обов'язки по відношенню до однієї зі сторін.

У тому числі такі особи можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до закінчення підготовчого провадження у справі або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, у разі коли рішення у справі може вплинути на їхні права чи обов'язки щодо однієї зі сторін.

Важливо, щоб третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, змогла вступити у справу, або бути притягнутою для участі у справі, повинні бути дотримані такі умови: наявність між третьою особою із самостійними вимогами і однією з сторін (позивач, відповідач) матеріально-правових відносин, які повинні існувати до початку судового процесу; матеріально-правові відносини між третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги, з однією зі сторін процесу, повинні знаходитися у взаємозв'язку з правовідносинами між позивачем і відповідачем, з яких виник спір; вітмінність самостійних вимог третіх осіб від вимог сторін.

Зверніть увагу на процесуальний порядок залучення до участі у справі або вступ у справу третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Їх участь можлива: за власною ініціативою (ч.1 ст. 53 ЦПК), за ініціативою суду (судді) (ч. 3 ст. 53 ЦПК), за ініціативою сторін або інших учасників справи (ч. 4 ст. 53 ЦПК). Вступ у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, не тягне за собою розгляду справи спочатку (ч. 7 ст. 53 ЦПК).

Крім того, важливо, що треті особи з самостійними вимогами мають процесуальні права й обов'язки передбачені у ст. 43 ЦПК. Процесуальними правами позивача чи відповідача вони

не наділяються, оскільки вони не займають процесуальне становище сторони.

Тема 9

Цивільне процесуальне представництво

Опрацювання даної теми розпочніть із вивчення поняття правонаступництва то його видів. У науці цивільного процесуального права існують різні погляди на розуміння поняття процесуального представництва. Дане поняття визначається як система процесуальних дій, що здійснюються в суді, і як окремі правовідносини, і як правовий інститут. Також цивільне процесуальне представництво розглядають як врегульовані нормами цивільного процесуального права відносини, що виникають між представником та особою, яку він представляє (довірителем) на підставі закону, договору, статуту, положення, процесуальні дії під час здійснення цивільного судочинства з метою захисту прав, свобод чи інтересів особи, державних і громадських інтересів, а також з метою сприяння суду в розгляді справи й ухваленні законного й обґрунтованого рішення суду.

Після аналізу поняття перейдіть до видів правонаступництва. На підставі аналізу глави 4 РОЗДІЛУ 2 ЦПК можна визначити види цивільного процесуального представництва де закладені критерії, згідно з якими види представництва класифікуються: за підставами виникнення представництво поділяється на законне (підставою є норма закону) та договірне (ґрунтується на договорі про надання юридичних адвокатських послуг); за ступенем обов'язковості - на обов'язкове (або необхідне) щодо малолітніх і неповнолітніх осіб, недієздатних та обмежених у дієздатності осіб (підставами такого представництва є норма закону, адміністративний чи судовий акт) та факультативне (або добровільне), що виникає на підставі цивільно-правового договору; за ознаками особи, в інтересах якої виникає представництво, воно поділяється на представництво фізичних осіб (виникає на підставі цивільно-правового договору або закону) та представництво юридичних осіб (виникає на підставі закону, положення, статуту,

довіреності), а також представництво держави (таке представництво здійснюється органами державної влади, органами місцевого самоврядування в межах їх компетенції через свого представника).

Слід врахувати той момент, що цивільне процесуальне законодавство чітко встановлює, що представником у суді може бути адвокат або законний представник особи. Зокрема, важливо пам'ятати, що цивільним процесуальним представником є особа, яка здійснює процесуальні дії в суді від імені та в інтересах особи, яку представляють. Брати участь у процесі поряд з представником можуть як сторони, треті особи, так і заявники та інші заінтересовані особи, а також особи, які згідно із законом мають право у передбачених законом випадках звертатися до суду в інтересах інших осіб (ч.1 ст.58 ЦПК). Брати участь у судовому процесі особа може особисто (самопредставництво) та (або) через представника. При цьому особиста участь у справі учасника справи не позбавляє його права мати у цій справі представника.

Вам також необхідно звернути увагу на поділ процесуального представництва юридичної особи: 1. «самопредставництво юридичної особи» – юридична особа незалежно від порядку її створення бере участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту); 2. представництво юридичної особи представником (адвокатом), уповноваженого діяти в процесі на підставі довіреності чи ордеру, виданих згідно договору про надання правничої допомоги». Пам'ятайте, що це різні поняття. Так, Верховний Суд (справа № 260/988/18) констатував, що представництво юридичної особи виражається через доручення та видачу довіреності на вчинення процесуальних дій.

Далі перейдіть до вивчення представництва інтересів особи законними представниками. Так, законне представництво ґрунтується, як правило, на нормах матеріального права, що і визначають правовий механізм участі представника в цивільному судочинстві. У цих нормах міститься також перелік осіб, щодо яких здійснюється представництво, а також перелік осіб, які

можуть здійснювати таке представництво (ст.242 ЦКУ). Законні представники можуть доручати ведення справи в суді також іншим особам (ч.3 ст. 59 ЦПК).

Зверніть увагу, що до законних представників належить також опікун, призначений для опіки над майном особи, яка визнана безвісно відсутньою; виконавець заповіту або інша особа, яка вживає заходів для охорони спадкового майна особи, яка оголошена померлою, якщо спадщина ще ніким не прийнята. Права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб, відповідно до ч.1 ст. 59 ЦПК, захищають у суді їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, які визначені законом.

Розгляньте представництво юридичних осіб. Так, у 2016 році Верховна Рада України внесла зміни до Конституції України, згідно з якими було введено так звану «адвокатську монополію». Ці зміни передбачали здійснення представництва в судах винятково адвокатами, за винятком справ, перелічених у статті 131-2 Конституції України. Конституція України закріплює виняткове право адвокатів на представництво інтересів особи в суді. Водночас фізичні та юридичні особи можуть представляти себе в суді самостійно. Поняття «самопредставництво» закріплене в процесуальних кодексах: у ЦПК (ст. 58); ГПК (ст. 56); КАС (ст. 55). Аналізуючи вказані процесуальні норми, можна стверджувати, що самопредставництво - це самостійна участь особи (фізичної чи юридичної) в судовому процесі, який ведеться від її імені та в її інтересах.

Перейдіть до дослідження осіб, які можуть бути представниками. Зокрема, відповідно до ЦПК та Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" таким представниками можуть бути: адвокат; законний представник; особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність, під час розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах; посадові особи органів або інших осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена тощо.

Зосередьтеся на вивченні осіб, які не можуть бути представниками. Так, чинне процесуальне законодавство чітко передбачає перелік осіб, які не можуть бути представниками в суді. До них належать: «особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач, свідок, помічник судді, який розглядає справу» (ч. 1. ст.61 ЦПК); «особа, яка у цій справі представляє або представляла в суді іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя» (ч.2 ст.61 ЦПК); судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність (ч.3 ст.61 ЦПК) тощо.

Візьміть до уваги повноваження процесуального представника та документів, що їх підтверджують. Так, відповідно до ст.62 ЦПК, повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені такими документами: довіреністю фізичної або юридичної особи – щодо договірного представництва. «Довіреність фізичної особи повинна бути посвідчена нотаріально або у визначених законом випадках іншою особою. А довіреність від імені юридичної особи видається за підписом (електронним цифровим підписом) посадової особи, уповноваженої на це законом, установчими документами».

Відзначте, що повноваження законних представників підтверджуються документами, що підтверджують займану ними посаду чи факт родинних, опікунських відносин з особою, інтереси якої вони представляють. Засвідчені підписом судді копії цих документів приєднуються до справи. А повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність».

Тема 10

Участь у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб

Опрацювання даної теми розпочніть з дослідження суб'єктів звернення, підстави участі в цивільному процесі. Так, кожна

особа має право в порядку, встановленому законом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. В інтересах особи, у випадках установлених законом, до суду можуть звернутися також органи й особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, або державних чи суспільних інтересах» (ч.2 ст. 4 ЦПК). Коло цих органів та осіб визначається статтею 56 ЦПК. До них належать: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи. Кожен із перелічених у ч.1 ст. 56 ЦПК суб'єктів виконує в судовому процесі певні функції, переслідує певну мету і завдання, що покладаються на них законом. Коло суб'єктів, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси, визначається законом.

Звернути увагу на те, що підстави участі у цивільному процесі органів та осіб, які звертаються в інтересах інших осіб, поділяються на: нормативні та фактичні. Нормативною підставою є норми цивільного процесуального та інших галузей матеріального права, які дають їм повноваження захищати права та інтереси інших осіб. Фактичною підставою участі може виступати ініціатива цих органів чи осіб, закріплена у поданій до суду заяві, або постановлена судом ухвала про залучення до участі у справі відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, прокурора.

Порушення процесу за ініціативою вказаних у ст. 56 ЦПК органів та осіб можливе за наявності певних передумов. Насамперед, необхідно щоб у осіб, у чиїх інтересах здійснюється звернення до суду, було право на пред'явлення позову, зокрема відсутність підстав для відмови у відкритті провадження у справі, зазначених у ч.1 ст. 186 ЦПК, а також існування прямої вказівки у законі щодо можливості пред'явлення позову в інтересах інших осіб.

Тепер перейдіть до вивчення форм участі у процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Так, кожен із перелічених суб'єктів має певну специфіку з точки зору функцій, мети і завдань, які покладаються на них законом, а також форм участі в цивільному

процесі, передбачених ст. 56 ЦПК. Аналіз норми ст. 56 ЦПК указує на наявність трьох форм участі у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Такими формами є: 1) звернення до суду із заявою про захист прав, свобод чи інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та участь у цивільних справах (так зване ініціювання процесу); 2) представництво інтересів громадян чи держави на будь-якій стадії цивільного процесу; 3) участь у справі з метою подання висновків на виконання своїх повноважень.

Розгляньте окремо кожен форму участі органів та осіб у цивільному процесі. Звернутися до суду із позовною заявою на захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів, а також брати участь у цивільних справах у встановлених законом випадках можуть: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи.

Так, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, на підставі ст.13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини», може бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, у тому числі на закритих судових засіданнях, за умови згоди суб'єкта права, в інтересах якого судовий розгляд оголошено закритим (п.9 Закону); відповідно до п.10 Закону з метою захисту прав і свобод людини та громадянина особисто або через свого представника в установленому законом порядку має право: звертатися до суду про захист прав і свобод осіб, які через фізичний стан, недозрілість повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права і свободи тощо.

Прокурор наділений законом «правом на звернення до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів» і брати участь у цих справах згідно з ч.1.ст.56 ЦПК та ст. 23 Закону України «Про прокуратуру».

Представництво прокурора в цивільній справі, як і представництво, що передбачене ст. 58 ЦПК, досить подібні між

собою інститути і за своєю природою є цивільним процесуальним представництвом, яке переслідує єдину мету: захист порушених прав, свобод та інтересів громадян, державних чи суспільних інтересів. Проте представництво прокурора суттєво відрізняється від інституту представництва в суді, що здійснюється іншими фізичними та юридичними особами.

Щодо іншої форми участі органів державної влади й органів місцевого самоврядування в цивільному процесі – подання висновків у справі на виконання своїх повноважень, то чинне цивільне процесуальне законодавство не містить чітких вказівок про обов'язковість участі цих органів у певних категоріях справ для надання висновку у справі.

Участь у цивільному процесі інших суб'єктів цивільних процесуальних відносин, а саме: фізичних та юридичних осіб, тобто профспілок, підприємств, установ чи організацій, можлива лише в одній формі – у випадках, установлених законом, вони можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у розгляді цих справ.

Після цього перейдіть до процесуального правового статусу органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Передумовою участі органів та осіб, передбачених ст. 56 ЦПК, в цивільному процесі в будь-якій із трьох форм є набуття ними цивільного процесуального правового статусу органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, і наявність цивільної процесуальної правосуб'єктності, яка передбачає цивільну процесуальну правоздатність і цивільну процесуальну дієздатність.

На відміну від учасників справи (позивача, відповідача, третьої особи), відповідні органи й особи повинні бути наділені спеціальною цивільною процесуальною правоздатністю, тобто здатністю мати цивільні процесуальні права й обов'язки органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Така цивільна процесуальна правоздатність настає з моменту виникнення у цих осіб відповідної компетенції або передбачених законом повноважень. Необхідною умовою такої участі є норми матеріального права, що передбачають випадки

такої участі, тобто особи, перелічені ст. 56 ЦПК, можуть звернутися до суду із позовною заявою або беруть участь у процесі лише у випадках, чітко встановлених законом.

В Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини спеціальна цивільна процесуальна правоздатність виникає з моменту призначення цієї особи на посаду Уповноваженого. Спеціальна цивільна процесуальна правоздатність мати цивільні процесуальні права й обов'язки «органу та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб», притаманна також прокурору, і виникає вона з моменту призначення особи на посаду та за умови, що прокурор за власною ініціативою звертається із заявою в інтересах інших осіб або бере участь у цивільній справі, якщо це передбачено законом.

Прокурор, який бере участь у розгляді справ у судах, додержуючись принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, сприяє виконанню вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний розгляд справ та постановленню судових рішень, що ґрунтуються на законі. Пам'ятайте, що цивільній процесуальній літературі розрізняють загальні та спеціальні (конкретні) підстави участі прокурора в цивільному процесі.

Окрім Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та прокурора, набути цивільного процесуального правового статусу органу та особи, яким законом надано право захищати свободи чи інтереси інших осіб, можуть також визначені ч.1 ст. 56 ЦПК органи державної влади й органи місцевого самоврядування. Для виконання свого обов'язку їм теж треба мати спеціальну цивільну процесуальну правоздатність. Така спеціальна цивільна процесуальна правоздатність виникає в органів державної влади й органів місцевого самоврядування з моменту їх створення, що визначає їх компетенцію. На відміну від прокурора, який самостійно визначає підстави для представництва, органи державної влади, органи місцевого самоврядування уповноважені порушувати цивільні справи на захист прав, свобод чи інтересів інших осіб тільки у випадках, передбачених законом.

Правом на звернення до суду в інтересах інших осіб наділені також фізичні та юридичні особи. Визначені законом юридичні особи теж наділені спеціальною цивільною процесуальною

правоздатністю як однією з передумов набуття цивільного процесуального правового статусу органу та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Така правоздатність виникає у юридичних осіб з моменту їх державної реєстрації та за умови їх звернення до суду із позовною заявою у визначених законом випадках. Окрім зазначеної цивільної процесуальної правоздатності, органи та особи для набуття цивільного процесуального правового статусу органу та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні ще мати цивільну процесуальну дієздатність, яка повинна бути повною, а за процесуальною формою як безпосередньою, так і опосередкованою.

Пам'ятайте, щоб набути цивільного процесуального правового статусу органу й особі, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, установлені законом органи й особи, які звертаються до суду із позовними заявами та беруть участь у цих справах, повинні мати цивільну процесуальну правоздатність, а також повну безпосередню або опосередковану цивільну процесуальну дієздатність.

Тема 11

Інші учасники судового процесу

Опрацювання даної теми розпочніть із визначення поняття інших учасників цивільного процесу та їхніх характерних ознак. У науковій літературі таких суб'єктів цивільного судочинства характеризують як таких, що сприяють справедливому, неупередженому та своєчасному розгляду і вирішенню цивільних справ судом. Важливо зрозуміти, що для них характерне те що: вони є самостійним видом (групою, підвидом) учасників судового процесу; відсутність юридичної заінтересованості у справі; процесуальна мета – здійснення організаційно-технічного забезпечення судового процесу або сприяння суду в розгляді і вирішенні справи; наділені процесуальними правами і обов'язками.

Також зверніть увагу на поділ інших учасників цивільного процесу: 1) ті, що забезпечують організаційно-технічне

забезпечення процесу; 2) ті, що сприяють розгляду і вирішенню справи по суті.

Перейдіть до вивчення першої групи учасників, тобто тих, які забезпечують підготовку та сприяють організаційно-технічному забезпеченню судового процесу. До таких осіб відносяться: помічник судді; секретар судового засідання; судовий розпорядник.

Варто знати, що помічника судді розуміють як посадову особу, яка перебуває на державній службі, забезпечує виконання суддею відповідних повноважень та сприяє здійсненню правосуддя. Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. На помічника судді покладається основне завдання, пов'язане зі створенням умов для підготовки та організаційного забезпечення судового процесу. У частині 2 статті 66 ЦПК визначено наступні посадові обов'язки помічника судді.

Секретар судового засідання - посадова особа апарату суду на яку покладаються обов'язки із здійснення організаційних аспектів судочинства та проведення технічної фіксації судового засідання. Метою участі секретаря судового засідання є забезпечення організаційних аспектів проведення судового засідання (наприклад, повідомлення про день, час, місце проведення судового засідання або проведення окремих процесуальних дій, здійснення виклику до суду учасників судового процесу та ін.) та забезпечує фіксування судового процесу відповідно до Глави 7 Розділу III ЦПК.

Щодо судового розпорядника слід підкреслити, що він відповідно до статті 68 ЦПК виконує обов'язки, які фактично пов'язані з допомогою головному в судовому засіданні, а саме: забезпечує належний стан залу судового засідання запрошує до нього учасників судового процесу з урахуванням кількості місць, забезпечення порядку під час судового засідання, визначає можливу кількість осіб; оголошує про вхід і вихід суду із зали судового засідання, пропонує всім присутнім встати тощо.

Перелік обов'язків судового розпорядника не є вичерпним і він забов'язаний виконувати інші розпорядження головного судовим засіданням, які пов'язані з належним порядком у залі

судового засідання, виконанням організаційних питань і підтриманням належної дисципліни в залі судового засідання.

Далі перейдіть до вивчення осіб, які сприяють суду в розгляді цивільної справи. До таких осіб належать: свідок; експерт; експерт з питань права; спеціаліст; перекладач.

Перейдіть до аналізу зазначених осіб. Найперше відзначте, що свідка розглядають як фізичну особу, яка правильно (об'єктивно) сприймає будь-які обставини цивільної справи і може правильно (достовірно) їх відтворювати і таким чином сприяти правильному вирішенню справи судом. Для свідка характерні такі ознаки: може бути будь-якою фізичною особою, за винятком тих, хто зазначений у ст. 70, 71 ЦПК; основне завдання - надання інформації про відомі йому обставини справи; відсутність юридичної заінтересованості у результатах справи; отримує процесуальний статус з моменту залучення до процесу. В тому числі, зверніть увагу на процесуальні права й обов'язки свідка. Свідок зобов'язаний з'явитися до суду за викликом, дати правдиві показання. Він має право давати показання рідною мовою, користуватися записами, відмовитися від давання показань у визначених законом випадках.

Окремо приділіть увагу категоріям осіб, які не можуть бути допитані як свідки без їх згоди. Це зазначено у частині 2 статті 70 ЦПК. До них належать: особи з дипломатичним імунітетом, адвокати, нотаріуси, медіатори, священнослужителі, судді та інші. Також важливо зрозуміти, в яких випадках особа має право відмовитися давати показання щодо себе та близьких родичів згідно зі ст. 71 ЦПК.

Наступна особа для вивчення-експерт. Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. Основа функція експерта - проведення судової експертизи, яка призначається судом (ухвалою) або він залучається для цього учасником справи (на основі договору) для надання обґрунтованих та об'єктивних відповідей на поставлені йому питання.

Наступним кроком має стати детальний аналіз вимог до експерта, а також процесуальним правам та обов'язкам експерта, передбаченим як Законом "Про судову експертизу", так і ЦПК. У статті 72 ЦПК закріплено процесуальні (галузеві) права і

обов'язки експерта. «Експерт має право: ознайомлюватися з матеріалами справи; заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом; викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання та ін. В свою чергу експерт зобов'язаний: експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання; експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи; експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі».

Важливим є розгляд підстав для відводу експерта (ст. 36, 39 ЦПК), а також випадків притягнення його до юридичної відповідальності. У передбачених законами України випадках експерт може бути притягнутий до кримінальної, адміністративної відповідальності, до нього можуть бути застосовані судом заходи процесуального примусу під час судового засідання у вигляді попередження і видалення із зали судового засідання.

Цивільне судочинство у складі інших учасників судового процесу ЦПК виділяє експерта з питань права. Експерт з питань права – це фізична особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права (ч. 1 ст. 73 ЦПК). Характерними рисам експерта з питань права: є суб'єктом цивільного судочинства повинен мати обов'язково наукову ступінь кандидата або доктора юридичних наук, а з недавнього часу доктор філософії / PhD (у галузі права) та доктор наук (у галузі права) і бути визнаним фахівцем у галузі права; здійснює допомогу суду з питань, які потребують спеціальних теоретичних знань у певній галузі права; його висновок не є доказом у справі.

Окремо зупиніться на аналізі випадків, коли до суду подається висновок експерта з питань права, а саме: з приводу застосування аналогії закону чи аналогії права (ч. 9 ст. 10 ЦПК); щодо тлумачення змісту норм іноземного права згідно їх офіційним чи загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

Розгляньте процесуальні права й обов'язки експерта з питань права згідно з ЦПК. Він має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду. Експерт з питань права забор'язаний з'явитися до суду за його викликом.

Далі перейдіть до аналізу спеціаліста, як особи, яка сприяє суду в розгляді цивільної справи. Насамперед слід звернути увагу на визначення поняття "спеціаліст" та його загальні ознаки: має спеціальні знання і навички для застосування технічних засобів; надає консультації суду або технічну допомогу; не проводить власних досліджень по справі; призначається судом.

Детально розгляньте дві основні функції спеціаліста: надання консультацій суду; надання технічної допомоги. Також окремо потрібно зупинитися на аналізі процесуальних обов'язків (з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання та ін.) та прав (знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками тощо) спеціаліста згідно з нормами ЦПК.

На завершення розгляньте перекладача, як особу, яка сприяє суду в розгляді цивільної справи. Зверніть увагу на визначення поняття "перекладач" та основні вимоги до нього згідно з ЦПК - вільне володіння відповідними мовами, необхідними для перекладу. Далі варто проаналізувати основні процесуальні особливості та функції перекладача: здійснює усний та письмовий переклад; допускається до участі в справі ухвалою суду; перекладач підлягає відводу або самовідводу за наявності підстав визначених у статтях 38 та 39 ЦПК. Окремо розгляньте випадки обов'язкової участі перекладача, якщо один з учасників має порушення слуху чи мовлення. Важливо приділити увагу аналізу процесуальних прав та обов'язків перекладача. Зокрема, його обов'язкам щодо належного здійснення перекладу.

Тема 12

Процесуальні строки

Освоєння даної теми розпочніть із поняття "процесуальні строки" та їх значення для забезпечення своєчасного розгляду цивільних справ. Процесуальні строки розглядають як період часу, встановлений законом або судом, протягом якого повинна бути вчинена процесуальна дія судом та учасниками судового процесу. Значення процесуальних строків полягає у тому, що вони є засобом впливу на поведінку несумлінних учасників процесу, які перешкоджають своїми діями або бездіяльністю своєчасному і правильному їх вирішенню.

Розгляньте функції процесуальних строків: забезпечувальну, оптимізуючу, гарантуючу, стабілізуючу. Це допоможе зрозуміти їх роль у цивільному процесі.

Окрему увагу приділіть аналізу класифікації процесуальних строків за різними критеріями: способом установлення: установлені законом, визначені судом; суб'єктом вчинення процесуальних дій: строк, встановлений для суду (судді), строки для здійснення процесуальних дій учасниками процесу; чіткістю визначення: абсолютно визначені, відносно визначені, невизначені; характером процесуальних дій, способом обчислення.

Обов'язково розгляньте поняття "розумний строк" і критерії його визначення згідно з практикою ЄСПЛ. З урахуванням практики Європейського суду з прав людини критеріями розумних строків у цивільних справах є: а) правова та фактична складність справи; б) поведінка заявника, а також інших осіб, які беруть участь у справі (учасників справи), інших учасників процесу (інших учасників судового процесу); в) поведінка органів державної влади (насамперед суду); г) характер процесу та його значення для заявника.

Тепер перейдіть до вивчення питання обчислення процесуальних строків, зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків. Законодавець у ст. 122 ЦПК зазначає, що «строки, встановлені законом або судом, обчислюються роками, місяцями і днями, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати». Крім того, вказано, що

перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок (ст. 123 ЦПК). Законодавець розкриває питання закінчення процесуальних строків. Так, у ст. 124 ЦПК передбачено, що: «строк, обчислюваний роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року строку. Строк, обчислюваний місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця строку. Якщо закінчення строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, строк закінчується в останній день цього місяця. Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день. Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події. Останній день строку триває до 24 години, але коли в цей строк слід було вчинити процесуальну дію в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу.

А тепер саме на часі розглянути питання зупинення процесуальних строків. У ст. 125 ЦПК закріплено, що: «зупинення провадження у справі зупиняє перебіг процесуальних строків». У процесуальному законодавстві закріплено обов'язок і право суду зупинити провадження у справі (ст. 251,252 ЦПК України).

Наступним зверніть увагу на поновлення та продовження процесуальних строків (ст. 127 ЦПК). Однією з гарантій реалізації принципу гуманізму в цивільному судочинстві є наділення учасників справи правом на подання заяв про поновлення чи продовження процесуальних строків у випадку пропуску їх з поважних причин.

Приділіть увагу спільним і відмінним рисам указаних двох інститутів. Зокрема, спільним є: - продовження та поновлення процесуальних строків здійснюється за заявою учасника справи; - причини пропуску строку мають бути поважними тощо. Відміним: - строк, установлений законом, підлягає поновленню, тоді як строк, установлений судом, може бути продовжений, за заявою учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду; - поновленню підлягають строки, які вже

пропущені з поважної причини, а продовженню підлягають строки, час дії яких ще не закінчився тощо.

Тема 13

Судові виклики і повідомлення

Судовий виклик розглядають, як процесуальну дію суду, яка вчиняється судом до учасників судового процесу в разі визнання їх явки у судове засідання чи для вчинення процесуальної дії у суді обов'язковою шляхом вручення судової повістки про виклик з таким розрахунком, щоб особа, яка викликається, мала достатньо часу для підготовки до судового розгляду справи і явки в суд, але не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. А судові повідомлення розглядають як процесуальну дію суду, яка вчиняється судом до учасників справи в разі визнання їх явки у судове засідання чи для вчинення процесуальної дії у суді НЕ обов'язковою шляхом вручення судової повістки-повідомлення.

Розгляньте правове обґрунтування необхідності судових повісток для забезпечення права на справедливий суд. Важливо посилатися на відповідні статті процесуального законодавства України та рішення ЄСПЛ (ст. 6 ЄКПЛ, ст. 4, 67, 128 ЦПК України тощо). У тому числі, приділіть увагу докладному аналізу вимог до змісту судової повістки про виклик (ст. 129 ЦПК України) та судової повістки-повідомлення (ст. 129 ЦПК України). Так, у судовій повістці про виклик зазначаються такі відомості (ч. 1 ст. 129 ЦПК): «1) ім'я фізичної особи чи найменування юридичної особи, якій адресується повістка; 2) найменування й адреса суду; 3) місце, день і час явки за викликом; 4) назва справи, за якою робиться виклик; 5) як хто викликається особа (як позивач, відповідач, третя особа, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач) тощо. У судовій повістці-повідомленні зазначаються такі відомості (ч. 3 ст. 129 ЦПК): «1) найменування й адреса суду; 2) назва справи; 3) процесуальний статус особи, яка повідомляється; 4) місце, дата і час вчинення процесуальної дії; 5) яка дія буде вчинена тощо. Важливо розібрати відмінності у строках направлення та отримання різних видів судових повісток, а також наслідки їх неотримання для учасників процесу.

Розкрийте загальні правила вручення судових повісток, передбачені ЦПК, зокрема: вручення під розписку, на офіційну електронну адресу у разі її наявності; разом із розпискою рекомендованим листом з повідомленням про вручення у разі, якщо електронна адреса відсутня; через кур'єрів за адресою, зазначеною учасником справи; через засоби мобільного зв'язку шляхом надсилання текстових повідомлень із зазначенням веб-адреси відповідної ухвали в ЄДРСР за наявності відповідної письмової заяви учасника справи, який не має офіційної електронної адреси та технічної можливості; через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України; у справах про видачу обмежувального припису: а) згідно з ч. 9 ст. 128 ЦПК, б) згідно з ч. 11 ст. 128 ЦПК.

Розгляньте відмітності у врученні судових повісток різним категоріям учасників процесу: сторонам, третім особам, свідкам, експертам тощо. Слід пам'ятати, що за загальним правилом судова повістка вручається адресату особисто. Якщо його не виявлено (тимчасово відсутній) у місці проживання, повістка під розписку може бути вручена будь-кому з повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом з особою. Декларується, що в такому разі адресат судової повістки є належно повідомлений про час, дату і місце судового засідання, вчинення іншої процесуальної дії (ч. 3 ст. 130 ЦПК). У разі відсутності за адресою особи (будь-кого з повнолітніх членів сім'ї) особа, яка доставляє судову повістку, має негайно повернути її до суду з поміткою про причини невручення (ч. 4 ст. 130 ЦПК).

Проаналізуйте альтернативні способи вручення судових повісток: через представників сторін, за місцем роботи, особам, які утримуються під вартою або відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, обмеження волі, арешту. В тому числі зверніть увагу на особливості порядку вручення судових повісток учасникам процесу, які проживають за межами України, на підставі міжнародних договорів та інших нормативних актів. Слід пам'ятати, що «таким особам судові повістки вручаються в порядку, визначеному міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у разі

відсутності таких – у порядку, встановленому ст. 502 ЦПК, яка передбачає виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України».

Проаналізуйте процесуальні наслідки для учасників судового процесу, спричинені неотриманням ними судових викликів і повідомлень. Кожний учасник судового процесу повинен бути добросовісним користувачем своїми процесуальними правами, в тому числі щодо отримання судових повісток. Загалом судові виклики і повідомлення можуть спричиняти настання таких процесуальних наслідків: 1) які перешкоджають поточному розглядові цивільної справи – відкладення розгляду цивільної справи, залишення позову без розгляду, привід до суду (ст.ст. 147, 223, 224, 257, 501 ЦПК); 2) скасування судового рішення судом апеляційної, касаційної інстанцій та в інших, передбачених ЦПК, випадках (ст.ст. 376, 411, 458, 459, 468, 473, 478, 486 ЦПК); 3) які не перешкоджають поточному розглядові цивільної справи – вчинення процесуальних дій чи реалізації стадії цивільного процесу без участі учасників справи, належно повідомлених про дату, час і місце розгляду цивільної справи (ст.ст. 31, 223, 224, 249, 250, 269, 270, 271, 280, 287, 372, 432, 433, 437, 444, 442, 443, 444, 450, 457, 467, 473, 477, 485 ЦПК).

Тема 14

Судові витрати

Під час вивчення теми «Судові витрати» спочатку визначте поняття та види судових витрат. Під поняттям судових витрат належить розуміти сукупність витрат, що виникають у зв'язку з розглядом справи в порядку цивільного судочинства. Судові витрати - це судовий збір і витрати, пов'язані з розглядом справи (ч. 1 ст. 133 ЦПК).

Після визначення поняття зверніть увагу на судовий збір та особливості його сплати. ЦПК України в ч. 2 ст. 133 зазначає, що розмір судового збору встановлюється законом, так само, як і порядок його сплати, повернення і випадки звільнення від сплати. За загальним правилом, сума судового збору сплачується за місцезнаходженням суду, який буде розглядати справу. Ці кошти

зараховуються до спеціального фонду, передбаченого у Державному бюджеті України.

Детально вивчіть особливості судового збору: зокрема: 1) він є обов'язковим платежем; 2) справляється на всій території України; 3) розмір і порядок справляння судового збору встановлюється спеціальним законом; 4) розмір судового збору залежить від характеру позову і цини позову тощо.

Важливо пам'ятати, що під платниками судового збору належить розуміти органи й осіб, які повинні його сплачувати, тобто коло тих суб'єктів, на яких поширюється дія вищезазначеного закону.

До об'єктів справляння судового збору належать: а) подання до суду позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством; б) подання до суду апеляційної та касаційної скарг на судові рішення, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом; в) видача судами документів; г) ухвалення судового рішення, передбаченого цим законом.

З'ясуйте перелік категорії справ, у яких застосовуються пільги щодо сплати судового збору. Зокрема, у ст. 5 зазначається, що від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються позивачі у справах: про стягнення заробітної плати та поновлення на роботі; про відшкодування шкоди, яка була заподіяна каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я особи, а також смертю особи тощо .

Пільги щодо сплати судового збору також передбачені у зв'язку з належністю особи до окремих категорій громадян, які також звільняються від сплати судового збору. До таких категорій осіб відносяться: 1) позивачі – громадяни, які віднесені до першої та другої категорій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи; 2) особи, страждаючі на психічні розлади, їх представники – у справах щодо спорів, пов'язаних з вирішенням питань щодо захисту прав і законних інтересів таких осіб під час надання їм психіатричної допомоги; 3) громадяни, які

у випадках, передбачених законодавством, звернулися із заявами до суду з метою захистити права та інтереси інших осіб тощо .

Вам необхідно приділити увагу порядку сплати судового збору. Так, він може бути перерахований у безготівковій або готівковій формі, у тому числі з використанням електронного платіжного засобу або за допомогою платіжних пристроїв. ЦПК України встановлює, що до позовної заяви обов'язково додається документ, що підтверджує сплату судового збору в установлених порядку і розмірі, або документ, що підтверджує підстави звільнення від сплати судового збору згідно із законом (ч. 4 ст. 177).

Далі перейдіть до вивчення витрат, пов'язаних з розглядом судової справи. Вони поділяються на такі види: 1) витрати на професійну правничу допомогу; 2) витрати, що виникають у результаті залучення свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів і проведення експертизи; 3) витрати, пов'язані з вчиненням процесуальних дій щодо витребування доказів, проведення огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпечення доказів; 4) витрати, що виникають у результаті вчинення інших процесуальних дій, потрібних для розгляду справи або підготовки до її розгляду.

Під розподілом судових витрат належить розуміти дії суду щодо визначення особи, яка зобов'язана відшкодувати витрати, які виникли у справі. Суд зобов'язує сторону відшкодувати іншій стороні понесені судові витрати залежно від розміру задоволених позовних вимог. Розмір цих витрат суд встановлює на підставі поданих сторонами доказів.

Пам'ятайте, що цивільне процесуальне законодавство визначає, що судовий збір справляється сторонами пропорційно до розміру задоволених позовних вимог (ч. 1 ст. 141 ЦПК України). Що стосується розподілу інших судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, то вони розподіляються так: у разі задоволення позову судом – на відповідача; у разі відмови в позові – на позивача; у разі часткового задоволення позову – на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

При розподілі судових витрат суд повинен урахувати багато чинників, а саме: чи пов'язані ці витрати з розглядом справи; чи

витрати обґрунтовані та пропорційні до предмета спору з урахуванням ціни позову, значення цієї справи для сторін, у тому числі чи впливає результат вирішення справи на репутацію сторін або чи зумовила дана справа публічний інтерес тощо.

У цивільному судочинстві передбачена можливість компенсації судових витрат за рахунок держави. Так, у разі, якщо сторону, на користь інтересів якої ухвалено судові рішення, звільнено в силу закону від сплати судових витрат, то з другої сторони підлягають стягненню судові витрати на користь осіб, які їх понесли, пропорційно до задоволених чи відхилених позовних вимог. Інша частина судових витрат компенсується за рахунок держави у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України. У випадку звільнення від оплати судових витрат обох сторін такі витрати компенсуються також державою у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Так само відшкодовуються судові витрати, понесені відповідачем у разі залишення позовних вимог без задоволення, закриття провадження у цивільній справі або залишення без розгляду позову позивача, якого звільнено від сплати судових витрат.

Тема 15

Заходи процесуального примусу

Визначте поняття, суті і видів заходів процесуального примусу. Згідно з положенням ч. 1 ст. 143 ЦПК України, «заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених цим Кодексом випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства». Тут же зверніть увагу на ознаки заходів процесуального примусу: 1) це різновид правового примусу; 2) їх застосування можливе тільки в рамках цивільного процесу; 3) суб'єктом застосування заходів процесуального примусу виступає суд; 4) види примусових процесуальних заходів визначені законом; 5) застосування заходів примусу допускається тільки до суб'єктів, указаних у законі; 6) застосування заходів примусу здійснюється на підставі та в порядку, вказаному законом тощо.

Перейдіть до видів **заходів** процесуального примусу. Так, **залежно від характеру поведінки особи та ступеня перешкоджання правосуддю законодавець передбачає різні види заходів** процесуального примусу. До них належать: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; привід; штраф (ч. 1 ст. 144 ЦПК України).

З огляду на зазначені види **заходів** процесуального примусу, доцільне буде перейти до вивчення порядку їх застосування. Так, процесуальний порядок застосування попередження і виділення із залу судового засідання врегульовано ст. 145 ЦПК України. Відповідно до змісту цієї норми, до учасників судового провадження та інших осіб, присутніх у залі судового засідання, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання цими особами розпоряджень головуючого у справі застосовується попередження, а у випадку повторного вчинення зазначених дій – така особа видаляється із зали судового засідання. Про застосування попередження суд постановляє ухвалу, яка може бути і в усній формі. Суддя (головуючий) звертає увагу порушника на протиправні дії, що стали підставою для попередження, і оголошує про те, що у разі повторного вчинення такого порушення або його продовження дану особу буде видалено із залу судового засідання.

Тепер розгляньте питання видалення із залу судового засідання, яке як і попередження, застосовується до осіб, які беруть участь у справі, інших учасників цивільного процесу, а також осіб, які не є учасниками цивільного процесу, але присутні в судовому засіданні, у разі повторного невиконання розпоряджень головуючого у справі чи повторного порушення порядку під час даного судового засідання. При цьому повторність має місце тільки в тому випадку, коли особа, до якої вже застосовувалося попередження за порушення порядку під час судового засідання або невиконання розпоряджень головуючого, вчиняє аналогічне порушення вдруге в межах одного судового засідання.

Іншим заходом процесуального примусу, яким вам необхідно розглянути є тимчасове вилучення доказів для дослідження судом. Відповідно до ч. 1 ст. 146 ЦПК України, «у

разі неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин їх неподання суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів державним виконавцем для дослідження судом». За загальним правилом, праву суду витребувати докази, кореспондує обов'язок осіб надати докази зазначені судом.

Врахуйте, що до заходів процесуального примусу, який також стосується доказової діяльності, належить привід свідка. Згідно з ч. 1 ст. 147 ЦПК України, у разі неявки без поважних причин у судове засідання свідка, який був належно викликаний судом, або неповідомлення ним про причини неявки, такий свідок підлягає примусовому приводу до суду відповідними органами Національної поліції України та з відшкодуванням у дохід держави витрат на здійснення такого приводу. Привід свідка оформляється ухвалою суду, яка повинна містити: 1) ім'я фізичної особи, яка підлягає приводу; 2) місце проживання, роботи чи навчання; 3) підстави застосування приводу; 4) коли і куди ця особа повинна бути доставлена; 5) кому доручається здійснення приводу.

Окрім вищезазначених заходів процесуального примусу, суд ще може стягнути штраф. Процесуальний порядок застосування штрафу як заходу процесуального примусу передбачений у ст. 148 ЦПК України. Підставами для застосування штрафу є: невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від учинення дій, покладених судом на учасника судового процесу; зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству; неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин тощо.

Тема 16

Доказування та докази в цивільному судочинстві

Судове доказування, розуміють як засновану на нормах цивільного процесуального законодавства розумово-пізнавальна і процесуально-правова діяльність суду та учасників справи, яка

спрямована на дослідження обставин (фактів) справи на основі наявних у справі доказів, за результатами якої суд ухвалює рішення яким вирішує справу. Мета доказування полягає у встановленні обставин справи (фактів) за допомогою доказів. У меті доказування відображаються одночасно інтереси (матеріальні та процесуальні) суб'єктів доказової діяльності та формуються план процесуальної діяльності в судовому процесі.

Перейдіть до вивчення об'єкта та суб'єкта доказування. Так, об'єктом доказування є обставини (факти) конкретної цивільної справи, що підлягають встановленню для її вирішення або є необхідними для здійснення окремої процесуальної дії судом і учасниками судової справи. Об'єкт доказування співпадає з предметом доказування. А суб'єктами доказування у цивільному судочинстві є суд і учасники справи (ст. 42 ЦПК). Основними суб'єктами доказування все ж таки є учасники справи. Сторони, треті особи, заявники та заінтересовані особи, органи та особи, яким за законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб та їх представники приймають активну участь в збиранні, поданні до суду і дослідженні доказів.

Тепер зверніть увагу на процес доказування. Такий процес розпочинається вже з моменту звернення до суду особи за захистом (подання до суду позовної заяви, заяви в окремому провадженні) і відкриття судом провадження у справі та може тривати до ухвалення і проголошення судового рішення. До основних етапів з яких складається процес доказування відносяться: визначення предмета доказування; збирання та подання доказів до суду; дослідження доказів; оцінка доказів; перевірка правильності судового доказування під час перегляду судового рішення.

Судові докази та їх класифікація в цивільному судочинстві. «Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи». Докази різноманітні, тому теоретичне і практичне значення мають класифікації доказів. Найбільш поширеними підставами класифікації доказів на види здійснюється за критеріями: 1) за характером зв'язку змісту доказів з тими обставинами (фактами), які необхідно

встановити у справі, докази поділяються на прямі й непрямі; 2) за способом (процесом) утворення докази поділяються на первісні та похідні; 3) в залежності від мети доказування докази можуть бути основними та протилежними (контрдокази); 4) за джерелом отримання інформації про обставини (факти) справи докази поділяються на особисті, речові, письмові, електронні та змішані.

З'ясуйте практичне значення класифікації доказів, яке поділяється на певні види та дозволяє вирішити наступні практичні питання, зокрема: - чи має доказ відношення до конкретної цивільної справи, що розглядається і вирішується судом (належність доказу); - якою мірою (обсягом) доказ підтверджує (спростовує) обставину (факт) конкретної справи; - з якого джерела походить інформація про обставини (факти) справи (достовірність доказу); - у якій процесуальній формі відтворено доказ і у якому засобі доказування він виражений та чи дотримано процесуальний порядок одержання доказу (допустимість доказу); - чи сприяє певний вид доказів формуванню достатності доказів у конкретній справі (достатність доказів).

Дослідіть предмет доказування. Під предметом доказування надано у частині 2 статті 77 ЦПК під яким належить розуміти «обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення». До предмета доказування входять обставини (факти): 1) обставини (факти) матеріально-правового характеру, які учасники справи кладуть в основу своїх вимог і заперечень (можуть ключатися як дії та і події як результат укладання угоди, договору, невиконання обов'язання, незаконне звільнення працівника, заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки та інше); 2) доказові факти, які тісно пов'язані з обставинами (фактами) матеріально-правового характеру (це докази у справі, які містять інформацію про наявність або відсутність обставин (фактів) матеріально-правового характеру). Такі факти не тягнуть за собою матеріально-правових наслідків; 3) обставини (факти) процесуально-правового характеру, встановлення яких необхідне для здійснення процесуальних дій судом і учасниками справи

(факт укладення сторонами мирової угоди, факт вжиття сторонами заходів досудового врегулювання спору коли це є обов'язковим в силу закону, факт наявності підстави для відводу суду, факт наявності підстави для забезпечення позову, факт для зупинення у справі тощо) та інші.

Наступний крок - обов'язок доказування і подання доказів до суду. У даному випадку, під *обов'язком доказування розуміють* закріплену цивільним процесуальним законодавством процесуальну необхідність вчиняти учасниками справи дії пов'язані з доведенням тих обставин (фактів), на які вони посилаються як на підставу своїх вимог або заперечень, невиконання якого тягне правові наслідки. До особливостей обов'язку доказування належать: такий обов'язок динамічно і організаційно скоординовано з правом учасників судової справи подавати докази відповідно до п. 2 ч.1 і п. 4 ч. 2 ст. 43 ЦПК для забезпечення змагальності та диспозитивності судового процесу; учасники справи повинні подавати до суду усі наявні у них докази в порядку і строки встановлені цивільним процесуальним законом; суд вправі збирати докази і долучати їх до цивільної справи з власної ініціативи, що ним розглядається і вирішується, лише у випадках прямо передбачених у цивільному процесуальному законодавстві (ч.2 ст. 13; ч.7 ст. 81; ч.2 ст. 294 ЦПК); та ін.

Обов'язок доказування поширюється на учасників справи (ст. 42 ЦПК), а також на судового представника таких осіб у разі виконання ним своїх представницьких функцій. Питання про виконання обов'язку з доказування учасником справи постає вже з моменту підготовки до звернення до суду за захистом і пред'явлення до суду позовної заяви (ст. 184 ЦПК), заяви у наказному провадженні (ст. 160 ЦПК), заяви в окремому провадженні (ст.ст. 297, 302, 306 та ін.).

Важливим у доказуванні при виконанні обов'язку з доказування і подання доказів до суду є правило, закріплене у частині 5 статті 81 ЦПК про, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях, тобто, посилення на обставини (факти) без підтвердження їх наявності або відсутності за допомогою доказів процесуально не допускається і в судовій практиці розглядаються безпідставними.

Тепер врахуйте подання доказів до суду. Зокрема подання доказів потрібно розуміти, як процесуальні дії суб'єктів доказування, які пов'язані з передачею доказів до суду. Подання доказів врегульовано статтями 81 та 83 ЦПК. Відповідно до ч.5 ст. 81 ЦПК докази до суду подаються сторонами та іншими учасниками справи і згідно з частиною 1 статті 83 ЦПК - безпосередньо до суду. Подання доказів повинно здійснюватися за правилами, які сформульовано в статті 83 ЦПК.

На загальне правило розподілу обов'язку із доказування і подання доказів до суду впливають доказові презумпції, які встановлюють спеціальні правила, що впливають на перерозподіл такого обов'язку. Тут необхідно відзначити, що доказові презумпції розглядають як правове припущення, засноване на логічному прийомі (неповна індукція), при якій робиться висновок про існування або не існування іншої обставини (факту). Таке припущення може бути спростовано учасником справи.

Наступне питання-витребування доказів судом та судові доручення щодо збирання доказів. Так, витребування доказів судом вважається одним із способів сприяння суду у збиранні та поданні доказів учасниками справи та їх представниками. Метою витребування доказів судом є усунення об'єктивних і суб'єктивних перешкод у можливості в учасника справи, представника подати необхідний доказ до суду для підтвердження чи спростування обставин (фактів) справи, що обгрунтовують його вимоги або заперечення.

Задовольнити клопотання про витребування доказів суд має право при таких умовах: 1) наявність складнощів (юридичного чи фактичного характеру) в отриманні доказів учасником справи або представником; 2) доказ знаходиться в конкретній фізичній особі, яка відмовляється його передати на вимогу учасника справи чи його представнику; 3) учасник справи повинен обгрунтувати належність доказу до предмета доказування судової справи.

Вивчення судових доручень щодо збирання доказів, яке розглядають як надана цивільним процесуальним законодавством для суду, який розглядає справу можливість отримати докази за межами його територіальної юрисдикції шляхом проведення відповідних дій іншим судом. Розгляньте

питання пов'язані з судовими дорученнями, які врегульовані ст.ст. 87,88 ЦПК.

Пам'ятайте, що необхідність у використанні судових доручень виникає у випадках, коли необхідні докази знаходяться в іншому населеному пункті чи місцевості.

Судові доручення оформляються ухвалою суду, в якому виникає необхідність проведення таких дій. Зміст ухвали повинен бути лаконічним і коротко містити дані: про суть справи (категорія, зміст вимоги, кількість учасників справи та інше), обставини (факти), що підлягають з'ясуванню, докази, які повинен зібрати суд, що виконує доручення та інша необхідна інформація для суду який надсилає судові доручення.

Наступним вам необхідно вивчити огляд доказів за їх місцем знаходження, а також огляд речових доказів, що швидко псується. Важливо знати, що огляд і дослідження доказів за їх місцем знаходження проводиться тим самим судом, що розглядає справу, а якщо речовий доказ знаходиться в іншій місцевості – іншим судом у порядку виконання судового доручення. Якщо справа розглядається у колегіальному складі, то весь склад суду повинен бути присутнім при вчиненні такої процесуальної дії. Про огляді доказів за їх місцезнаходженням секретарем судового засідання складається протокол, що підписується секретарем, головою і всіма особами, які беруть участь в огляді. Огляд доказів за місцем їх знаходження може проводитися по відношенню до будь-яких доказів. Не забороняється проведення повторного і додаткового огляду доказів за їх місцезнаходженням.

Щодо огляду речових доказів, які швидко псується, потрібно пам'ятати, що це один зі способів дослідження речових доказів, які в силу своєї специфіки не можуть зберігати свої властивості тривалий час, а з часом можуть бути і знищені взагалі, а тому потребують оперативного вирішення питання про отримання і фіксацію інформації, яку вони містять та яка має значення для розгляду справи. До речових доказів, які швидко псується, належать продукти, біовироби та будь-які інші речові докази, що зберігають свої цілісні та структурні якості нетривалий час.

Огляд речових доказів, які швидко псуються, за їх місцезнаходженням здійснюється у порядку, встановленому статтею 85 ЦПК. Після огляду ці речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані.

Розгляньте підстави звільнення від доказування. Зокрема, важливо знати, що *підстави звільнення від доказування* розглядають як передбачені у цивільному процесуальному законодавстві обставини за наявності яких учасники справи звільняються від доказування в силу наявності у таких обставин правових властивостей доказового характеру. У відповідності до статті 82 ЦПК, підставами звільнення від доказування, тобто таких, відносно яких не здійснюється доказова діяльність учасниками справи є: обставини, які визнані учасниками справи; обставини, визнані судом загальновідомими; факти, які преюдиціально встановлені рішенням чи вироком суду, що набрали законної сили.

Перший вид підстав звільнення від доказування яким вам необхідно розглянути - обставини визнані учасниками справи. Визнання їх може бути процесуально реалізовано учасником справи у письмовій формі в змісті заяв по суті справи (ст. 174 ЦПК). В усній формі у поясненнях учасника справи, його представника в підготовчому засіданні (п. 3 ч. 1 ст. 189, ст. 197 ЦПК), у процесі розгляду справи по суті (ст. ст. 227, 228, 241 ЦПК) і заноситься до протоколу судового засідання.

Наступна підстава звільнення від доказування - загальновідомі обставини, які визнані судом (ст.82 ЦПК). Під загальновідомими обставинами (фактами) вважаються такі дії і події, які мали місце в життєдіяльності людей, відомі широкому невизначеному колу людей, а також всьому складу суду, що розглядає справу, та піддаються науковому чи іншому свідомому поясненню.

Серед підстав звільнення від доказування у частині 4, 5,6 стаття 82 ЦПК виділяє обставини (факти), які преюдиціально встановлені рішенням чи вироком суду, що набрали законної сили. Преюдиціальні обставини (факти) – це обставини (факти) встановлені в раніше розглянутій справі рішенням суду в цивільній, господарській, адміністративній справі або вироком суду в кримінальному провадженні, що набрали законної сили.

Преюдиція тягне різні процесуальні наслідки, які закріплені частинами четвертою, п'ятою і шостою статті 82 ЦПК. Так, учасники справи звільняються від доказування з підстав, визначених у ст. 82 ЦПК.

Суд, який розглядає цивільну справу, забов'язується прийняти обставини (факти), які раніше вже були встановлені набравшим законної сили судовим рішенням або вироком у будь-якій іншій справі. Для їх підтвердження достатньо подати до суду копію рішення, вироку, у яких такі обставини (факти) попередньо були встановлені судом, які набрали законної сили.

Далі візьміть до уваги належність, допустимість, достовірність і достатність доказів. Відповідно до частини першої статті 77 ЦПК належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Належність має за мету врегулювати процес формування доказів, необхідних для ухвалення законного та обґрунтованого рішення у справі. Вирішення питання про належність доказу здійснюється судом виходячи з кола обставин (фактів), які мають значення для вирішення справи, тобто, предмета доказування.

Допустимість доказів, відповідно до статті 78 ЦПК полягає в тому, що суд не бере до уваги докази, одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Допустимість встановлює правило за яким у суді можуть використовуватися лише передбачені законом види доказів, а в окремих категоріях цивільних справ не можуть використовуватися деякі види засобів доказування. Допустимість доказів обов'язково пов'язана з їх процесуальною формою – засобами доказування, перелік яких вичерпно визначено в частині другій статті 76 ЦПК.

Достовірність доказів належить розглядати як докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи (ст. 79 ЦПК). Достовірність встановлює правило за яким перевіряється доброякісність джерела формування доказової інформації. Це свідчення про правдивість такої інформації, на яку не вплинули чи вплинули фактори суб'єктивного (вік, стан здоров'я, стать, освіта фізичної особи – очевидця) чи об'єктивного характеру (характер і стан освітлення приміщення чи вулиці, погодні умови, відстань тощо), що вплинули на сприйняття інформації про обставини (факти) справи та їх об'єктивне відтворення.

Під достатністю доказів потрібно мати на увазі правило, яке закріплене у статті 80 ЦПК і визначає «достатність доказів, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування». Питання про достатність доказів для встановлення обставин, які мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання.

Тепер перейдіть до вивчення оцінки доказів судом. Для ухвалення судом законного та обґрунтованого рішення необхідно, щоб в основу такого рішення були покладені докази, яким надана належна оцінка судом. Так і під оцінкою доказів розуміють як практичну і розумову діяльність суду, яка полягає з процесуальної діяльності суду з остаточного визначення належності, допустимості, достовірності і достатності доказів у справі на основі свого внутрішнього переконання, яке ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному й безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Практична діяльність здійснюється за правилами визначеними статтею 89 ЦПК, де жоден доказ не має для суду задалегідь установлені сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. А оцінка доказів, окрім практичної, повинна здійснюватися і на основі розумової діяльності – внутрішнього переконання, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів (ч. 1 ст. 89 ЦПК).

Оцінка доказів здійснюється судом (владна) і учасниками справи (рекомендаційна). Оцінка доказів судом є обов'язковою для учасників справи. Оцінка доказів може бути попередньою (здійснюється судом до виходу в нарадчу кімнату), остаточною (здійснюється судом у нарадчій кімнаті), контрольна (здійснюється судами в порядку перегляду судових рішень).

Далі перейдіть до вивчення питання щодо забезпечення доказів. Забезпечення доказів розглядають як процесуальні заходи, які спрямовані на збереження доказів у випадку, коли використання їх джерела інформативності в майбутньому може стати неможливим або утрудненим. Метою забезпечення доказів

є уникнення ситуації, при якій доказ може бути знищено, сховано, змінено або іншим способом піддано негативному чи невідворотному впливу.

У цивільному судочинстві забезпечення доказів здійснюється судом за заявою учасника справи або особи, яка може набути статус позивача. Підставою забезпечення доказів є припущення в такого учасника справи про те, що засіб доказування в майбутньому може бути втрачений або збирання або подання відповідних доказів стане згодом неможливим чи утрудненим.

Також, зверніть увагу на способи забезпечення доказів, які регулюються частиною другою статті 116 ЦПК і судом можуть бути визначені та застосовані інші способи. Загальними способами забезпечення доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів.

Тема 17

Характеристика окремих доказів (засобів доказування)

Під засобами доказування належить розуміти визначену цивільним процесуальним законодавством форму відомостей про обставини, що мають суттєве значення для вирішення конкретної цивільної справи. І перелік таких засобів доказування повинен бути продиктований судовою практикою і закріплений у процесуальному законодавстві. Зокрема, виділяють такі засоби доказування: показання свідків; письмові докази; речові докази; електронні докази; висновок експерта; висновок експерта у галузі права.

Щодо показання свідків, важливо, що у ст. 90 ЦПК України визначено, що це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Свідок повинен бути наділений спеціальною правоздатністю, тобто володіти певною інформацією щодо обставин справи. Для правильного визначення особи свідка треба виходити з того, що свідок – як правило, незаінтересована особа, яка здатна за своїм фізичним і психічним розвитком правильно сприймати, зберігати відомості

про факти і давати про них правильні показання, учасниками яких була ця особа або якій стали відомі обставини справи, що мають значення для правильного та справедливого вирішення цивільної справи. Також стаття 70 ЦПК містить перелік осіб, які не можуть бути допитані як свідки.

Зауважте, що виклик свідка у справі здійснюється на підставі заяви будь-якого учасника справи, яка подається до або під час підготовчого судового засідання. Свідок зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом і надати пояснення щодо обставин справи. Відповідно до ст. 63 Конституції України та ст. 71 ЦПК України, особа не несе відповідальності за відмову давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Чинне процесуальне законодавство припускає письмове опитування учасників справи як свідків. У своїй заяві, спрямованій до суду, по суті справи учасник справи може поставити іншому учаснику не більше десяти запитань щодо обставин справи. Частиною 6 ст.93 ЦПК, ст.ст 70.71 ЦПК передбачені підстави, з настанням яких учасник справи має право відмовитися від надання відповіді на поставлені запитання.

Щодо письмових доказів. То відповідно до ст. 95 ЦПК, письмовими доказами є будь-які документи (крім електронних доказів), акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи і використовуються з метою правильного вирішення спору. Письмовим доказам притаманні такі властивості: 1) відомості про фактичні дані у письмових доказах знаходять своє відображення на матеріальних предметах, що придатні для письма; 2) фактичні дані відображаються у письмових доказах у формі певних знаків, доступних для сприйняття та розуміння людиною.

Залежно від суб'єктів, які підготували письмові докази, їх поділяють на офіційні та неофіційні; за своєю формою письмові докази поділяються на прості та нотаріально посвідчені; за засобами і характером формування письмові докази поділяються на оригінали та копії.

Згідно з ч.1 ст. 97 ЦПК України речовими доказами є предмети матеріального світу, що своїм існуванням, своїми

якостями та властивостями, а також іншими ознаками дають можливість установити обставини, які мають істотне значення для вирішення спору по конкретній справі. Відповідно до ч.1 ст. 98 ЦПК, речові докази до набрання рішенням у справі законної сили підлягають зберіганню в матеріалах справи або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду. Якщо є певні труднощі у транспортуванні речових доказів до суду, вони підлягають детальному опису та зберігаються за їх місцезнаходженням (ч.2 ст. 98 ЦПК).

Щодо електронних доказів то необхідно знати, що відповідно до ч.1 ст. 100 ЦПК, «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема електронні документи (у тому числі тестові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео - та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення».

Тепер перейдіть до вивчення висновку експерта. Так, відповідно до ст.102 ЦПК, під висновком експерта належить розуміти «докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові судом».

Експертиза в цивільному процесі призначається судом, про що постановлюється відповідна ухвала, в якій зазначаються підстави проведення експертизи, питання стосовно яких має бути надано висновок, особа (особи) які будуть проводити експертизу та перелік матеріалів, що надаються для дослідження. Так, згідно із ч.1 ст.104 ЦПК України, експертиза призначається ухвалою суду, де зазначаються: підстави та строк для проведення експертизи; з яких питань потрібні висновки експертів, ім'я експерта або найменування експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; об'єкти, які мають бути досліджені тощо. Також, частина 8 ст.102 ЦПК містить положення, згідно з яким експерт під час підготовки висновку може встановити обставини, які мають значення для справи, хоча суд йому не поставив з приводу цих обставин запитання, в цьому випадку експерт має право внести до свого висновку власні міркування щодо встановлених обставин.

Зверніть увагу на різновиди експертиз у цивільному процесі, які за своїм характером такі ж різноманітні, як і самі галузі спеціальних знань. Наприклад, існують такі види експертиз: судово-медична; почеркознавча; науково-технічна; бухгалтерська; біологічна; судово-психіатрична; товарознавча та культурознавча.

Змістовий модуль 2

Особлива частина цивільного процесуального права

Тема 1

Позовне провадження

Вивчення даної теми розпочніть із визначення поняття, елементів та видів позову. Щодо поняття, то важливо знати, що **позов** розуміють як матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, звернена через суд у порядку цивільного судочинства про захист порушеного, невизнаного або оспорюваного права, свободи чи інтересу, яка здійснюється в певній, визначеній законом процесуальній формі. Щоб позов міг виконати роль засобу порушення судової діяльності, він повинен містити певні складові частини (елементи). У юридичній літературі виділяють три елементи позову: предмет, підстава та зміст. Значення таких елементів полягають у тому, що вони: індивідуалізують спір; розмежовують позови між різними видами судочинства; розділяють різні категорії справ між видами проваджень у цивільному судочинстві; дозволяють класифікувати позови тощо.

Позови класифікуються на види за різними критеріями: 1) матеріально-правовий критерій (залежно від характеру спірних правовідносин) – цивільні, сімейні, трудові, земельні та інші позови; 2) процесуально-правовий критерій (за способом процесуального захисту): а) позови про присудження; б) позови про визнання; в) перетворювальні (конститутивні) позови; 3) за характером та оцінкою предмета спору: а) майнові; б) натуральні; в) немайнові; 4) за кількістю елементів позову, що збігаються, і за зв'язком між позовами: а) тотожні позови; б) однорідні; в) взаємозалежні; 5) за характером інтересу, що захищається: а)

особисті; б) позови, спрямовані на захист державних і суспільних інтересів; в) групові; г) непрямі (похідні) позови; д) позови на захист інших осіб; 6) залежно від суб'єкта пред'явлення: а) позови, подані позивачем; б) позови, подані відповідачем; в) позови, подані третіми особами з самостійними вимогами; 7) залежно від послідовності пред'явлення: а) первісний; б) зустрічний.

Надалі зверніть увагу на право на позов. Дане право розуміють як право на звернення до суду з метою відновлення порушеного, невизнаного чи оспорюваного права у визначеному процесуальному порядку, в певній встановленій законом процесуальній формі, для захисту прав, свобод та інтересів. Право на позов як єдине поняття складається з права на пред'явлення позову і права на його задоволення.

Приділіть увагу порядку (умов) реалізації права на пред'явлення позову: «1) процесуальна дієздатність позивача; 2) наявність належно оформлених повноважень на підписання або пред'явлення позовної заяви (ч. 2 ст. 175 ЦПК України); 3) сплата судових витрат (ч. 1 ст. 134 ЦПК України); 4) дотримання реквізитів позовної заяви, які закріплені у ч. 3 ст. 175 ЦПК України); 5) вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадку, коли такі заходи обов'язкові згідно із законом».

Зосередьтеся на понятті й особливостях позовного провадження. Позовне провадження розуміють як вид провадження в цивільному судочинстві, предметом розгляду в якому є спір про право цивільне, що виникає із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, реалізується процесуальна діяльність суду та учасників судового процесу, врегульована нормами цивільного процесуального права, забезпечується впровадження основних засад цивільного судочинства та ускладнена цивільна процесуальна форма.

До особливості позовного провадження відносять: 1) наявність спору про право цивільне, що виникає з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин; 2) наявність сторін з протилежними інтересами у справі – позивач і відповідач (ст. 48 ЦПК); 3) учасниками справи в позовному провадженні є сторони та треті особи (з

самостійними вимогами щодо предмета спору та треті особи без самостійних вимог щодо предмета спору (ч. 1 ст. 42, ст. 52-54 ЦПК); 4) засобом порушення справи в позовному провадженні є позовна заява (ст. 175-177 ЦПК) та інші.

У тому числі пам'ятайте про два види позовного провадження: загальне та спрощене (п. 2 ч. 2 ст. 19 ЦПК). Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. Процесуальний порядок розгляду та вирішення справ у спрощеному позовному провадженні закріплений у гл. 10 розд. III ЦПК України.

Далі перейдіть до вивчення письмових заяв учасників справи. Відповідно до розділу III ЦПК такими заявами є заяви по суті справи та заяви з процесуальних питань. У заявах по суті справи учасники справи у порядку позовного провадження викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору. Законодавець у ч. 2 ст. 174 ЦПК закріплює перелік заяв по суті справи, до яких відносить: позовну заяву; відзив на позовну заяву (відзив); відповідь на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо позову або відзиву.

Під позовною заявою слід розуміти першу заяву по суті справи, яка є формою звернення до суду в порядку позовного провадження для вирішення спору про суб'єктивне право, яке порушується, оспорується, не визнається іншою стороною.

Відомості, які зазначаються в позовній заяві, умовно можна поділити на кілька груп: а) відомості вступного характеру; б) відомості, що належать до опису обставин справи та мотивування заявлених вимог; в) відомості резолютивного характеру; г) додаткові відомості. Тому в юридичній літературі виокремлюють складові частини позовної заяви: вступна; описова; мотивувальна; прохальна; додаткова.

Зверніть увагу на відзив на позовну заяву. Так, його розглядають як заперечення відповідача проти позову, що містять матеріально-правові та процесуально-правові доводи щодо неправомірності пред'явлення позовних вимог. Зміст, строк і вимоги до даної заяви по суті справи закріплені у ст. 178 ЦПК України.

Розгляньте заперечення щодо відповіді на відзив. Таке заперечення розуміють як заяву по суті справи, в якій відповідач викладає свої пояснення, міркування і аргументи щодо наведених позивачем у відповіді на відзив пояснень, міркувань і аргументів і мотиви їх визнання або відхилення. Вимоги та строк подання вказаної заяви закріплені у ст. 180 ЦПК України.

Третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, може подати до суду пояснення щодо позову або відзиву, в якому вона викладає свої аргументи і міркування на підтримку або заперечення проти заявлених позовних вимог. До пояснень третьої особи застосовуються правила, встановлені ст. 181 ЦПК.

Заявами з процесуальних питань є: заяви, клопотання і заперечення. У заявах і клопотаннях учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань, а також заперечення проти заяв і клопотань, які подала інша сторона. Перелік вимог до заяв з процесуальних питань, які подаються у письмовій формі, передбачений ст. 183 ЦПК України.

Відповідач наділений правом користуватися процесуальними засобами захисту своїх прав, свобод та інтересів у суді під час розгляду справи. Одним із таких процесуальних засобів є можливість відповідача звернутися до позивача із зустрічним позовом, який є самостійною вимогою відповідача до позивача, заявленому процесі для спільного розгляду з первісним позовом. Зустрічний позов – це матеріально-правова вимога відповідача до позивача, яка за ухвалою суду об'єднується в одне провадження з первісним позовом і подається у строк для подання відзиву. У ЦПК України закріплені умови прийняття зустрічного позову до спільного розгляду з первісним позовом, «якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову (ч. 2 ст. 193 ЦПК України)». Форма і зміст зустрічної позовної заяви закріплені у ст. 194 ЦПК України.

Зверніть увагу на відкриття провадження у справі. Так, суддя, ознайомившись із поданою позовною заявою, повинен

постановити одну з таких ухвал: 1) про відкриття провадження у справі (ст. 187 ЦПК); 2) про відмову у відкритті провадження у справі (ст. 186 ЦПК); 3) про залишення позовної заяви без руху (ч. 1 ст. 185 ЦПК); 4) про повернення позовної заяви (ч. 4 ст. 185 ЦПК).

Відкриття провадження у справі розглядають як першу стадію цивільного процесу, на якій суддя перевіряє наявність в особи, яка звертається до суду, права на звернення до суду і дотримання встановленого законом процесуального порядку реалізації даного права. На цьому ж етапі суддя перевіряє, чи немає підстав для відмови у відкритті провадження у справі, вичерпний перелік яких законодавець зазначає в ч. 1 ст. 186 ЦПК. Упевнившись, що немає підстав для відмови у відкритті провадження у справі, суддя з'ясовує, чи немає підстав для повернення позовної заяви, вичерпний перелік яких наводиться в ч. 4 ст. 185 ЦПК. Крім того, на цьому етапі провадження суддя може протягом п'яти днів з дня надходження до суду даної заяви постановити ухвалу про залишення позовної заяви без руху, встановивши, що її подано без додержання вимог, передбачених ст. 175, 177 ЦПК, – це тимчасове призупинення процесуальних дій, спрямованих на відкриття провадження у справі.

Суд надсилає справу за підсудністю – якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду. Суд вирішує питання про відкриття провадження у справі, якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи.

Тепер перейдіть до підготовчого провадження. Дане провадження розглядають як другу стадію цивільного процесу, яка охоплює сукупність процесуальних дій суду й учасників судового процесу, що здійснюються судом після відкриття провадження у справі з метою забезпечення правильного та своєчасного розгляду та вирішення справи. На відміну від інших стадій, законодавець у ч. 1 ст. 189 ЦПК закріплює перелік завдань підготовчого провадження.

Порядок проведення підготовчого засідання закріплено в ст 198 ЦПК. У випадку, встановленому законом, суд відкладає

підготовче засідання, а також може, у разі необхідності, оголосити перерву. Саме на етапі підготовчого провадження закон наділяє учасників справи спеціальними правами. Так, позивач має право подати відповідь на відзив у строк, встановлений судом, а відповідач – заперечення. Інші учасники справи мають право надати свої письмові пояснення щодо відповіді на відзив та заперечення до закінчення підготовчого провадження, якщо судом не встановлено інший строк (ст. 199 ЦПК).

Тепер розгляньте питання врегулювання спору за участю судді. Даний інститут слід розуміти як вирішення спору за згодою сторін до початку розгляду справи по суті, за участю судді, питання проведення якого вирішується у підготовчому засіданні.

Щоб судом була розпочата процедура проведення врегулювання спору за участю судді, необхідна наявність певних умов. По-перше, головною умовою для цього є згода всіх учасників спору. По-друге, врегулювання спору за участю судді можливе винятково до початку розгляду справи по суті, а отже, тільки в суді першої інстанції, у справах загального позовного провадження. По-третє, у справі має бути відсутня третя особа з самостійними вимогами. По-четверте, справа не повинна належати до тих категорій, де врегулювання спору за участю судді не застосовується.

Про задоволення клопотань сторін з питань проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, якою зупиняє підготовче провадження. У випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається (ч. 2 ст. 202 ЦПК). Сам процесуальний порядок проведення врегулювання спору за участю судді закріплено у ст. 203 ЦПК, а строк, протягом якого він проводиться - у ст. 205 ЦПК.

Зверніть увагу на припинення врегулювання спору за участю судді, яке здійснюється відповідно до ч. 1 ст. 204 ЦПК. Одночасно із припиненням врегулювання спору суддя вирішує питання про поновлення провадження у справі.

Зосередьтеся на забезпеченні позову в цивільному судочинстві та зустрічного забезпечення. Вам, в даному випадку

слід знати, що під забезпеченням позову розуміють: інститут цивільно-процесуального права; засіб захисту права й охоронюваного законом інтересу в суді; процесуальну гарантію, що забезпечує реальне виконання майбутнього судового рішення про задоволення позовних вимог; процесуальні дії щодо вживання судом передбачених законом заходів; заходи цивільного процесуального характеру, спрямовані на запобігання можливим утрудненням при виконанні рішення суду. Діючий ЦПК України, на відміну від попередньої редакції, розширює перелік видів забезпечення позову. Указаний перелік, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 150 ЦПК, невичерпний. Ця ж норма закріплює випадки, коли забезпечення позову не допускається. Суд уживає заходи для забезпечення позову лише за заявою учасника справи.

Найбільшою новелою інституту забезпечення позову стало зустрічне забезпечення (ст. 154 ЦПК), яке спрямоване на захист прав та інтересів відповідача, який може постраждати від недобросовісних позивачів. Суд наділяється правом скасувати заходи забезпечення позову з власної ініціативи або ж за вмотивованим клопотанням учасника справи (ст. 158 ЦПК), що теж є новим у процесуальному законодавстві.

Тепер необхідно закріпити знання та визначити поняття розгляду справи по суті. Дане поняття трактують як основну, центральну стадію цивільного процесу, на якій відбувається розгляд і вирішення справи по суті, реалізуються завдання й основні засади цивільного судочинства, встановлюються фактичні обставини справи, з'ясовуються права й обов'язки учасників справи, а також ухвалюється рішення суду.

Зверніть увагу на завдання розгляду справи по суті, які закріплено в ст. 209 ЦПК, є «розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат». На даній стадії найбільше реалізується принцип безпосередності судового розгляду, який, насамперед, полягає в тому, що суд, відповідно до ст. 213 ЦПК, під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі.

Запам'ятайте, що розгляд справи по суті складається зі складових частин, кожна з яких має свою мету, особливості проведення та завдання. Зокрема: відкриття розгляду справи по

суті є першою частиною розгляду справи по суті, завданням якої є вирішення організаційних питань, пов'язаних із проведенням судового засідання, з'ясування умов, необхідних для забезпечення своєчасного і правильного вирішення справи в даному судовому засіданні; з'ясування обставин справи та дослідження доказів є другою важливою складовою судового розгляду, на якій, реалізуючи принцип змагальності та рівноправності сторін, відбувається встановлення обставин справи та з дотримання правил належності, допустимості, достовірності, достатності досліджуються докази; судові дебати й ухвалення рішення є третя частина розгляду справи по суті, на якій підводяться підсумки досліджених обставин справи, аналіз та оцінка доказів, чітко з'ясовується позиція учасників справи стосовно того, як повинна бути вирішена справа; ухвалення рішення є підсумковою частиною стадії розгляду справи по суті, у якій дається остаточна відповідь на заявлену матеріально-правову вимогу позивача до відповідача. Ухвалення рішення відбувається після судових дебатів, з виходом суду до нарадчої кімнати.

Тепер закріпіть знання з питання фіксування судового процесу, оскільки однією з гарантій дотримання принципу гласності в цивільному судочинстві є фіксування судового засідання за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. У даному випадку запам'ятайте певні правила, які забезпечують фіксацію судового засідання та полягають у тому, що «за наявності заперечень з боку будь-кого з учасників судового процесу проти здійснення повного фіксування судового засідання за допомогою відеозаписувального технічного засобу – таке фіксування здійснюється лише за допомогою звукозаписувального технічного засобу.

У тому числі зазначте, що фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання. У разі неявки в судове засідання всіх учасників справи чи в разі, якщо, відповідно до положень цього Кодексу, розгляд справи здійснюється судом за відсутності учасників справи, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного

засобу не здійснюється. Окрім цього, секретар судового засідання забезпечує ведення протоколу судового засідання, зміст і вимоги до якого закріплені ст. 248 ЦПК.

Далі перейдіть до вивчення ускладнень, які можуть виникають під час судового процесу та дослідіть, які суд постановляє ухвали під час їх виникнення. Зокрема: 1) оголошення перерви; 2) відкладення розгляду справи; 3) зупинення провадження у справі; 4) закриття провадження у справі; 5) залишення позову без розгляду.

Перейдіть до вивчення поняття та видів судових рішень, вимоги, яким повинно відповідати судове рішення та способи усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив. Найперше зупиніться на визначенні поняття «судове рішення», яке розглядають як акт правосуддя, яким вирішується справа по суті, дається відповідь на заявлену матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, усувається спір між сторонами, захищаються порушені, невизнані або оспорювані права, свободи чи інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, інтереси держави. Відповідно до ч. 1 ст. 258 ЦПК, судовими рішеннями є: ухвали; рішення; постанови; судові накази.

Зверніть увагу на вимоги, яким має відповідати судове рішення: законність і обґрунтованість (ст. 263 ЦПК); справедливість; визначеність; повнота; точність; зрозумілість; безумовність; ясність; своєчасність; чіткість; форма; зміст (ст. 265 ЦПК). А також на способи усунення недоліків у судовому рішенні судом, який його ухвалив: виправлення описок і арифметичний помилка додаткове рішення суду (ст. 270 ЦПК) та роз'яснення судового рішення (ст. 271 ЦПК).

Тепер перейдіть до дослідження ухвали суду та для початку визначте її поняття. Під ухвалою суду розуміють процесуальний документ, є підвидом судового рішення, яким вирішуються процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції. Тут же проаналізуйте види ухвал: 1) за суб'єктною ознакою: а) одноособові; б) колегіальні; 2) за формою: а) протокольні (усні); б) самостійні (письмові); 3) за змістом: а) підготовчі; б) зупинювальні; в) заключні; г) відновлювальні; д) із приводу ухваленого рішення; е) окремі ухвали; тощо. А також дослідіть зміст ухвали суду: 1) вступну

частину; 2) описову частину; 3) мотивувальну частину; 4) резолютивну частину (ст. 260 ЦПК).

Наступна – процедура розгляду справи у порядку спрощеного провадження, яка знайшла своє закріплення в розділі 3 главі 10 ЦПК України. Загалом, спрощене позовне провадження призначене для розгляду: 1) малозначних справ; 2) справ, що виникають з трудових відносин; 3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд; 4) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи (ч. 4 ст. 19 ЦПК).

А тепер, заочний розгляд справ. Заочний розгляд справи розуміють як процесуальний порядок розгляду та вирішення цивільної справи позовного провадження у випадку неявки відповідача за умов, чітко встановлених у законодавстві. Значення заочного розгляду справи: сприяє оперативному вирішенню справи; запобігає судовій тяганині; запобігає зловживанню процесуальними правами; дисциплінує сторін; є гарантією ефективності цивільного судочинства та ін. Відповідно до ст. 281 ЦПК, про заочний розгляд справи суд постановляє ухвалу. Процесуальний порядок ухвалення заочного рішення повинен відповідати правилам загального чи спрощеного позовного провадження з особливостями, встановленими главою 11 ЦПК. Форма і зміст заочного рішення повинні відповідати вимогам, які пред'являються до рішення, ухваленого у звичайному порядку (ст. 263 і 265 ЦПК).

Після дослідження заочного розгляду справи зосередьтеся на вивченні особливостей позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються колегіально Вищим антикорупційним судом у складі трьох суддів (окрім справ, відповідачем в яких є суддя чи працівник апарату Вищого антикорупційного суду), так, згідно з ч. 1 ст. 290 ЦПК України, позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави подається та представництво держави в суді

здійснюється прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. У справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави щодо активів працівника Національного антикорупційного бюро України, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури чи активів, набутих іншими особами в передбачених цією статтею випадках, звернення до суду та представництво держави в суді здійснюються прокурорами Генеральної прокуратури України за дорученням Генерального прокурора. Особливістю пред'явлення такого позову прокурором є вимога про наявність обвинувального вироку суду, яким відповідача засуджено за вчинення корупційного злочину або легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Пам'ятайте, що такий позов пред'являється до: активів, набутих після дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів», якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого Законом на день набрання чинності зазначеним Законом, але не перевищує межу, встановлену статтею 368-5 Кримінального кодексу України; активів, набутих після дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів», якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом, а кримінальне провадження за статтею 368-5 Кримінального кодексу України, предметом злочину в якому були ці активи, закрите на підставі пунктів 3, 4, 5, 8, 10 частини першої статті

284 Кримінального процесуального кодексу України і відповідне рішення набуло статусу остаточного; доходів, отриманих від активів, зазначених в абзацах другому та третьому цієї частини.

Строк для звернення прокурора з позовом за вимогами про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави застосовується позовна давність у строк – чотири роки (ч. 5 ст. 258 ЦК України). Деякі ускладнення можуть виникати із визначенням підсудності таких справ, оскільки поняттям «активи» охоплюються різні види майна, у тому числі нерухомого. Так, згідно з ч. 1 ст. 27 ЦПК України, позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом. Особливістю даного виду провадження є те, що відповідач, відносно якого набув законної сили обвинувальний вирок суду та яким його засуджено до позбавлення волі, перебуває в установі виконання покарань.

Тема 2

Наказне провадження

Наказне провадження розуміють як особливий спрощений вид цивільного процесу, спрямований на швидкий та ефективний захист безспірних прав осіб шляхом видачі судового наказу, що одночасно є судовим рішенням і виконавчим документом. Особливостями наказного провадження є: документарність – вимоги заявника до боржника ґрунтуються на безспірних документах; спрощеність і безспірність; відсутність складної цивільної процесуальної форми; наказне провадження є альтернативне спрощеному позовному провадженню; заява розглядається одноособово суддею; видача судового наказу проводиться без проведення судового засідання, виклику учасників справи, інших учасників судового процесу; по-іншому реалізуються принципи цивільного процесу (диспозитивності, змагальності, гласності, відкритості); та ін.

У наказному провадженні немає таких інститутів і положень: третіх осіб; заміни неналежної сторони; забезпечення

доказів; забезпечення позову; обмін заявами по суті справи; мирової угода; призначення експертизи; судове доручення тощо.

У тому числі зверніть увагу:

1) відкриття наказного провадження. У діючому ЦПК України у ст. 161 передбачено вимоги, за якими може бути видано судовий наказ. Заяву про видачу судового наказу можуть подати: особа, якій належить право вимоги; представник особи; органи й особи, визначені ст. 56 ЦПК України. В свою чергу, законодавець у ст. 163 ЦПК закріплює форму і зміст заяви про видачу судового наказу.

2) видача судового наказу. Суддя у випадках, передбачених ч. 1 ст. 165 ЦПК, постановляє ухвалу про відмову у видачі судового наказу. Водночас ч. 3 ст. 165 ЦПК зазначає, що: «у разі якщо в заяві про видачу судового наказу містяться вимоги, частина з яких не підлягає розгляду в порядку наказного провадження, суд постановляє ухвалу про відмову у видачі судового наказу лише в частині цих вимог. У разі якщо заявлені вимоги між собою взаємопов'язані і окремих їх розгляд неможливий, суд відмовляє у видачі судового наказу».

Суд не пізніше десяти днів з дня надходження заяви постановляє ухвалу про передачу заяви про видачу судового наказу разом з доданими до неї документами за підсудністю, якщо за результатами розгляду отриманих судом відомостей про місцезнаходження боржника – юридичної особи або фізичної особи – підприємця буде встановлено, що заява про видачу судового наказу не підсудна цьому суду. Також, суд відмовляє у видачі судового наказу у випадку, якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи – боржника, про що постановляє ухвалу, яка, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 353 ЦПК, підлягає апеляційному оскарженню. Якщо немає підстав для відмови у видачі судового наказу чи повернення заяви, суд без виклику заявника і боржника для заслуховування їх пояснень одноособово досліджує безспірні докази та розглядає заявлені вимоги. За наслідками розгляду заяви суд може прийняти одне з двох рішень: видати судовий наказ або відмовити у видачі

судового наказу, про що постановлятиме ухвалу. Зміст судового наказу закріплений у ст. 168 ЦПК.

3) скасування судового наказу. Закон наділяє боржника правом на звернення до суду, який видав судовий наказ, із заявою про його скасування, яке він має право реалізувати протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів, крім випадків видачі судового наказу відповідно до п. 4, 5 ч. 1 статті 161 ЦПК. Також така заява може також бути подана органами й особами, визначеними у ст. 56 ЦПК. Зміст і вимоги до таких заяв закріплено в ч. 3 ст. 170 ЦПК.

Заява про скасування судового наказу не пізніше наступного дня передається судді, визначеному єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час реєстрації заяви. Якщо відсутні підстави для повернення заяви про скасування судового наказу, суддя не пізніше двох днів після її подання постановляє ухвалу про скасування судового наказу, в змісті якої роз'яснює заявнику (стягувачу) його право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження.

Тема 3

Окреме провадження

Відповідно до ч. 1 ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України, окреме провадження визначається як «вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав».

У порядку окремого провадження суд розглядає справи про: «обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання

фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення» тощо.

Зверніть увагу на особливості окремого провадження: 1) відсутність матеріально-правового спору, але може бути спір про факт.; 2) особливий об'єкт судового захисту; 3) наявність спеціальної мети; 4) справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, установлених ЦПК, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду (ч. 3 ст. 294 ЦПК); 5) для окремого провадження характерний такий суб'єктний склад цивільних процесуальних правовідносин: суд; учасники справи – заявники, заінтересовані особи; інші учасники судового процесу; 6) дані справи не можуть бути об'єктом розгляду в третейському суді, а також у них відсутній інститут мирової угоди (ч. 5 ст. 294 ЦПК); 7) за умови ухвалення рішення про задоволення вимог заявника судові витрати не підлягають відшкодуванню (ч. 7 ст. 294 ЦПК); та інші особливості.

Зверніть увагу на процесуальний порядок розгляду та вирішення справ окремого провадження. Наприклад, розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи (ст. 295-300 ЦПК України). У законодавстві закріплюється вичерпне коло суб'єктів, які вправі звернутися до суду (ст. 296 ЦПК). Так, ЦПК передбачено, що «заяву про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи може бути подано членами її сім'ї, органом опіки та піклування, закладом з надання психіатричної допомоги. Зміст заяв щодо зміни правового статусу фізичної особи закріплено в ст. 297 ЦПК. Суд, ухвалюючи рішення про задоволення вимог заявника, встановлює над обмежено дієздатною особою піклування, а над недієздатною – опіку та за поданням органу опіки та піклування призначає особі піклувальника чи опікуна.

Перейдіть до розгляду судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності (емансипація) (ст. 301-304 ЦПК України). «Емансипація» походить від латинського *emancipatio* – оголошення неповнолітнього повністю дієздатним, а дослівно перекладається як «звільняю від опіки». Відповідно до положень ЦК України, а саме ст. 35, повна

цивільна дієздатність може бути надана: 1) фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором; 2) неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини; 3) фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю.

У тому числі надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності та віднесення цих справ до судової юрисдикції певною мірою втілює положення ст. 12 Конвенції про права дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. (ратифіковано Україною 27 лютого 1991 р.).

Заява неповнолітньої особи, яка досягла шістнадцятирічного віку, про емансипацію у випадках, установлених Цивільним кодексом України, за відсутності згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника, подається до суду за місцем її проживання (ч. 1 ст. 301 ЦПК). У тому числі, у ст. 302 ЦПК виокремлено спеціальні вимоги до такого виду заяв. Заявником у справах цієї категорії є неповнолітня особа, яка звертається до суду з вимогою про надання їй повної цивільної дієздатності. Заінтересованими особами у розгляді справи належить визнати батьків, усиновлювачів або піклувальників, оскільки з наданням неповнолітній особі повної дієздатності у перелічених суб'єктів утрачаються щодо неї певні повноваження.

Предмет доказування у цих справах становлять факти, які мають бути доведені наданими до суду доказами.

З'ясуйте розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення фізичної особи померлою (ст. 305-309 ЦПК України). Для цієї категорії справ законодавець у ст. 305 ЦПК передбачив правила альтернативної територіальної підсудності. Так, заява подається до суду: «1) за місцем проживання заявника; 2) за останнім відомим місцем проживання (перебування) фізичної особи, місцеперебування якої невідоме; 3) за місцезнаходженням її майна».

Зверніть увагу на те, що законодавець не визначає коло осіб, які мають право бути заявниками. Такими особами можуть бути особи, які зацікавлені у зміні правового стану фізичної особи: близькі родичі, члени сім'ї, юридичні особи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, щодо яких в особи, яка відсутня тривалий час у місці свого постійного

проживання, перебування є певні зобов'язання, що впливають із сімейних, цивільних, трудових, житлових та інших правовідносин.

У змісті заяви, крім загальних вимог, повинні бути зазначені відомості ст. 306 ЦПК.

Предмет доказування у справах даних категорій становлять такі факти: 1) безвісна відсутність громадянина; 2) наявність правової заінтересованості особи, яка подає заяву про визнання громадянина безвісно відсутнім, і наявність матеріально-правових відносин між заявником і громадянином, відносно якого ставиться питання про визнання його безвісно відсутнім; розірвання шлюбу (ст. 107 СК), усиновлення дитини (ст. 219 СК) та ін.;

Також запам'ятайте, що такі справи розглядаються колегіально – за участю судді і двох присяжних у відкритому судовому засіданні. Розгляд справи відбувається за участю осіб, перелічених в ч. 1 ст. 308 ЦПК, з додержанням загальних правил цивільного судочинства.

Далі перейдіть до вивчення розгляду судом справ про усиновлення (ст. 310-314 ЦПК України). Так, стаття 310 ЦПК визначає, що «заява про усиновлення дитини або повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування, подається до суду за місцем їх проживання». Заявником у даній справі, відповідно до ст. 223 СК, є особа, яка бажає усиновити дитину.

Для даної категорії справ законодавець визначає обов'язкове проведення підготовки справи до розгляду, процесуальний порядок проведення якої закріплено у ст. 312 ЦПК України. Однією із процесуальних дій судді на цьому етапі є вирішення питання про участь у справі в якості заінтересованих осіб відповідного органу опіки та піклування, а у тих справах, провадження в яких відкриті за заявами іноземних громадян, – уповноваженого органу виконавчої влади.

Розгляд і вирішення справ про усиновлення має певні особливості, передбачені ст. 313 ЦПК. Так, суд розглядає справу про усиновлення дитини та повнолітньої особи за обов'язковою участю осіб, перелік яких закріплено в ч. 1-2 ст. 313 ЦПК. Постановляючи рішення про усиновлення дитини, суд враховує

обставини, що мають істотне значення, зокрема: «1) стан здоров'я та матеріальне становище особи, яка бажає усиновити дитину, її сімейний стан та умови проживання, ставлення до виховання дитини; 2) мотиви, на підставі яких особа бажає усиновити дитину; 3) мотиви того, чому другий із подружжя не бажає бути усиновлювачем, якщо лише один із подружжя подав заяву про усиовлення; 4) взаємовідповідність особи, яка бажає усиновити дитину, та дитини, а також те, як довго ця особа опікується вже дитиною; 5) особу дитини та стан її здоров'я; 6) ставлення дитини до особи, яка бажає її усиновити (ст. 224 СК)».

Наступним візьміть до уваги розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення (ст. 315-319 ЦПК України). Під юридичними фактами належить розуміти певні обставини (дії, події), з якими закон пов'язує виникнення, зміну або припинення майнових чи особистих немайнових прав. У ч. 1 ст. 315 ЦПК України наводиться перелік фактів, які суд розглядає в порядку окремого провадження.

Суди приймають заяви про встановлення фактів, що мають юридичне значення, та розглядають їх у порядку окремого провадження за наявності таких умов: «а) відповідно до закону, такі факти породжують юридичні наслідки (виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних або юридичних осіб); б) встановлення факту не пов'язується із наступним вирішенням спору про право; в) заявник не має іншої можливості одержати або відновити належні документи, що засвідчують факт, який має юридичне значення; г) чинним законодавством не передбачений інший (позасудовий) порядок їх встановлення».

Суб'єктом звернення до суду із заявою може бути будь-яка заінтересована особа, яка подає заяву за місцем свого проживання (ч. 1 ст. 316 ЦПК). У ст. 318 ЦПК, виокремлюються вимоги до заяв про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Справи такої категорії розглядаються одноособово суддею у відкритому судовому засіданні, за участю заявників та заінтересованих осіб.

Окрім того, законодавець у діючому процесуальному законодавстві розкриває в ст. 317 ЦПК України особливості

провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України.

Зосередьтеся на розгляді судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі (ст. 320-328 ЦПК України). Так, слід розглянути, що цінний папір на пред'явника розуміють як документ, в якому не вказується конкретна особа, на користь якої необхідно вчинити виконання.

Можливість здійснення дій щодо визнання втраченого цінного паперу недійсним і відновлення прав на втрачений цінний папір зумовлена певними умовами: 1) документ повинен бути цінним папером на пред'явника або векселем; 2) можливість його відновлення в судовому порядку повинна передбачатись законодавством; 3) документ вибув із володіння уповноваженої особи чи втратив ознаки платежу у результаті неналежного зберігання чи з інших причин.

Із заявою до суду має право звернутися будь-яка особа, що втратила цінний папір і вважає себе його власником. Згідно ч. 2 ст. 320 ЦПК: «заява подається до суду за місцезнаходженням емітента цінного папера на пред'явника або за місцем платежу за векселем». У заяві до суду повинні зазначатися реквізити відповідно до ст. 321 ЦПК.

Перейдіть до аналізу розгляду судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність (ст. 329-333 ЦПК України). Так, слід знати, що відповідно до ст. 335 ЦК України, «безхазяйною є річ, яка не має власника або власник якої невідомий». Також, *заявником* у даній справі буде орган, уповноважений управляти майном відповідної територіальної громади.

Для даної категорії справ виняткова територіальна підсудність, оскільки: «заява про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади за умов, визначених Цивільним кодексом України, подається до суду за місцезнаходженням цієї речі». У змісті заяви, крім загальних реквізитів (ст. 175 ЦПК), повинні зазначатися відомості ст. 330 ЦПК. Розгляд справи по суті відбувається суддею одноособово, у відкритому судовому засіданні за участю заявника з обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб (ст. 332 ЦПК).

Тепер зверніть увагу на розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою (ст. 334-338 ЦПК України). Відповідно до ст. 1277 ЦК України, «у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно, – за його місцезнаходженням, зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою».

Процесуальне законодавство зазначає, що: «заява про визнання спадщини відумерлою у випадках, встановлених Цивільним кодексом України, подається до суду за місцем відкриття спадщини або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини (ст. 334 ЦПК)». У тому числі потрібно знати, що *підставами для визнання спадщини відумерлою є*: - відсутність спадкоємців за заповітом або за законом; - усунення спадкоємців від прийняття спадщини; - неприйняття спадкоємцями спадщини; - відмова спадкоємців від прийняття спадщини.

Праву на звернення до суду із заявою можуть мати органи місцевого самоврядування. У змісті заяви про визнання спадщини відумерлою мають бути зазначені: 1) відомості про час і місце відкриття спадщини; 2) про майно, що становить спадщини; 3) докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю; 4) докази, що свідчать про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом, або про усунення їх від права на спадкування, або про неприйняття ними спадщини, або про відмову від її прийняття.

Розгляд справ про визнання спадщини відумерлого відбувається суддею одноособово, у відкритому судовому засіданні, з обов'язковою участю заявника та з обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб, якими можуть виступати: виконавець заповіту, кредитори спадкодавця, боржники спадкодавця, співвласники майна спадкодавця, осіб, у яких зберігаються речі спадкодавця та ін. Розгляд і вирішення справи по суті завершується ухваленням судового рішення про задоволення.

Перейдіть до вивчення розгляду судом справ про надання фізичній особі психіатричної допомоги у примусовому порядку

(ст. 339-342 ЦПК України). Закон передбачає на сьогодні судовий порядок надання фізичній особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, який служить гарантією дотримання конституційних положень (ст. 49 КУ), а також відображає загальновизнані норми міжнародного права, закріплені в Декларації ООН «Про права розумово відсталих осіб» (1971 р.), «Принципи захисту осіб, які страждають психічними захворюваннями і покращення охорони здоров'я в області психіатрії» (1991 р.).

Заява про проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку, про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги та її продовження в примусовому порядку за умов, визначених ЗУ, – подається лікарю-психіатру. Відповідно до ст. 339 ЦПК, визначається територіальна підсудність таких справ: «заява лікаря-психіатра про проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку, про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги та її продовження в примусовому порядку подається до суду за місцем проживання особи; заява представника закладу з надання психіатричної допомоги про госпіталізацію особи до закладу з надання психіатричної допомоги у примусовому порядку та заява про продовження такої госпіталізації – подаються до суду за місцезнаходженням зазначеного закладу. Зміст заяви, вимоги до неї та строк її подання закріплено у ст. 340 ЦПК.

Такі справи, враховуючи свою складність, розглядаються колегіально – за участі одного судді і двох присяжних. Законодавець установлює скорочені строки розгляду справ про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку (ч. 1 ст. 341 ЦПК). Також дані справи розглядається за присутності осіб, визначених в ч. 2 ст. 341 ЦПК.

Розгляньте судом справи про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу (ст. 343-346 ЦПК України). Законодавство України у сфері протидії захворюванню на туберкульоз складається з Основ законодавства України про охорону здоров'я, законів України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), і правовий і соціальний захист

людей, які живуть з ВІЛ», «Про захист населення від інфекційних хвороб», цього Закону, інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до них.

Стаття 343 ЦПК зазначає: «заява про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації хворого на заразну форму туберкульозу подається до суду за місцезнаходженням протитуберкульозного закладу, який здійснює медичний (диспансерний) нагляд за цим хворим, або до суду за місцем виявлення такого хворого». В тому числі слід знати, що правом на подання до суду заяви наділений представник протитуберкульозного закладу, що здійснює відповідне лікування хворого. У заяві мають бути зазначені встановлені законом дані (ч.1 ст. 344 ЦПК). Заява подається протягом 24 годин з часу виявлення порушення хворим на заразну форму туберкульозу протиепідемічного режиму (ч.2 ст. 344 ЦПК).

Розглянувши заяву про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації, суд ухвалює рішення, яким відхиляє або задовольняє заяву.

Тепер перейдіть до розгляду судом справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб (ст. 347-350 ЦПК України). Законодавець у ст. 347 ЦПК установлює для таких справ правила територіальної підсудності: «заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю щодо юридичної або фізичної особи у випадках, установлених законом, подається до суду за місцезнаходженням банку, що обслуговує таку юридичну або фізичну особу».

Пам'ятайте той факт, що суб'єктом звернення до суду може бути будь-яка заінтересована особа. Така особа повинна обґрунтувати свій інтерес у заяві з посиланням на законодавство, яке регулює відповідні повноваження, або із зазначенням прав та інтересів, які порушено. А заінтересованими особами у даних справах є банки та інші фінансово-кредитні установи (носії банківської таємниці) чи фізичні та юридичні особи (володільці рахунків).

У нормах ЦПК сформульовано зміст і вимоги до заяв у даних справах, в яких, крім загальних вимог (ст. 175 ЦПК), мають міститися положення ст. 348 ЦПК.

Стадії розгляду та вирішення справи, їм притаманні особливості, встановлені законом. Зокрема ст. 349 ЦПК визначено, що: «Справа про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, розглядається у п'ятиденний строк з дня надходження заяви у закритому судовому засіданні з повідомленням: - заявника; - особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці; - банку; - у випадках, коли справа розглядається з метою охорони державних інтересів та національної безпеки, – з повідомленням лише заявника».

Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису (ст. 350-1-350-8 ЦПК України). Заява про видачу обмежувального припису подається до суду: а) за місцем проживання (перебування) особи, яка постраждала від домашнього насильства або насильства за ознакою статі; б) якщо зазначена особа перебуває у закладі, що належить до загальних чи спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, – за місцезнаходженням цього закладу.

Відповідно до ст. 350-2 ЦПК, заява про видачу обмежувального припису може бути подана: 1) постраждалою від домашнього насильства, або її представником – у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; 2) особою, яка постраждала від насильства за ознакою статі, або її представником – у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; 3) батьками та іншими законними представниками дитини, родичами дитини (баба, дід, повнолітній брат, сестра), мачухою або вітчимою дитини, а також органом опіки та піклування в інтересах дитини, яка постраждала від домашнього насильства тощо. Зміст заяв про видачу обмежувального припису, окрім загальних вимог (ст. 175 ЦПК), має відповідати спеціальним вимогам, закріпленим у ст. 350-4 ЦПК.

Розглянувши заяву про видачу обмежувального припису, суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні. У разі задоволення заяви суд видає обмежувальний

припис у вигляді одного чи кількох заходів тимчасового обмеження прав особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі. Рішення суду про видачу обмежувального припису підлягає негайному виконанню, а його оскарження не зупиняє його виконання (ч. 4 ст. 350-6 та п. 10 ч. 1 ст. 430 ЦПК України).

Тема 4 **Апеляційне провадження**

Розпочніть із поняття, мети завдання апеляційного провадження. Так, апеляційне провадження розглядають як інститут цивільного права, який урегульований нормами цивільного процесуального законодавства, що регулюють процесуальний порядок і механізм реалізації конституційного права особи на перегляд справи з питань законності й обґрунтованості судових рішень. За загальним правилом, у цивільному судочинстві судом апеляційної інстанції є «апеляційний суд у межах апеляційного округу якого (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного суду) знаходиться місцевий суд, який ухвалив судове рішення, що оскаржується» (ч. 1 ст. 351 ЦПК України).

Також розгляньте право на апеляційне оскарження, яке слід розуміти як встановлена нормами цивільного процесуального законодавства можливість ініціювання апеляційного провадження. Право оскаржувати в апеляційному порядку рішення й ухвали суду першої інстанції є одним із процесуальних прав учасників справи: сторін і третіх осіб у справах позовного провадження; заявників і боржників у справах наказного провадження; заявників та інших заінтересованих у справах окремого провадження; тощо.

Правом оскарження в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції також наділені особи, які не були учасниками справи, у разі вирішення судом питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, й особи, які не були учасниками третейського розгляду, у випадку вирішення третейським судом питання про їхні права й обов'язки.

Перейдіть до аналізу об'єкта апеляційного оскарження у цивільному судочинстві. Ним є рішення суду першої інстанції повністю або частково. Цивільне процесуальне законодавство у ст. 353 закріплює вичерпний перелік ухвал суду першої інстанції, які підлягають апеляційному оскарженню окремо від рішення суду. Об'єктами апеляційного оскарження також є судовий наказ, як особлива форма судового рішення (ч. 1 ст. 160 ЦПК), та заочне рішення, як різновид судового рішення.

Реалізація права на апеляційне оскарження також передбачає дотримання законодавчих вимог щодо строків такого оскарження. Строк апеляційного оскарження – це період часу, протягом якого особа, наділена правом апеляційного оскарження, може звернутися до суду апеляційної інстанції з апеляційною скаргою. Так, цивільне процесуальне законодавство передбачає, що апеляційна скарга на рішення суду може бути подана протягом тридцяти днів, а на ухвалу – протягом п'ятнадцяти днів з дня їх проголошення (ч. 1 ст. 354 ЦПК). Тим не менше, про важливість дотримання строків апеляційного оскарження свідчить і прецедентна практика Європейського суду з прав людини.

Згідно з ч. 1 ст. 356 ЦПК України, апеляційна скарга подається у письмовій формі. Також законодавець установлює чіткі вимоги до змісту апеляційної скарги, наприклад: найменування суду, до якого подається скарга; повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає апеляційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України та інші вимоги передбачені в зазначеній статті УПК України.

Важливо, що апеляційна скарга підписується особою, яка її подає, або представником такої особи (ч. 3 ст. 356 ЦПК).

Стаття 364 ЦПК передбачає право учасників справи приєднатися до апеляційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали у процесі. Особа може звернутися із заявою про приєднання до апеляційної скарги до початку розгляду

справи апеляційним судом, тобто до постановлення ухвали про призначення справи до розгляду.

Наступний крок - дослідження та вивчення стадій апеляційного провадження. У цивільному судочинстві судові засідання по перегляду судових рішень у порядку апеляції умовно складається з таких стадій (етапів): підготовча частина, апеляційний розгляд справи по суті, судові дебати, ухвалення та проголошення рішення. А кожна з наведених стадій охоплює сукупність процесуальних дій суду та учасників апеляційного провадження, які об'єднані однією найближчою процесуальною метою.

Стадія підготовки до апеляційного розгляду справи передбачає дії апеляційного суду з прийняття, реєстрації, оформлення матеріалів апеляційної справи та призначення її до розгляду. За результатами перевірки апеляційної скарги суддя-доповідач може прийняти рішення про залишення апеляційної скарги без руху або про повернення апеляційної скарги. Також, за результатами перевірки апеляційної скарги суддя-доповідач також може прийняти рішення про її повернення з постановленням відповідної ухвали. Апеляційний суд повинен вирішити питання про повернення апеляційної скарги протягом п'яти днів з дня її надходження або з дня закінчення наданого судом строку на усунення недоліків такої скарги (ч. 6 ст. 357 ЦПК). На даній стадії суддя-доповідач також може прийняти рішення про відмову у відкритті апеляційного провадження.

Після відкриття провадження у справі починається наступна стадія апеляційного провадження - апеляційний розгляд. Під час апеляційного розгляду процесуальні дії суду й учасників провадження спрямовані на розгляд і вирішення апеляційної скарги. Зміст стадії апеляційного розгляду визначається змістом діяльності суду апеляційної діяльності та виконуваних ним функцій на цьому етапі провадження. У суді апеляційної інстанції справи розглядаються за загальними правилами, встановленими для розгляду цивільних справ у порядку спрощеного позовного провадження, з урахуванням особливостей, передбачених главою ЦПК України «Апеляційний розгляд».

На початку судового засідання в суді апеляційної інстанції, суддя-доповідач доповідає зміст оскаржуваного рішення або ухвали, наведені доводи апеляційної скарги та межі перевірки рішення (ухвали), встановлення обставин і дослідження доказів у цій справі. Після доповіді судді-доповідача заслуховуються пояснення сторін (є певна послідовність учинення таких процесуальних дій). Після етапу з'ясування обставин і перевірки їх доказами починаються судові дебати, в яких учасники можуть виступати в тій же послідовності, в якій вони давали пояснення.

Далі можна перейти до розгляду повноважень суду апеляційної інстанції. Повноваження суду апеляційної інстанції охоплюють усі процесуальні дії, які він має право вчиняти для виконання функції перегляду судових рішень в аспекті їх законності та обґрунтованості. Під час перегляду рішення в порядку апеляції важливим є дотримання меж розгляду справи, які поділяються на матеріально-правові та процесуальні. Так, матеріально-правові межі розгляду справи в апеляційному порядку обмежені змістом позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції. Процесуальні межі розгляду справи в апеляційному порядку обмежені доводами апеляційної скарги.

За результатами перегляду справи в апеляційному порядку суд має право: а) залишити судові рішення без змін, а скаргу без задоволення; б) скасувати судові рішення повністю або частково й ухвалити у відповідній частині нове рішення або змінити рішення; в) визнати нечинним судові рішення суду першої інстанції повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині; у інших передбачених ЦПК України випадках.

Наступним, на що потрібно звернути увагу, це види, зміст і порядок ухвалення рішень апеляційним судом. У ході перегляду рішень в апеляційному порядку суд апеляційної інстанції уповноважений приймати ухвали та постанови. Так, за результатами розгляду апеляційної скарги по суті суд апеляційної інстанції приймає постанову. Ухвали постановляються апеляційним судом для вирішення процедурних питань, пов'язаних з рухом справи, клопотань і заяв учасників справи, питань про відкладення судового розгляду справи, оголошення перерви в судовому засіданні, зупинення провадження у

цивільній справі, а також в інших випадках, передбачених ЦПК України. Цивільне процесуальне законодавство встановлює чіткі вимоги щодо форми і змісту судових рішень апеляційного суду.

Запам'ятайте, що постанова суду апеляційного суду складається з чотирьох обов'язкових частин: 1) вступна частина; 2) описова частина; 3) мотивувальна частина; 4) резолютивна частина. А кожна із зазначених частин має власне змістове наповнення. Постанова суду апеляційної інстанції проголошується у судовому засіданні, яким завершується розгляд справи з дотриманням загальних вимог проголошення судових рішень.

Ухвали апеляційного суду повинні відповідати загальним вимогам до форми і змісту, яким мають відповідати ухвали суду першої інстанції.

Рішення апеляційного суду в цілому повинні відповідати загальним стандартам і вимогам щодо законності й обґрунтованості, сприяти утвердженню авторитету правосуддя, однакового застосуванню законів і сталості судової практики.

Тема 5

Касаційне провадження

Щодо поняття, то необхідно знати, що касаційний перегляд судових рішень є способом оскарження судових рішень, які набрали чинності з підстав неправильного застосування судами норм матеріального права чи порушення норм процесуального права при розгляді судових справ. Метою касаційного перегляду є забезпечення однакового застосування норм закону судами першої та апеляційної інстанцій при розгляді і вирішенні справ. Завдання суду касаційної інстанції, в перш чергу, зумовлені потребою перевірки законності судових рішень, які набрали чинності, та виправленням судових помилок.

Відповідно до ч.2 ст. 389 ЦПК України, можна виділити дві підстави касаційного оскарження: 1) неправильне застосування норм матеріального права; 2) порушення норм процесуального права.

А тепер зосередьтеся саме на праві на касаційне оскарження та порядку його реалізації. Зверніть увагу, що право

касаційного оскарження розуміють як встановлена нормами цивільного процесуального законодавства можливість оскаржити в касаційному порядку судові рішення нижчестоящих судів, які набрали законної сили, повністю або частково в передбачений для цього строк.

Цивільне процесуальне законодавство передбачає такі об'єкти касаційного оскарження: а) рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, визначених у частині третій цієї статті; б) ухвали суду першої інстанції, вказані у п. 3, 6, 7, 15, 16, 22, 23, 27, 28, 30, 32 ч. 1 ст. 353 ЦПК України, після їх перегляду в апеляційному порядку; (ч. 1 ст. 389 ЦПК).

При реалізації права на касаційне оскарження судових рішень необхідно дотримуватися вимог щодо строків подання касаційної скарги. Так, касаційне оскарження судового рішення можливе протягом 30 днів з дня його проголошення (ч. 1 ст. 390 ЦПК).

Тепер зверніть увагу на форму, зміст і порядок подання касаційної скарги. Відповідно до ч. 1 ст. 392 ЦПК, касаційна скарга подається у письмовій формі. У касаційній скарзі має бути зазначено: а) найменування суду, до якого подається скарга; б) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає касаційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України, номери засобів зв'язку та адресу електронної пошти, за наявності; та ін. Окрім зазначених вимог щодо змісту самої касаційної скарги, ЦПК України визначає, що до касаційної скарги, яка подається представником особи, додається довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження даного представника (ч. 3 ст. 392).

ЦПК України у ч. 4. ст. 392 закріплює перелік додатків до касаційної скарги, який передбачає: а) копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості учасників справи; б)

докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного рішення суду апеляційної інстанції, - за наявності; в) документи, що підтверджують сплату судового збору в установлених порядку і розмірі, або документи, що підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

Так, касаційна скарга підлягає реєстрації у день її надходження до касаційного суду та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу. На даному етапі суддя-доповідач може постановити такі види ухвал: про залишення касаційної скарги без руху; про повернення касаційної скарги; про відмову у відкритті касаційного провадження; про відкриття касаційного провадження.

Також приділіть увагу тому, що суддя-доповідач постановляє ухвалу про залишення касаційної скарги без руху якщо: 1) касаційна скарга не відповідає вимогам щодо форми і змісту (ч. 2 ст. 393 ЦПК); 2) касаційна скарга подана після закінчення строків касаційного оскарження і скаргник не порушує питання перед судом про поновлення цього строку, або підстави, наведені ним у заяві, визнані неповажними (ч. 3 ст. 393 ЦПК).

Зосередьтеся на підставах для повернення касаційної скарги та відмови у відкритті провадження у справі. Підставам для повернення касаційної скарги та постановлення відповідної ухвали є: а) касаційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено та інші підстави передбачені в ч. 3 ст. 393 ЦПК.

Касаційний суд відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі, у таких випадках: «1) касаційну скаргу подано на судові рішення, що не підлягає касаційному оскарженню; 2) є ухвала про закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою цієї особи від поданої раніше касаційної скарги на це саме судові рішення та інші випадки передбачені даною статтею ЦПК.

Під час попереднього розгляду справи можуть бути прийняті такі рішення: 1) про залишення касаційної скарги без задоволення, а оскаржуваного рішення без змін у випадку відсутності законодавчих підстав для скасування судового

рішення; про скасування оскаржуваного судового рішення у випадку наявності підстав, які зумовлюють обов'язкове скасування судового рішення; про призначення справи до судового розгляду за відсутності вищезазначених підстав.

Згідно з положенням ст. 400 ЦПК України, під час розгляду справи в касаційному порядку суд не має права виходити за межі доводів і вимог касаційної скарги.

Цивільне процесуальне законодавство у ст. 409 встановлює, що за результатами розгляду касаційної скарги суд касаційної інстанції має право: «залишити судові рішення судів першої інстанції та апеляційної інстанції без змін, а скаргу – без задоволення; скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду».

За наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 411 ЦПК України, касаційний суд зобов'язаний скасувати судові рішення і передати справу на новий розгляд.

За результатами перегляду справи в касаційному порядку суд касаційної інстанції має право скасування оскаржуваних судових рішень повністю або частково й ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни судового рішення. Зокрема, це відбувається у разі встановлення, що переглянуте рішення ухвалено з допущенням неправильного застосування норм матеріального права або при його прийнятті були порушені норми процесуального права.

Розглядаючи справи в порядку касаційного провадження, касаційний суд, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 414 ЦПК, має право скасувати рішення, що оскаржуються, із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду. Незалежно від доводів касаційної скарги, судові рішення підлягає обов'язковому скасуванню, якщо були порушені правила юрисдикції загальних судів.

У цілому діяльність суду касаційної інстанції спрямована на забезпечення єдності судової практики, а суть касаційного перегляду полягає у забезпеченні права осіб на справедливе судочинство та дотримання конвенційного принципу правової визначеності.

Тема 6

Перегляд судових рішень за нововиявленими або винятковими обставинами

Опрацювання даної теми необхідно розпочати із визначення поняття та підстав перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Із ч. 1 ст. 423 ЦПК впливає, що «рішення, постанова або ухвала, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами». Згідно з п. 4 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами», «вирішуючи питання про наявність нововиявлених обставин, суд повинен розмежовувати нововиявлені обставини та нові обставини.

Розгляньте підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, які визначені в ч. 2 ст. 423 ЦПК, наприклад: «істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; встановлений вирок або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що призвели до ухвалення незаконного рішення у даній справі» тощо.

Зверніть увагу на те, що згідно з ч. 4 ст. 423 ЦПК «не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами: переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи; докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом».

Далі розгляньте поняття та підстави перегляду судових рішень за виключними обставинами. Із ч. 3 ст. 423 ЦПК впливає, що: «підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є: 1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону,

іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого або ж не застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом; 3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судове рішення».

Зверніть увагу на розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Строк подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами складає: «протягом 30 днів з дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про виникнення таких обставин» (детальніше – ч. 1 ст. 424 ЦПК). Форма та зміст заяви має відповідати вимогам, встановленим ЦПК до оформлення заяв, що подаються до суду першої інстанції.

Відзначте, що за результатами розгляду, суд може прийняти одне із наступних процесуальних рішень: «1) відмовити в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або винятковими обставинами та залишити відповідне судове рішення в силі; 2) задовольнити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, скасувати відповідне судове рішення та ухвалити нове рішення чи змінити рішення; 3) скасувати судове рішення і закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду. Окрім того, Верховний Суд за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами має право скасувати судове рішення повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої чи апеляційної інстанції».

Тема 7

Виконавче провадження

Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень

Виконавче провадження можна розглядати з двох позицій: у вузькому розумінні як примусовий засіб держави, що призводить до правових наслідків, передбачених рішенням юрисдикційного органу; а в широкому розумінні як: завершальний правозастосовний цикл цивільного судочинства, який складається із трьох послідовних у часі стадій: відкриття виконавчого провадження, підготовка до вчинення виконавчих дій та здійснення виконавчих дій.

Приділіть увагу загальним правилам виконавчого провадження, які включають послідовне вирішення питань чи вчинення дій: 1) набрання судовим рішенням (іншим рішенням юрисдикційного органу) законної сили; 2) вчасне отримання виконавчого листа (іншого виду виконавчого документу) та вчасне звернення з ним до виконавця із заявою про примусове виконання рішення суду; 3) розгляд заяви з виконавчим листом та відкриття виконавчого провадження чи повернення виконавчого листа стягувачеві; 4) в разі відкриття виконавчого провадження – проведення виконавцем підготовчих дій у виконавчому провадженні; 5) фактичне здійснення виконавцем виконавчих дій у виконавчому провадженні; 6) повернення виконавчого документа стягувачеві або закінчення виконавчого провадження.

Далі перейдіть до вивчення суб'єктів виконавчого провадження. Загалом такі суб'єкти поділяють на три групи: суд; обов'язкові суб'єкти виконавчого провадження (державний чи приватний виконавець, сторони виконавчого провадження: боржник, стягувач, представники сторін); суб'єкти, які можуть залучатися до участі у виконавчому провадженні (експерт, спеціаліст, перекладач).

Також приділіть увагу стадіям виконавчого процесу. Зокрема: відкриття виконавчого провадження; підготовка до

примусового виконання; стадія фактичного виконання рішень; завершальна стадія.

Відповідно до ЗУ «Про виконавче провадження», строк пред'явлення рішення, що підлягає негайному виконанню – з наступного дня після його прийняття (ст. 12); за виконавчими документами, що підлягають негайному виконанню – виконавчий збір не стягується (ч. 5 ст. 27); виконавець перевіряє виконання рішення не пізніше як на третій робочий день після відкриття виконавчого провадження (ст.63).

Розгляньте перелік справ, у яких судові рішення виконуються негайно (стаття 430 ЦПК). Наприклад: «стягнення аліментів - у межах суми платежу за один місяць; присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць; відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, - у межах суми стягнення за один місяць» тощо.

Стаття 431 ЦПК України визначає порядок звернення судових рішень до виконання. Також слід враховувати, що судовий наказ у визначених ЦПК випадках, ухвали суду вже є виконавчими документами. Для того, щоб виконати інше рішення суду в примусовому порядку, потрібно звернутися до суду першої інстанції, який ухвалив рішення із заявою про видачу виконавчого листа. У тому числі перегляньте, які мають бути зазначені дані у виконавчому листі, судовому наказі, ухвалі суду, що підлягають примусовому виконанню (ч. 1 ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження»).

Далі зверніть увагу на відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання. Відстрочка виконання рішення суду - це відтермінування у часі належного строку виконання рішення суду в цілому. Натомість розстрочкою виконання рішення суду є установлення точного проміжку часу (конкретизація часу), протягом якого таке рішення суду має бути виконано.

Встановлення або зміна способу і порядку виконання судового рішення у порядку вирішення судом процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судового рішення, здійснюється: 1) лише щодо судового рішення, що перебуває на примусовому виконанні; 2) з ініціативи суду чи за заявою

сторони або виконавця; 3) судом, який розглядав справу як суд першої інстанції; 4) за наявності обставин, що істотно ускладнюють або унеможливають виконання такого рішення; 5) якщо це не призведе до зміни зазначеного у судовому рішенні способу захисту; 6) за відсутності потреби залучення нових осіб і встановлення нових обставин.

Зосередьтеся зупиненні виконання судового рішення. Метою вирішення питання про зупинення виконання судового рішення або зупинення його дії є недопущення порушення прав, свобод і охоронюваних законом інтересів особи, яка подала касаційну скаргу, та інших осіб, які беруть участь у справі, якщо такі наслідки можуть настати у зв'язку з виконанням (дією) судового рішення.

Проаналізуйте поворот виконання судового рішення. Питання про поворот виконання судових рішень виникає у зв'язку із скасуванням чи зміною вищестоящим судом уже виконаних постанов. Поворот виконання рішення – це процесуальна форма захисту прав боржника.

Поворот виконання можливий за будь-якими справами, але за наявності таких умов: 1) щоб позивач отримав від відповідача в порядку виконання рішення майно чи гроші; 2) щоб виконане рішення було скасовано вищестоящим судом повністю чи змінено із задоволенням позовних вимог у меншому розмірі. Питання про поворот виконання рішення вирішує суд (ст. 444 ЦПК) на основі відповідної заяви сторони. В окремих категоріях справ ЦПК передбачає особливості повороту виконання. Ці категорії справ визначені у ст. 445 ЦПК.

А тепер з'ясуйте питання судового контролю за виконанням судових рішень. Судовий контроль за виконанням судових рішень розглядають як особлива форма правосуддя, коли діяльність суду пов'язана із реалізацією судових актів у цивільних справах, яка здійснюється у формі «контрольного санкціонування» вчинення деяких процесуальних дій у виконавчому провадженні при розгляді цивільних справ, безпосереднього розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців, як важливої гарантії захисту права особи у після судовому цивільному процесі та розгляді різних позовів, які стосується заходів примусового виконання рішень.

Необхідно також приділити увагу визнанню та виконанню рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів. У статті 462 ЦПК визначено, що «рішення іноземного суду визнаються та виконуються в Україні у випадку настання однієї із наступних підстав: 1) якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України; 2) за принципом взаємності. Якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше».

Згідно з положеннями ст. 463 ЦПК, «рішення іноземного суду може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили (за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки)».

Тема 8

Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів

Вивчення даної теми необхідно розпочати із вивчення порядку оскарження рішень третейських судів та оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражі. Особливістю рішення третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу є те, що вони не можуть бути оскарженими до жодної вищестоящої інстанції як судові рішення. Організація та діяльність міжнародного комерційного арбітражу (третейського суду) регламентується Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Третейський суд розглядають як недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про третейські суди» в Україні можуть утворюватися та діяти постійно діючі третейські суди та третейські суди без статусу юридичної особи, для вирішення конкретного спору (суди *ad hoc*), які можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком передбачених законом, зокрема справ, коли хоча б одна зі сторін спору є нерезидентом України.

Із заявою про скасування рішення третейського суду мають право звернутися не лише сторони і треті особи, але й особи, які не брали участі у справі, якщо цей суд вирішив питання про їх права і обов'язки. Особливістю розгляду цих справ є те, що судом першої інстанції виступає апеляційний суд за місцем розгляду справи третейським судом. Форма та зміст заяви визначені ст. 455 ЦПК.

Вам необхідно звернути увагу на судовий розгляд справи про оскарження рішень третейських судів, оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів. Так, справа розглядається суддею одноособово протягом тридцяти днів з дня надходження до суду заяви. Особи, які беруть участь у справі повідомляються про час і місце розгляду справи, проте їх неявка (за умови належного повідомлення) не перешкоджає розгляду справи. Суд скасовує рішення третейських судів і міжнародних комерційних арбітражів виключно з підстав, визначених у ст. ст. 458 – 459 ЦПК. За наслідками розгляду справи про оскарження рішення третейського суду суд постановляє ухвалу.

Тема 9

Міжнародний цивільний процес

Міжнародний цивільний процес розглядають діяльність національних судів щодо розгляду цивільних справ з іноземним елементом і вирішення окремих процесуальних питань. Особливість джерел міжнародного цивільного процесу полягає в їх подвійному характері: до них належать норми внутрішнього законодавства окремих держав, а з іншого боку – міжнародні договори.

Тепер перейдіть до визначення правового становища іноземних осіб у міжнародному цивільному процесі. Згідно зі ст. 496 ЦПК «іноземні особи мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів, та мають процесуальні права та обов'язки нарівні з фізичними і юридичними особами України, крім випадків, передбачених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

Цивільна процесуальна правоздатність та дієздатність іноземних осіб в Україні визначається за цивільним процесуальним законодавством України, тобто діє принцип національного режиму та «закону суду». Іноземні особи можуть брати участь у процесі як сторони і треті особи, а також як заявники і заінтересовані особи у справах непозовного провадження. Особиста участь у справі іноземної особи не позбавляє її права мати по цій справі представника.

Зверніть увагу на особливості провадження у справах за участю іноземних осіб. Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається ЦПК, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Зокрема, ст. 29 ЦПК встановлює, що: «підсудність справи про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України, визначається ухвалою судді Верховного Суду». Крім норм ЦПК, які регулюють вказане питання, слід враховувати, що Закон України «Про міжнародне приватне право» передбачає загальну (ст. 75), договірну (ст. 76) та виключну (ст. 77) підсудність судам України справ з іноземним елементом.

Якщо у процесі розгляду справи суду необхідно вручити документи, отримати докази, провести окремі процесуальні дії на території іншої держави, суд України може звернутися з відповідним судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави у порядку, встановленому ЦПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Також, суди України виконують доручення іноземних судів щодо

надання правової допомоги у питаннях щодо: вручення викликів до суду, вручення інших документів, допиту сторін чи свідків, проведення експертизи, проведення огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій. Зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги мають відповідати вимогам статті 499 ЦПК.

Тема 10

Відновлення втраченого судового провадження

Дану тему розпочніть із заявою про відновлення втраченого судового провадження. Для початку відзначте, що належить розуміти під утратою судового провадження та обставини, які можуть призвести до такої втрти. Так, під утратою судового провадження належить розуміти втрату заведеної судом цивільної справи, якій присвоєно унікальний номер та заведено статистичну картку в якій відображено весь хід цивільного процесу, усі процесуальні акти, які супроводжували такий процес, включаючи ухвалене в справі судове рішення. Статтею 490 ЦПК визначено, що «заява про відновлення втраченого судового провадження подається до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції». Заяву можуть подати учасники справи, або суд може відновити втрачене судове провадження у цивільній справі за власною ініціативою. Особливості форми та змісту заяви визначені в ст. 491 ЦПК.

Далі перейдіть до особливостей розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження. Так, при розгляді справи суд використовує ту частину провадження, що збереглася, документи, видані зі справи фізичним чи юридичним особам до втрати провадження, копії цих документів, інші довідки, папери, відомості, що стосуються справи, виконавчого провадження; частину справи, що збереглася в архіві суду, відомості з Єдиного державного реєстру судових рішень, ЄСІТС, інших офіційних джерел; покази свідків.

Відповідно до ч.ч. 2, 3 ст. 493 ЦПК визначено, що «розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження здійснюється за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи протягом 30 днів

з дня надходження заяви до суду. Суд може допитати як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, учасників справи (їх представників), а в необхідних випадках – осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження, а також осіб, які виконували судові рішення, та вчиняти інші процесуальні дії». На підставі зібраних і перевірених матеріалів суд постановляє ухвалу про відновлення втраченого судового провадження повністю або в частині, яку, на думку суду, необхідно відновити.

Навчальне видання

**Олександр Валентинович Гетманцев
Яна Анатоліївна Одовічена
Вікторія Василівна Анатійчук
Тетяна Володимирівна Осадчук**

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Навчально-методичний посібник

Літературний редактор
Лукул О.В.

Комп'ютерна верстка
Осадчук Т.В.

Підписано до друку 2023. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 5,1.
Обл.-вид. арк. 5,4. Тираж 50. Зам. Н-032.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного
університету.
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від
08.04.2002.